

Regionalisatie van de internationale economie : de Afrikaanse unie

Walter REYNDERS

promotor :

Prof. dr. Walter VANTHIELEN

Woord vooraf

Deze eindverhandeling vormt het sluitstuk van mijn opleiding tot Licentiaat in de Toegepaste Economische Wetenschappen major Internationaal Zakenwezen aan de Universiteit Hasselt. Ze sluit een periode af die de meesten omschrijven als de mooiste tijd van hun leven. Een periode van vrijheid om te ontdekken en tevens een periode van persoonlijke ontwikkeling. Dit is de start van een hopelijk mooie en succesvolle carrière.

Dit voorwoord is een dankbare beschouwing aan iedereen die de voorbije jaren heeft bijgedragen tot wat ze geworden zijn. Dit is in de eerste plaats mijn moeder voor de aangeboden kansen, de onvoorwaardelijke steun en het rotsvaste geloof in mijn capaciteiten. Verder dank ik mijn familie en mijn vrienden, vriendinnen en medestudenten voor de leuke tijden.

Een speciaal woord van dank gaat uit naar mijn promotor, Prof. dr. Walter Vanthielen. Ik dank hem voor zijn bereidwilligheid bij het lezen en het verbeteren van mijn teksten en vooral voor de zeer vriendelijke en aangename begeleiding.

Walter Reynders

11 mei 2006

Samenvatting

De meeste Afrikaanse landen missen een binnenlandse markt en zijn klein, arm en onderontwikkeld. Zo woont meer dan tien procent van de wereldbevolking in Afrika ten zuiden van de Sahara, maar bezit deze regio slechts een aandeel van één procent in de wereldexport. Bovendien kampt het continent met politieke instabiliteit en een resem conflicten zoals burgeroorlogen, stammenoorlogen en zelfs genocide. De Afrikaanse Unie, opvolger van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid, beschouwt regionale integratie als een belangrijk instrument om de verdere marginalisatie van het Afrikaanse continent tegen te gaan.

Regionale integratie of regionalisatie is een proces waardoor een groep landen vrijwillig en in verschillende graden toegang tot elkaars markten krijgt en mechanismen en technieken creëert om conflicten te minimaliseren en de interne en externe economische, politieke, sociale en culturele voordelen van hun interacties te maximaliseren (Haarlov in Lee, 2002). Momenteel telt Afrika een tiental regionale economische gemeenschappen. De Afrikaanse Unie tracht het beleid van deze gemeenschappen te coördineren en te harmoniseren en streeft naar een economisch en monetair geïntegreerde regio die heel Afrika omvat. In deze eindverhandeling wordt via een uitgebreide literatuurstudie nagegaan of dit de juiste strategie is om de economische toestand van Afrika te verbeteren.

De eerste stap is nagaan of de Afrikaanse Unie (AU) voldoende efficiënt gestructureerd is om het regionalisatieproces te kunnen leiden. De AU blijkt een goed gestructureerd democratische instelling te zijn die over een efficiënt besluitvormingsproces beschikt. Er zijn geen lidstaten die hun veto kunnen uitspreken en technisch gezien kan elke beslissing kan met gewone meerderheid der stemmen genomen worden.

Vervolgens wordt via een gevalstudie over Afrika en de Doha onderhandelingen nagegaan of het niet beter is om voor de multilaterale aanpak van de Wereldhandelsorganisatie te kiezen. Die zou immers ook tot een verbetering van de Afrikaanse welvaart moeten leiden aangezien de rijke landen beloofd hebben om van de Doha ronde een ontwikkelingsronde te maken. Uit deze gevalstudie wordt echter duidelijk dat tot dusver de Doha ronde geen ontwikkelingsronde is. De Afrikaanse landen kunnen hun

belangen op het multilaterale niveau niet doordrukken en het is daarom aangewezen om het pad van regionale integratie te bewandelen.

Omdat de Afrikaanse Unie de bestaande regionale economische gemeenschappen (REG's) wil coördineren en harmoniseren is het natuurlijk ook belangrijk dat deze REG's besproken worden. De aandacht gaat specifiek uit naar de effecten op de handel en de welvaart. Via verschillende zwaartekracht- en partiële evenwichtsmodellen wordt nagegaan of de verschillende gemeenschappen de welvaart bevorderen of verlagen. Uit deze modellen blijkt dat er enkel in de regionale economische gemeenschappen waar de integratie op de hegemonie van een of twee landen gebaseerd is, expliciete welvaartsverhogende effecten plaatsvinden.

Ook de monetaire zones in Afrika worden bestudeerd. De strategie van de Afrikaanse Unie bestaat erin om eerst monetaire unies te creëren in vijf bestaande regionale economische gemeenschappen en vervolgens een eenheidsmunt in te voeren. Er wordt onderzocht of de monetaire unies de regionale integratie bevorderen en of de uitbreiding van de bestaande monetaire zones wenselijk is. Hieruit blijkt dat een gemeenschappelijke Afrikaanse munt tot de mogelijkheden behoort. De bestaande Afrikaanse monetaire zones bewijzen echter dat een monetaire unie niet noodzakelijk tot een verhoging van de regionale handel leidt. Momenteel kan monetaire integratie ten hoogste een lagere inflatie veroorzaken en biedt het geen enkele garantie op economische groei.

De conclusie van deze eindverhandeling is dat de Afrikaanse Unie economische en monetaire integratie baseert op politieke ideologie in plaats van op economische realiteit. De Afrikaanse Unie zou zich moeten beperken tot het vermijden van conflicten, het sanctionerend optreden wanneer lidstaten hun economische verplichtingen niet nakomen en het verbeteren van de infrastructuur. Wat de Afrikaanse Unie zeker niet moet doen is zich vastpinnen op een datum om een politiek en economisch verenigd Afrika op te richten. Voor de Afrikaanse Unie is er dus eerder een ondersteunende dan een leidinggevende rol in het regionalisatieproces weggelegd.

Inhoudsopgave

Woord vooraf

Samenvatting

Deel I	Probleemstelling en onderzoeksopzet.....	1
Hoofdstuk 1	Praktijkprobleem.....	1
Hoofdstuk 2	Rol van de Afrikaanse Unie	4
Hoofdstuk 3	Onderzoeksvragen	6
Hoofdstuk 4	Keuze van onderzoeksstrategie	7
Hoofdstuk 5	Aanpak van de literatuurstudie.....	8
Hoofdstuk 6	Belangrijkste begrippen.....	10
Deel II	Regionale integratie	11
Hoofdstuk 1	Bestuursorganen van de Afrikaanse Unie	11
Hoofdstuk 2	Artikel 24 van de GATT en de Enabling Clause	16
Hoofdstuk 3	Vormen van economische integratie.....	17
Hoofdstuk 4	Beleidseconomische analyse van regionale integratie.....	19
Hoofdstuk 5	Gevalstudie over Afrika en de Doha onderhandelingen	24
A	De Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen	25
B	De mislukking van Cancun	26
C	Hoopvol Hongkong tegemoet.....	27
D	Conclusie: de uitkomst van Hongkong	32
Hoofdstuk 6	De Afrikaanse regionale economische gemeenschappen.....	33
A	Inleiding.....	33
B	Oost Afrikaanse Gemeenschap.....	41
C	Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten.....	44
D	Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap.....	47
E	Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika.....	49
F	Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten.....	52
G	Arabische Maghreb Unie	53
H	Conclusie.....	56
Appendix	59

Deel III	Monetaire integratie in Afrika	60
Hoofdstuk 1	Algemene monetaire theorie	60
A	Kosten van een monetaire unie	60
B	Baten van een monetaire unie	63
Hoofdstuk 2	De bestaande monetaire zones in Afrika	64
A	De CFA zone: CEMAC en WAEMU	64
B	Het Gemeenschappelijk Monetair Gebied	69
C	Conclusie	71
Hoofdstuk 3	Een eenheidsmunt voor Afrika?	72
A	West-Afrikaanse Monetaire Zone in ECOWAS	72
B	Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap	75
C	Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika	76
D	Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten	77
E	Arabische Maghreb Unie	77
F	Conclusie	78
	Algemene conclusie	80
	Lijst van de geraadpleegde werken	83
Figuren		
Figuur 1	Stijging aantal RTA's	1
Figuur 2	Overzicht van de verschillende onderzoeksstrategieën	7
Figuur 3	Overzicht van de Afrikaanse REG's	59
Tabellen		
Tabel 1	Ontvangsten en uitgaven van NEPAD	15
Tabel 2	Vormen van economische integratie	17
Tabel 3	Scenario's van tariefverlaging onder het voorstel van de VS	31
Tabel 4	Intraregionale exportaandelen 1970-2001	37
Tabel 5	Coëfficiënten van intraregionale EAC handel	42
Tabel 6	Aandeel van intraregionale export in de totale EAC handel per land	44
Tabel 7	Coëfficiënten van intraregionale ECOWAS handel (A)	46

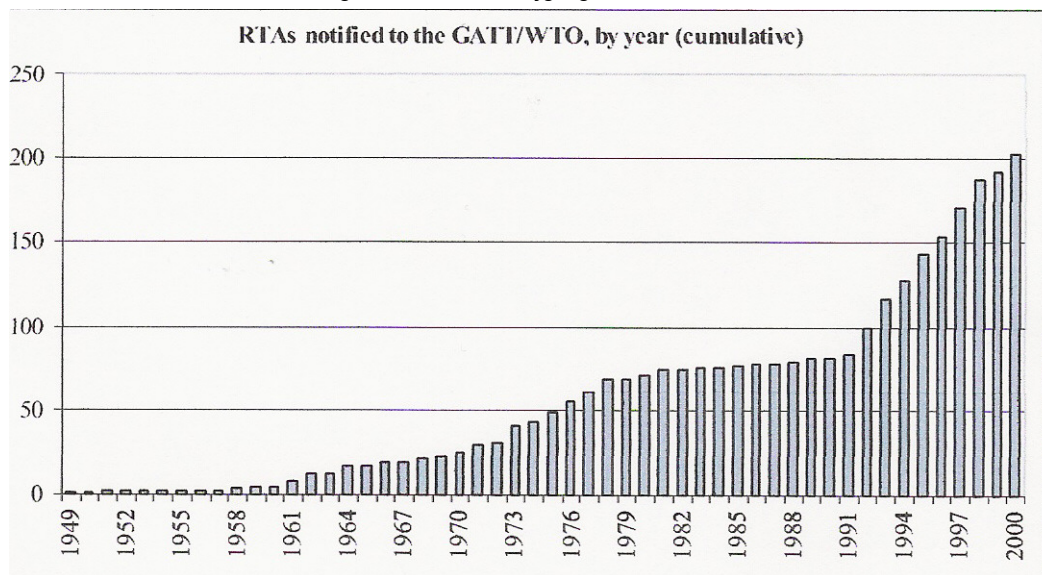
Tabel 8	Coëfficiënten van intraregionale ECOWAS handel (B).....	47
Tabel 9	Coëfficiënten van intraregionale SADC handel	48
Tabel 10	Coëfficiënten van intraregionale COMESA handel	50
Tabel 11	Invloed EU/SA FTA op geselecteerde COMESA landen.....	51
Tabel 12	Coëfficiënten van intraregionale ECCAS handel	52
Tabel 13	JJ co-integratie testresultaten (1969-1998).....	54
Tabel 14	Gonzalo-Granger drijvende kracht test (1969-1998).....	54
Tabel 15	JJ co-integratie testresultaten (1969-1988).....	55
Tabel 16	CEMAC: Staat van de convergentiecriteria in 2004	66
Tabel 17	WAEMU: Staat van de convergentiecriteria in 2004	68
Tabel 18	CMA: geselecteerde indicatoren (1998-2001).....	70
Tabel 19	ECOWAS, intraregionale handel, 2002	73
Tabel 20	Effecten van ECOWAS Monetaire Unie	74
Tabel 21	Effecten van SADC Monetaire Unie.....	75
Tabel 22	Effecten van COMESA Monetaire Unie.....	76

Deel I Probleemstelling en onderzoeksopzet

Hoofdstuk 1 Praktijkprobleem

Hoog- of laagconjunctuur in het ene continent heeft ongetwijfeld gevolgen aan de andere zijde van de wereldbol. De belangrijke financiële en economische beslissingen worden in verafgelegen hoofdkwartieren genomen en ontsnappen zo aan de invloed van de lokale overheid. De economie wordt meer en meer een mondiale aangelegenheid waarin continenten als regio's beschouwd worden. Regionale economische integratie is een middel om meer vat op het economische gebeuren te krijgen en om nationale economieën competitiever op de wereldmarkt te maken. Volgens de InterAfrica Group (2002) is economische integratie voor Afrika noodzakelijk als het continent haar potentieel wil bereiken en op gelijke voet aan de wereldeconomie wil deelnemen.

Figuur 1 Stijging aantal RTA's

bron: Cernat (2003)

De meest bekende regionale handelsakkoorden (RTA's) zijn de EU (Europese Unie), NAFTA (North American Free Trade Agreement), MERCOSUR (Mercado Comun del Sur) en ASEAN (Association of South East Asian Nations). Er bestaan er echter veel meer: "A total of 259 RTA's had been notified to the WTO by the end of 2002, an additional 70 were estimated to be in operation but not notified, and a

further 70 were under negotiation” (Kirkpatrick & Watanabe, 2005, p141). Van die 259 bevinden er zich een dertigtal in Afrika en elk Afrikaans land behoort tot gemiddeld vier RTA's. (Yang & Gupta, 2005). In 2003 waren er slechts vier WTO leden die geen betrokken partij waren in een regionaal handelsakkoord: Hongkong, Macao, Mongolië en Chinees Taipei (WTO, 2003a). Uit figuur 1 blijkt dat de RTA's vooral sinds de jaren 1990 stevig in opmars zijn. Het aantal steeg tussen 1991 en 1998 met maar liefst 107 procent (Cernat, 2003).

Er bestaan verschillende verklaringen voor deze sterke stijging. De WTO (2003a) stelt dat de ineenstorting van de Raad voor Gezamenlijke Economische Hulp (COMECON) de hoofdoorzaak is. Van de 123 nieuwe RTA's sinds 1990 is een derde afgesloten tussen de Oost-Europese transitie-economieën. Nog eens een derde bestaat uit akkoorden tussen de transitie-economieën en de Europese Unie. Volgens Alemayehu & Haile (2002) en Cernat (2003) is de EU niet enkel direct maar ook indirect verantwoordelijk voor een groot deel van de regionale handelsakkoorden. Het succes van het Europese integratieproces verleidt vele ontwikkelingslanden er namelijk toe een gelijkaardig integratieproces te volgen. Cernat stelt dat meer dan vijftig procent van de RTA's het model van de Europese Unie volgt. Ook de trage vooruitgang in de multilaterale handelsoverhandelingen ligt aan de basis van een hernieuwd enthousiasme voor preferentiële handelsakkoorden (Yang & Gupta, 2005).

De motieven voor regionalisatie verschillen echter sterk wanneer we industrielanden (IL) en ontwikkelingslanden met elkaar vergelijken. “Bij de vorming van economische integratiegroepen streven de IL expliciet vooral een betere allocatie van de productiefactoren na. Die zou vooral tot stand moeten komen door de verhoogde productiespecialisatie die mogelijk gemaakt wordt door de creatie van een grote gezamenlijke afzetmarkt” (Cuyvers e.a., 2002, p302). De industrielanden willen hun bestaande economische structuur dus efficiënter benutten. De ontwikkelingslanden verwachten volgens Cuyvers e.a. vooral een verbetering van hun economische structuur, een betere toegang tot de markt en een grote politieke cohesie. Velen vragen zich bijgevolg af of het EU model wel het goede voorbeeld is voor regionalisme in Afrika. Morten Boas, Marianne H. Marchand en Timothy M. Shaw stellen dat de Afrikaanse landen het EU-model moeten verlaten en dat de regionale organisaties zich moeten aanpassen aan de Afrikaanse context (Lee, 2002).

In deze eindverhandeling wordt de integratieproblematiek bekeken vanuit het perspectief van deze laatste groep landen, specifiek de Afrikaanse. Dit betekent dat vooral de dynamische effecten van economische integratie belangrijk zijn. Voorbeelden zijn schaalvoordelen, toename van de concurrentie, verhoging van de investeringen, versnelling van de technologische vooruitgang en verbetering van de onderhandelingspositie en de ruilvoet. Deze effecten zijn echter niet of zeer moeilijk kwantificeerbaar. Daarom worden vooral de statische effecten (handelsschepping en handelsverlegging) besproken. Het belang hiervan mag zeker niet onderschat worden.

De Afrikaanse staten kampen inderdaad met verschillende specifieke obstakels, die een belemmering voor economische integratie vormen. Zo is er de zwakke band tussen de bevolking die voor vele conflicten zorgt: burgeroorlogen, stammenoorlogen en zelfs genocide. ECA (2004) stelt dat landen waar conflicten woeden de slechtste economische prestaties leveren. Ook volgens Alemayehu & Haile (2002) heeft politieke instabiliteit in de vorm van revoluties en de aanwezigheid van verschillende etnische groeperingen een significante negatieve invloed op de bilaterale handel. Bovendien is er in de Afrikaanse landen nog niet zolang zelfbestuur en beschouwt de Afrikaanse elite soevereiniteit als een belangrijke bron voor zelfverrijking (SAIIA, 2005). Dit verslechtert de zwakke band tussen bevolking en regering nog meer doordat zelfverrijking van de elite gepaard gaat met minder geld voor diensten en veiligheid voor de bevolking.

Opmerkelijk aan de conflicten in Afrika is de bijna volledige afwezigheid van oorlogen tussen staten. In de voorbije vijftig jaar waren er slechts drie oorlogen tussen Afrikaanse landen: Tanzania en Oeganda in de jaren 1970, Ethiopië en Eritrea in de jaren 1990 en tussen verscheidene staten in de Democratische Republiek Kongo. In tegenstelling tot Europa, waar de angst voor oorlogen tussen landen de drijvende kracht voor Europese regionale integratie was, zijn er volgens het Zuid-Afrikaanse Instituut voor Internationale Zaken (SAIIA, 2005) in Afrika geen politieke of veiligheidsredenen voor regionale integratie. Volgens Alemayehu & Haile (2002) moeten de Afrikaanse landen regionale integratie inderdaad niet als een pan-Afrikaanse ideologie beschouwen, maar als een economische overlevingsstrategie die gericht is op de strijd tegen verdere marginalisatie van de wereldeconomie. De meeste Afrikaanse landen zijn klein, arm en onderontwikkeld en missen een binnenlandse markt.

In Afrika hebben inderdaad 39 landen minder dan vijftien miljoen inwoners. Hiervan tellen 21 landen minder dan vijf miljoen inwoners. Bovendien worden de binnenlandse markten nog verder ingeperkt door de lage levensstandaard. Tweeëndertig Afrikaanse landen hebben een BBP per capita dat lager dan \$500 per jaar ligt. Het wereldgemiddelde bedraagt het tienvoudige (ECA, 2004). Om deze tekortkomingen te compenseren is het noodzakelijk om de handelsbarrières op te heffen. Zo beschikken bedrijven over een betere economische schaal om actief te zijn op de wereldmarkt.

Het is echter ook belangrijk dat een land over de nodige vaardigheden en controle over de economie beschikt. Dit is zelden het geval in Afrika waar de politieke, sociale en economische beleidslijnen sterk beïnvloed worden door buitenlandse partijen: multinationale ondernemingen, multilaterale financiële instituties en buitenlandse staten (SAIIA, 2005). Bovendien neemt de informele economie in Afrika nog steeds een belangrijke positie in. Volgens Lee (2002) bestaat er bijvoorbeeld meer informele dan formele handel tussen Malawi en zijn buurlanden Zambia, Mozambique en Tanzania.

Hoofdstuk 2 Rol van de Afrikaanse Unie

De Afrikaanse Unie (AU) is de opvolger van de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAU) en telt 53 lidstaten, namelijk alle Afrikaanse staten behalve Marokko. Haar voornaamste doelstellingen zijn:

- de eenheid en solidariteit van de Afrikaanse staten en bevolking bevorderen;
- de soevereiniteit, de territoriale integriteit en onafhankelijkheid van haar lidstaten verdedigen;
- de politieke en socio-economische integratie van het continent versnellen;
- internationale samenwerking aanmoedigen
- vrede, veiligheid en stabiliteit op het Afrikaanse continent ondersteunen;
- het ondersteunen van democratische principes en instituties, bevolkingsparticipatie en goed bestuur;
- de nodige condities scheppen die het continent toelaten een rechtvaardige rol te spelen in de wereldeconomie en internationale onderhandelingen;
- het bevorderen van aanhoudende ontwikkeling op economisch, sociaal en cultureel niveau evenals van de integratie van de Afrikaanse economieën;
- samenwerking op alle gebieden van menselijke activiteit aanmoedigen om zo de levensstandaard van de Afrikanen te verbeteren;

- de ontwikkeling van het continent verbeteren door het promoten van onderzoek op elk vlak, vooral op het gebied van wetenschap en technologie;
- het beleid tussen de bestaande en toekomstige regionale economische gemeenschappen coördineren en harmoniseren (Africa Union, 2005a).

In tegenstelling tot de OAU, dat een politieke organisatie was die ook economische en sociologische problemen behandelde, is de Afrikaanse Unie dus een organisatie die zich richt op economische integratie en sociale ontwikkeling. Op lange termijn zou dit kunnen leiden tot politieke eenheid. Om dit te bereiken, beschikt de Afrikaanse Unie over tien verschillende bestuursorganen: de Vergadering, de Uitvoerende Raad, het Pan-Afrikaans Parlement, het Afrikaanse Hof van Justitie, de Commissie, het Comité van Permanente Vertegenwoordigers, de Gespecialiseerde Technische Comités, de Economische, Sociale en Culturele Raad, de Raad voor Vrede en Veiligheid en ten slotte de Financiële Instellingen, namelijk de Afrikaanse Centrale Bank, het Afrikaans Monetair Fonds en de Afrikaanse Investeringsbank.

Afrika telt momenteel een tiental verschillende regionale economische gemeenschappen (REG's) die de bouwstenen van de Afrikaanse Economische Gemeenschap (AEC) vormen. De AEC werd opgericht in 1991 door de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid, voorganger van de Afrikaanse Unie (AU). Het is de AEC die verantwoordelijk is voor de coördinatie en harmonisatie van de REG's. Deze instelling moet onder meer de bestaande REG's versterken, de handel verder liberaliseren, een gemeenschappelijk handelsbeleid invoeren ten opzichte van niet AU-lidstaten, een gemeenschappelijke markt oprichten, obstakels verwijderen die het vrije verkeer van personen, goederen, diensten en kapitaal hinderen,... (AEC verdrag, 1991, art. 4).

De Economische Commissie voor Afrika (ECA) stelt dat de rol van de Afrikaanse Unie cruciaal is om de vele obstakels voor regionale integratie te overwinnen. De AU kan het aantal regionale economische gemeenschappen en de verschillende verdragen rationaliseren. Op deze manier kunnen de REG's op elkaar afgestemd worden en convergeren naar een continentale regionalisatie (ECA, 2004). De Afrikaanse Unie bekleedt met andere woorden een belangrijke leidinggevende rol in de regionale integratie van Afrika.

Hoofdstuk 3 Onderzoeksvragen

Uit de vorige topics blijkt dat de Afrikaanse Unie voor een reeks grote uitdagingen staat. In deze eindverhandeling zal ik onderzoeken in welke mate de AU in staat is om deze problemen te bekampen. Dit onderzoek richt zich dus op één organisatie en er wordt dan ook gebruik gemaakt van een praktijkgericht onderzoek. Het gaat hier meer bepaald om een evaluatieonderzoek. Er wordt namelijk onderzocht in welke mate de strategie van de Afrikaanse Unie geschikt is om het regionale integratieproces te leiden. De centrale onderzoeksvraag luidt dan ook: *“In welke mate is de Afrikaanse Unie in staat om het regionalisatieproces te leiden?”*

Om haar economische doelstellingen te bereiken en het regionalisatieproces te leiden, is het belangrijk dat de Afrikaanse Unie goed gestructureerd is. De eerste deelvraag luidt dan ook: *“Zijn de verschillende bestuursorganen van de Afrikaanse Unie efficiënt georganiseerd?”*

De Wereldhandelsorganisatie (WTO) beschouwt regionalisatie als een “second best” oplossing en verkiest de multilaterale aanpak. De tweede deelvraag luidt daarom: *“Werkt de multilaterale aanpak van de WTO voor Afrika?”* Als het antwoord hierop positief is, vallen veel van de motieven voor regionale integratie weg en heeft de WTO gelijk. Indien het antwoord negatief luidt, dan is regionalisatie een betere oplossing voor de economische ontwikkeling in Afrika.

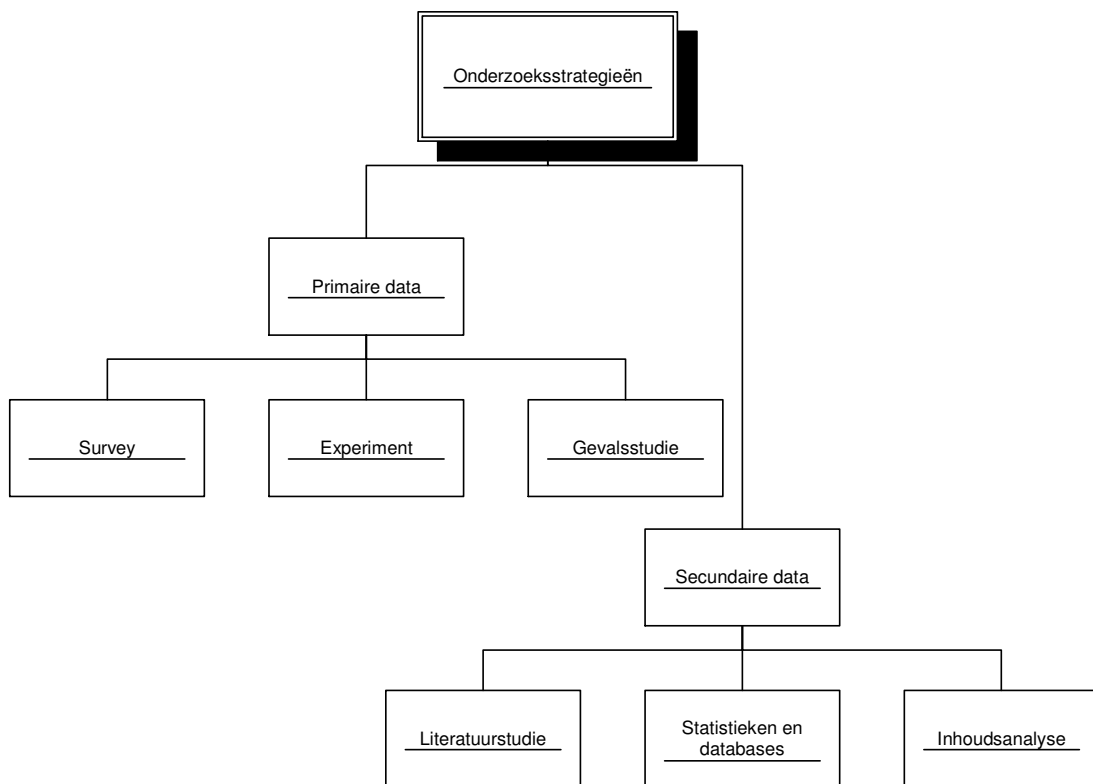
Vervolgens worden de verschillende regionale economische gemeenschappen (REG's) in Afrika bestudeerd. Er wordt specifiek ingegaan op de statische effecten van de REG's op de handel en de welvaart: *“Hebben de verschillende Afrikaanse REG's een welvaartsbevorderend of een welvaartsverlagend effect?”* Deze analyse gebeurt op basis van verschillende zwaartekracht- en partiële evenwichtsmodellen.

Ook de monetaire zones in Afrika worden bestudeerd. De klemtoon ligt op het feit of monetaire unies al dan niet de regionale integratie bevorderen. De volgende stap is nagaan of de creatie van nieuwe of de uitbreiding van bestaande monetaire zones een goede zaak voor Afrika is. De laatste deelvraag luidt dan ook *“Is een eenheidsmunt voor Afrika wenselijk?”*

Hoofdstuk 4 Keuze van onderzoeksstrategie

De verschillende onderzoeksstrategieën kunnen we in twee categorieën opdelen (zie figuur 2). Er zijn onderzoeksstrategieën met primaire data en onderzoeksstrategieën met secundaire data. Bij de strategieën met primaire data worden er zelf onderzoeksgegevens verzameld. Voorbeelden van zulke strategieën zijn de survey, het experiment en de gevalstudie. Bij onderzoeksstrategieën met secundaire data wordt daarentegen voortgebouwd op reeds bestaande literatuur, statistieken en databases.

Figuur 2 Overzicht van de verschillende onderzoeksstrategieën

Voor deze eindverhandeling wordt gebruik gemaakt van een uitgebreide literatuurstudie. Vanwege de sterke stijging van het aantal RTA's is de belangstelling naar regionalisatie gegroeid. De laatste jaren zijn er dan ook een groot aantal wetenschappelijke studies gepubliceerd over de effecten van regionale economische integratie. Ik beperk me hierbij tot de literatuur die betrekking heeft op de Afrikaanse

landen. Deze studies bevatten vaak ook statistieken en databases waaraan de nodige aandacht geschonken wordt.

In deze eindverhandeling bevindt zich tevens een gevalstudie over Afrika en de Doha onderhandelingen. De bedoeling hiervan is nagaan of de multilaterale aanpak voor Afrika werkt. Er wordt vertrokken van de "*Cairo Declaration and Road Map on the Doha Work Programme*" waarin de Afrikaanse Unie beschrijft wat zij verlangt van de multilaterale handelsoverhandelingen van de Wereldhandelsorganisatie. Op basis van een literatuurstudie over de Ministeriële Conferenties van de Wereldhandelsorganisatie te Cancún en Hongkong wordt onderzocht in welke mate deze verlangens ingewilligd worden.

Het zou ook interessant zijn om de visie van de Afrikaanse bevolking en de bedrijfswereld op de Afrikaanse Unie en op regionale integratie in het bijzonder te raadplegen. Het succes of de mislukking van regionale integratie is immers afhankelijk van deze twee groepen. Er kan echter niet voor een survey gekozen worden omdat de afstand tot de populatie te groot is om enquêtes of interviews uit te voeren.

Hoofdstuk 5 Aanpak van de literatuurstudie

Tijdens het zoeken naar relevante literatuur over dit onderwerp ga ik vooral op zoek naar primaire bronnen. Dit zijn voornamelijk academische publicaties, wetenschappelijke papers en onderzoeksrapporten, in de eerste plaats terug te vinden in universitaire bibliotheken en in gespecialiseerde instellingen. Primaire bronnen bevatten de meest gedetailleerde en meest recente informatie en zijn bijgevolg onontbeerlijk voor dit onderzoek.

De belangrijkste instellingen waar ik deze informatie zal halen, zijn de Wereldhandelsorganisatie (WTO), het Internationaal Monetair Fonds (IMF), de Conferentie van de Verenigde Naties voor Handel en Ontwikkeling (UNCTAD) en de Economische Commissie van de Verenigde Naties voor Afrika (UNECA). Ook de Afrikaanse Unie (AU), de Afrikaanse Economische Gemeenschap (AEC), het Nieuwe Partnerschap voor Afrikaanse Ontwikkeling (NEPAD) en de verschillende regionale economische gemeenschappen in Afrika zijn voornamelijk instellingen in zake deze materie.

Deze primaire bronnen worden aangevuld met secundaire publicaties. Onder secundaire bronnen verstaan we wetenschappelijke, professionele en vaktijdschriften en boeken die we op het internet of in de bibliotheek terugvinden. Deze secundaire literatuur is reeds op inhoud gecontroleerd en hierdoor heel bruikbaar voor deze eindverhandeling.

Om op zoek te gaan naar deze literatuur wordt gebruik gemaakt van tertiaire bronnen. Dit zijn lijsten of bestanden van primaire en secundaire literatuur zoals de academische zoekmachine van Google (scholar.google.com), Econlit, Zebra, Bronco en Antilope.

Ik zal vooral naar de meest recente informatie zoeken omdat er zich in deze problematiek voortdurend nieuwe ontwikkelingen voordoen. Bovendien is het ook pas in de laatste jaren dat de Afrikaanse data min of meer betrouwbaar zijn. Als maatstaf kies ik publicaties na 2000. Dit is het jaar waarin de Afrikaanse Unie opgericht werd en de drift naar Afrikaanse regionale integratie nieuw leven ingeblazen werd. De belangrijkste boeken die de laatste jaren over regionale en monetaire integratie gepubliceerd zijn, zijn "*Assessing Regional Integration in Africa*" van de Economische Commissie voor Afrika (ECA, 2004) en "*The Monetary Geography of Africa*" van Masson & Patillo (2004). Deze twee werken vormen het vertrekpunt en de houvast voor deze eindverhandeling.

Ik beperk me tot Nederlandstalige, Franstalige en Engelstalige bronnen. De reden hiertoe is dat Frans en Engels de voornaamste talen in Afrika en in de verschillende internationale instellingen zijn. Ik denk niet dat ik veel Nederlandstalige bronnen zal vinden maar sluit deze taal zeker niet uit omdat het mijn moedertaal is.

De stap van opzoekwerk naar het eigenlijke schrijven gebeurt via de eidetische schrijftechniek of het puzzelschrijven. "Technisch werkt het eidetische schrijven als volgt. Telkens als men iets leest of ontdekt wat met de verhandeling of de tekst heeft te maken, als men er secundaire gegevens over vindt of een nieuwe opinie, schrijft men het gevondene onder de vorm van een titel of een kernwoord bovenaan een blad [steeds met een nauwkeurige bladverwijzing naar de bron met het oog op mogelijk gebruik in het definitieve manuscript]. [...] Daaronder volgt de tekst." (Lefebvre, 1997, p47). Tijdens een eerste editeer-operatie worden de verschillende deeltteksten geordend en samengevoegd. Vervolgens

worden de hiaten in de tekst opgevuld zodat er een logische redenering opgebouwd wordt. Ten slotte volgt een tweede editeer-fase en worden de conclusie en de samenvatting toegevoegd.

Hoofdstuk 6 Belangrijkste begrippen

In deze eindverhandeling komen veel begrippen aan bod die ten gepaste tijde uitgelegd worden. Het is echter belangrijk dat er een duidelijk onderscheid tussen de volgende termen gemaakt wordt.

Regionalisme: omvat de inspanningen van een groep landen om hun economische, politieke, sociale of culturele interacties te verbeteren (Lee, 2002).

Regionale samenwerking: samenwerkingsverband tussen twee of meer partners met gemeenschappelijke belangen in een gegeven kwestie (Bourenane in Lee, 2002). Voorbeelden van regionale samenwerking zijn infrastructuurwerken en beleid van gemeenschappelijke waterwegen.

Economische integratie: bestaat uit een lineaire vooruitgang van graden van integratie (Lee, 2002). Deze graden zijn achtereenvolgens het preferentieel handelsakkoord, de vrijhandelszone, de douane-unie, de gemeenschappelijke markt en de economische unie. Deze begrippen worden uitgelegd in hoofdstuk drie van deel twee.

Regionale integratie of regionalisatie: een proces waardoor een groep landen vrijwillig en in verschillende graden toegang tot elkaars markten krijgt en mechanismen en technieken creëert om conflicten te minimaliseren en de interne en externe economische, politieke, sociale en culturele voordelen van hun interacties te maximaliseren (Haarlov in Lee, 2002). Regionale integratie verschilt van economische integratie omdat er in het geval van regionale integratie niet noodzakelijk formele institutionele structuren nodig zijn en er ook geen lineaire vooruitgang van de integratie moet zijn. Integratie wordt bepaald door de hoeveelheid economische, sociale, politieke en culturele interactie die tussen de lidstaten plaatsvindt. Het is niet noodzakelijk dat alle lidstaten deze activiteiten gelijktijdig delen (Lee, 2002).

Regionale economische integratie: regionalisatie op gebied van handel en welvaart.

Deel II Regionale integratie

Om het regionale integratieproces te leiden is het belangrijk dat de Afrikaanse Unie efficiënt georganiseerd is. Daarom worden in het eerste hoofdstuk de bestuursorganen van de Afrikaanse Unie bestudeerd. In hoofdstuk twee worden artikel 24 van de GATT en de Enabling Clause besproken. Deze documenten geven regionalisme een plaats binnen het multilaterale systeem van de Wereldhandelsorganisatie. Vervolgens komen de verschillende vormen van regionale integratie aan bod, gevolgd door een beleidseconomische analyse van regionale integratie in hoofdstuk vier. Hoofdstuk vijf bevat een gevalstudie over de Afrikaanse Unie en de Doha onderhandelingen. Hierin wordt bestudeerd of de Afrikaanse landen hun belangen kunnen doordrukken op het multilaterale niveau van de Wereldhandelsorganisatie. In het laatste hoofdstuk worden de verschillende Afrikaanse regionale gemeenschappen besproken.

Hoofdstuk 1 Bestuursorganen van de Afrikaanse Unie

De Afrikaanse regeringsleiders herbevestigden het belang van integratie in de oprichtingsakte van de Afrikaanse Unie van 2000. Op de vergadering van de Staats- en Regeringshoofden in juli 2002 in Durban, Zuid-Afrika, werd de creatie van de Afrikaanse Unie op basis van deze akte unaniem goedgekeurd. De Afrikaanse Unie behoudt het vertrouwen in de Afrikaanse Economische Gemeenschap om een economisch, en eventueel politiek, verenigd Afrika te vestigen. De Afrikaanse Unie wil de economische integratie steunen door de politieke betrokkenheid te versterken. Een hoofdprioriteit is instituties vestigen die de vooruitgang stuwen, zoals het Pan-Afrikaanse Parlement, het Hof van Justitie en de investeringsbank.

De Vergadering

De Vergadering van de Staats- en Regeringshoofden van de Unie is het belangrijkste orgaan van de Afrikaanse Unie. De normale vergadering vindt één maal per jaar plaats. Op verzoek van één lid en goedkeuring van twee derde van de leden vinden er speciale vergaderingen plaats. Elk jaar wordt er een nieuwe voorzitter gekozen door de lidstaten.

De voornaamste functies van de Vergadering zijn het gemeenschappelijke beleid van de unie bepalen, het budget beheren, toezicht houden op de toepassing van de beleidslijnen en beslissingen in de verschillende lidstaten, het benoemen en het ontslaan van de rechters van het Gerechtshof en de Voorzitter van de Commissie. De vergadering kan deze functies delegeren aan andere organen van de unie.

De Vergadering probeert haar beslissingen bij consensus te nemen, maar wanneer dit niet lukt is een twee derde meerderheid voldoende. Voor proceduremaatregelen is een gewone meerderheid voldoende. Ook de beslissing of een maatregel al dan niet een proceduremaatregel is, wordt genomen met een gewone meerderheid der stemmen. Technisch gezien kan dus elke beslissing met gewone meerderheid genomen worden. Het aanwezigheidsquorum bedraagt twee derde van de leden.

De Uitvoerende Raad

De Uitvoerende Raad is samengesteld uit de Ministers van Buitenlandse Zaken en komt twee maal per jaar in gewone zitting samen. De speciale vergaderingen vinden plaats op verzoek van één lidstaat en bij goedkeuring van twee derde van de leden. Het besluitvormingsproces van de Uitvoerende Raad verloopt identiek aan dat van de Vergadering.

De Commissie

De Commissie is het secretariaat van de Afrikaanse Unie en vervult de dagelijkse taken van de Unie. De structuur, de taken en de regelgeving van de Commissie zullen bepaald worden door de Vergadering.

Het Pan-Afrikaans Parlement

Het Pan-Afrikaans Parlement vervult momenteel enkel een consultatieve en raadgevende rol. Het doel is dat het Parlement zich in de toekomst ontplooit tot een volledig wetgevend instituut dat rechtstreeks verkozen zal worden. Momenteel zetelen vijf personen uit elke lidstaat in het parlement.

Het Afrikaanse Hof van Justitie

Het Hof van Justitie dient nog opgericht te worden en de statuten, de samenstelling en de functies moeten nog gedefinieerd worden.

De Gespecialiseerde Technische Comités

Er zijn zeven technische comités die gespecialiseerd zijn in landbouw; geld en financiën; handel, douanes en immigratie; industrie, wetenschap, technologie, energie, grondstoffen en milieu; transport, communicatie en toerisme; gezondheid, arbeid en sociale zaken en ten slotte onderwijs, cultuur en human resources.

De comités zijn samengesteld uit de ministers die op landelijk niveau verantwoordelijk zijn voor de betreffende materie. De concrete taken van elk comité zijn projecten ontwikkelen voor de Uitvoerende Raad en de projecten van de Afrikaanse Unie coördineren en harmoniseren.

Het Comité van Permanente Vertegenwoordigers

Het Comité van Permanente Vertegenwoordigers is samengesteld uit Afrikaanse ambassadeurs. Het Comité bereidt de samenkomsten van de Uitvoerende Raad voor en is verantwoordelijk voor de supervisie van de Commissie.

De Economische, Sociale en Culturele Raad

De Economische, Sociale en Culturele Raad is een forum waar handelsgroeperingen, professionele verenigingen en sociale organisaties terecht kunnen om inspraak te krijgen in de activiteiten van de Afrikaanse Unie. Volgens Alemayehu & Haile (2002) vormt de zwakke participatie van de privésector een van de belangrijkste zwaktes in de regionale integratieprocessen. Ook de InterAfrica Group (2002) stelt dat de private sector de sleutel tot succesvolle regionale integratie is. De Economische, Sociale en Culturele Raad kan een goed middel zijn om de bevolking en de privésector in het integratieproces te betrekken.

De Raad voor Vrede en Veiligheid

De Raad voor Vrede en Veiligheid werd geratificeerd in 2003 en actief in 2004. Deze raad bestaat uit vijftien ambassadeurs van de Afrikaanse Unie die geselecteerd werden door de Vergadering. Ze zijn verantwoordelijk voor de promotie van regionale vrede en veiligheid en voor conflictpreventie, -oplossing en beheersing.

NEPAD

Het Nieuwe Partnerschap voor Afrikaanse Ontwikkeling (NEPAD) is geen officieel bestuursorgaan van de Afrikaanse Unie maar legt wel verantwoording af aan de Staats- en Regeringshoofden van de Afrikaanse Unie. De belangrijkste doelstellingen van NEPAD zijn armoede uitroeien en de Afrikaanse landen op weg naar duurzame groei en ontwikkeling zetten. Ook de stopzetting van de marginalisatie van Afrika in het globalisatieproces, een versnelde regionale integratie en de actieve participatie in de wereldeconomie promoten behoren tot de doelstellingen van NEPAD (Schiavone, 2005). Volgens de InterAfrica Group (2002) is NEPAD het meest significante economische initiatief in Afrika. Meer zelfs, NEPAD is hét initiatief dat westerse leiders aangrijpen als modaliteit om Afrika te helpen.

NEPAD streeft meer bepaald naar een jaarlijkse groei van het Afrikaanse BBP met meer dan zeven procent. De Afrikaanse groei lijkt inderdaad de goede richting uit te gaan. De gemiddelde groei van de Afrikaanse economie bedroeg 5,1 procent in 2004, het hoogste percentage sinds acht jaar. De jaren voordien bedroeg de groei achtereenvolgens 2,9 procent in 2002 en 3,7 procent in 2003 (NEPAD, 2005). Professor Nkuhlu, voorzitter van NEPAD, gelooft dat deze opwaartse trend zich verder zal zetten. De vraag naar Afrikaanse producten vanuit China en India zal waarschijnlijk aanhouden en wanneer de hervormingen in Afrika geloofwaardigheid krijgen, zullen meer privé-ondernemingen produceren en exporteren vanuit Afrika (Nkuhlu, 2005).

NEPAD richt zich voornamelijk op een verbetering van de infrastructuur om de regionale integratie in Afrika te versnellen. Infrastructuur kost veel geld en daarom roept NEPAD de internationale gemeenschap op om fondsen beschikbaar te stellen. Het aandeel van ontwikkelingspartners in de ontvangsten bedroeg 28 procent in 2004 en steeg met 70 procent ten opzichte van 2003 (zie tabel 1).

De ontwikkelingspartners van NEPAD zijn de Noordse landen, Canada, Duitsland, Vlaanderen, Ierland, het Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties, het Onderzoekscentrum voor Internationale Ontwikkeling en de W. Kellogg Foundation.

Tabel 1 Ontvangsten en uitgaven van NEPAD

	2003	2004
Ontvangsten	\$3.363.132	\$7.575.417
Contributies van Afrikaanse Staten en Regeringen	2.024.650	5.160.553
Contributies van ontwikkelingspartners	1.267.270	2.155.487
Ontvangen intresten	71.212	259.377
Uitgaven	\$2.647.290	\$9.722.354
Accommodatie en onderhoud	371.484	1.325.031
Communicatie en conferenties	505.078	1.490.368
Corporate services	338.210	530.984
Entertainment en catering	19.635	51.125
Bestuurskosten	0	537.814
Printen en publiceren	102.875	852.006
Personeelskosten	286.695	1.752.747
Research consultants	84.565	1.125.213

Bron: NEPAD (2005)

Door een stijging van het aantal activiteiten stegen de uitgaven in 2004 met 267 procent. Vooral onderzoek, personeelskosten, accommodatie en onderhoud en communicatie en conferenties kennen een significante toename. De stijging van de post "printen en publiceren" is het gevolg van het toegenomen aantal conferenties en de groei van de vraag naar informatie. Het deficit in 2004 is volgens NEPAD (2005) te wijten aan de vervroegde inwerkingtreding van het "African Peer Review Mechanism" (APRM) en aan de minder dan gebudgetteerde contributies van de lidstaten. Het APRM heeft als doelstelling de beleidslijnen aan te moedigen die tot politieke stabiliteit en duurzame ontwikkeling leiden en de economische integratie versnellen (Shams, 2005).

De Financiële Instellingen

De Afrikaanse Unie zal drie financiële instellingen oprichten, namelijk de Afrikaanse Centrale Bank, het Afrikaanse Monetaire Fonds en de Afrikaanse Investeringsbank.

Conclusie

De Afrikaanse Unie is een goed gestructureerde democratische instelling die over een efficiënt besluitvormingsproces beschikt. Er zijn geen lidstaten die hun veto kunnen uitspreken en technisch gezien kan elke beslissing met gewone meerderheid der stemmen genomen worden. De unie staat wel nog voor een aantal belangrijke uitdagingen zoals de oprichting van het Hof van Justitie en financiële instellingen en de verdere uitbouw van het Pan-Afrikaanse Parlement. De vraag is in welke mate de lidstaten bereid zullen zijn om hun soevereiniteit aan deze supranationale instellingen af te staan en in welke mate ze financiële bijdragen zullen leveren. De Economische, Sociale en Culturele Raad is een goed middel om de bevolking en de privésector in het integratieproces te betrekken.

Hoofdstuk 2 Artikel 24 van de GATT en de Enabling Clause

De meeste Afrikaanse landen zijn lid van de Wereldhandelsorganisatie (WTO) en nemen bijgevolg deel aan het multilaterale handelssysteem. Dit wil zeggen dat ze onderhevig zijn aan het kernbeginsel van de WTO, namelijk een open en liberale handelspolitiek met gelijke behandeling van alle WTO leden. In theorie is regionalisatie strijdig met dit beginsel aangezien er aan een aantal landen een voorkeursbehandeling gegeven wordt. In artikel 24 van de General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) wordt echter een uitzondering op het beginsel van gelijke behandeling voorzien. Dit artikel staat leden van een regionaal handelsblok toe om voordeligere handelsvoorwaarden toe te kennen aan andere leden van het handelsblok zonder deze voorwaarden aan andere WTO leden toe te kennen.

Artikel 24 van de GATT beschermt de handelsbelangen van de andere WTO landen wel door een aantal voorwaarden op te leggen aan het regionale handelsblok. Zo moeten de douanerechten en de niet-tarifaire handelsbelemmeringen op bijna alle handel tussen de leden binnen een periode van tien jaar verwijderd worden. Bovendien mogen regionale handelsakkoorden (RTA's) niet resulteren in hogere handelsbarrières voor andere WTO leden dan voordien het geval was. Ook moeten de RTA's onmiddellijk aan de WTO gerapporteerd worden zodat er aanbevelingen kunnen gemaakt worden om de consistentie met de WTO regels te verzekeren. Ten slotte zijn de regionale handelsblokken onderhevig aan de handelsgeschillenregeling van de WTO. Zolang de RTA conform is aan artikel 24

van de GATT moeten er echter geen compensaties betaald worden aan andere WTO leden, zelfs niet indien er handelsverlegging plaatsvindt.

Voor RTA's die enkel ontwikkelingslanden omvatten bestaat er een alternatief voor artikel 24. De "Enabling Clause" vereist in tegenstelling tot artikel 24 niet dat bijna alle intraregionale handel geliberaliseerd wordt en dat er binnen de tien jaar vrijhandel bereikt moet worden. Het nadeel van deze clause is dat er een compensatie betaald moet worden zodra een WTO lid kan aantonen dat het schade ondervindt door de RTA. Zowel de Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika (COMESA), de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (WAEMU), de Economische en Monetaire Gemeenschap van Centraal Afrika (CEMAC) en de Oost Afrikaanse Gemeenschap (EAC) werden aan de WTO gerapporteerd onder de Enabling Clause in plaats van onder artikel 24 van de GATT (ECA, 2004).

Hoofdstuk 3 Vormen van economische integratie

Er bestaan zes verschillende vormen van economische integratie (zie tabel 2). De zwakste vorm is het preferentieel handelsakkoord. De betrokken partijen verminderen de handelsbelemmeringen ten opzichte van elkaar, maar schaffen ze niet af. Dit is in strijd met artikel 24 van de GATT waarin gesteld wordt dat na verloop van tijd handelsbelemmeringen afgeschaft moeten worden. Het sluiten van een preferentieel handelsakkoord is wel toegelaten voor ontwikkelingslanden conform artikel 2 van de Enabling Clause.

Tabel 2 Vormen van economische integratie

	Vrijhandel tussen leden	Gemeensch. buitentarief	Vrije factor-mobiliteit	Gemeensch. mon. en fisc. politiek	Eén overheid
Preferentieel handelsakkoord	neen	neen	neen	neen	neen
Vrijhandelszone	ja	neen	neen	neen	neen
Douane-unie	ja	ja	neen	neen	neen
Gemeensch. markt	ja	ja	ja	neen	neen
Economische unie	ja	ja	ja	ja	neen
Politieke unie	ja	ja	ja	ja	ja

Een tweede vorm van economische integratie is de vrijhandelszone, met NAFTA als bekendste voorbeeld. In een vrijhandelszone worden de interne handelsbelemmeringen wel weggewerkt (in tegenstelling tot het preferentieel handelsakkoord), maar hanteren de lidstaten geen gezamenlijk buitentarief. Dit kan tot handelsomlegging leiden. Wanneer de externe barrières verschillen, zal het land met de laagste barrières als invoerland fungeren, eender waar de bestemming van het importgoed binnen de vrijhandelszone is (Pomfret, 2001). Dit fenomeen wordt handelsomlegging genoemd en zorgt voor een onevenwichtige verdeling van de baten van regionalisatie omdat het lid met het laagste tarief alle douane-inkomsten ontvangt. Handelsomlegging kan vermeden worden door het invoeren van oorsprongsregels. Vanuit economisch standpunt zijn deze regels volgens Pomfret (2001) echter irrelevant wanneer er voldoende indirecte handelsomlegging mogelijk is. Het verlies aan douane-inkomsten zal het land met het hoge tarief er immers toe aanzetten om haar te hoge douanerechten te verlagen. Dit proces zal zich voortzetten als een neerwaartse spiraal tot ieder land een tarief ter waarde van nul heeft.

De enige manier om deze neerwaartse spiraal te doorbreken is een gezamenlijk buitentarief hanteren. De economische analyse van handelsomlegging toont met andere woorden aan dat vrijhandelszones instabiel zijn en dat douane-unies de enige stabiele vorm van regionale integratie zijn. Omdat de vorming van een douane-unie veel tijd en zware inspanningen van de betrokken landen vergt, wordt er vaak een onderscheid tussen een volledige en een onvolledige douane-unie gemaakt.

Bij de vorige drie vormen van economische integratie beperkt de afbraak of de vermindering van de handelsbelemmeringen zich meestal tot de goederenmarkt. Bij een gemeenschappelijke markt geldt er echter ook vrij verkeer van diensten en van de productiefactoren arbeid en kapitaal. Ook hier is het zinvol om een onderscheid te maken tussen een volledige en een onvolledige gemeenschappelijke markt. In de Europese Unie geldt bijvoorbeeld nog steeds geen vrij verkeer van diensten en zorgde de Bolkenstein richtlijn voor veel commotie. Bovendien hebben de inwoners van de nieuwe lidstaten nog steeds geen toegang tot de arbeidsmarkt van alle klassieke lidstaten.

De vier bovenvermelde vormen van integratie worden als marktintegratie bestempeld omdat het wegwerken van de onderlinge handelsbelemmeringen tot een betere werking van de marktmechanismen zal leiden (Cuyvers e.a., 2002). Een economische unie is echter een vorm van

beleidsintegratie. Bovenop een gemeenschappelijke markt wordt hier immers ook een gemeenschappelijk economisch beleid gevoerd. In een economische unie worden alle economische spelers gelijk behandeld en is er in principe ook een geharmoniseerd monetair beleid en een eenheidsmunt zoals in de eurozone.

De politieke unie gaat nog een stap verder dan beleidsintegratie en leunt eigenlijk dichter aan bij regionale dan bij economische integratie. De nationale overheden staan hun soevereiniteit over economische en sociale kwesties af aan een supranationale instantie. Ze vestigen gemeenschappelijke instituten en gerechtelijke en wettelijke processen, een gemeenschappelijk parlement inbegrepen. De verschillende leden worden eigenlijk een nieuw land. Voorbeelden zijn Duitsland en Roemenië die in de negentiende eeuw uit douane-unies ontstonden (ECA, 2004).

Hoofdstuk 4 Beleidseconomische analyse van regionale integratie

Volgens de WTO (2003a) spelen politieke belangen een onvermijdelijke rol in regionale handelsakkoorden. RTA's scheppen koppelingen tussen economieën en maken zo conflicten duurder en samenwerking interessanter. Ze maken vrede en regionale veiligheid dus meer waarschijnlijk. Dit is een effect waarvan het belang niet onderschat mag worden voor een continent waar politieke instabiliteit en conflicten nog steeds hoogtij vieren.

Wanneer RTA's slecht georganiseerd zijn, kunnen ze echter ook het tegengestelde effect veroorzaken. Er kunnen interne conflicten optreden door externe spanningen die te wijten zijn aan handelsverlegging en door een slechte verdeling van de baten en kosten van regionale integratie, zowel op het niveau van de lidstaten als op dat van individuele bedrijven. Binnenlandse belangengroepen kunnen dan druk op het handelsbeleid uitoefenen en een compensatie in de vorm van een tijdelijk transitiefonds vragen om de verliezen door regionale integratie te compenseren (Busse & Shams, 2005). Ook bestaat bij sommige Afrikaanse landen de vrees dat de weinige industrie die ze bezitten, zal migreren naar de relatief meer ontwikkelde buurlanden (Alemayehu & Haile, 2002). Integratie tussen Afrikaanse buurlanden is inderdaad vaak de integratie van ongelijke partners en de voordelen van de regionalisatie worden vaak naar één partner gepolariseerd (InterAfrica Group, 2002).

Een tweede politiek motief voor landen om in een RTA te stappen, is de grotere onderhandelingsmacht die op het multilaterale niveau ontstaat door samen te werken via regionale handelsakkoorden. Vaak is het echter moeilijk voor de landen in RTA's om als één groep op te treden vanwege de verschillende nationale belangen (ECA, 2004). Vele Afrikaanse landen staan bovendien weigerachtig tegenover de creatie van supranationale instellingen die sanctionerend kunnen optreden. De regionale instanties hebben volgens Alemayehu & Haile (2002) geen legale middelen om landen ertoe te dwingen om hun verplichtingen na te komen. De auteurs hopen dat daar met de oprichting van de Afrikaanse Unie verandering in zal komen.

Verder geeft een RTA het signaal aan de buitenwereld dat een land een goed beleid en democratie nastreeft. Tegelijkertijd zorgt de RTA ervoor dat de hervormingen moeilijker omkeerbaar worden. Ook de successen van regionale integratie in de Europese Unie, NAFTA, MERCOSUR en ASEAN stimuleren de Afrikaanse landen om tot regionalisatie over te gaan (Alemayehu & Haile, 2002).

Shams (2005) schuift een compleet verschillende hypothese naar voren. Volgens hem ligt de ware drijfveer voor integratie in Afrika in de vraag naar bureaucratische structuren om het overschot aan hoog opgeleide mensen op te lossen. Het industrialisatieproces verloopt volgens Shams te traag om het groeiende aantal hoger opgeleiden tewerk te stellen. Bureaucratische banen creëren is dan een makkelijke manier om deze mensen op te vangen. Anders zullen ze ontevreden worden en kunnen ze politieke instabiliteit veroorzaken. In politieke termen wordt het doel van politieke stabiliteit bereikt maar in economische termen is dit een complete verspilling van middelen die op een andere locatie veel efficiënter ingezet kunnen worden.

Op economisch gebied vormt de theorie van de internationale handel, die stelt dat vrijhandel superieur is aan alle andere soorten handelsbeleid, de drijvende kracht achter regionale integratie. Musila (2005) stelt dat regionale integratie de Afrikaanse landen kan helpen om hun economie te diversifiëren en de de-industrialisatie en marginalisatie van het continent om te keren. RTA's bieden bijvoorbeeld toegang tot een bredere handels- en investeringsomgeving waardoor er schaalvoordelen ontstaan. Ten tweede stimuleren RTA's achterwaartse en voorwaartse economische linken en dragen hierdoor bij tot een hogere regionale toegevoegde waarde. Ten slotte ondersteunt regionale integratie de diversificatie en

export naar regionale markten. Op deze markten kunnen de Afrikaanse bedrijven ervaring opdoen vooraleer ze zich tot de wereldmarkt richten.

Kortom, RTA's combineren markten waardoor bedrijven kunnen groeien en competitiever worden. Deze effecten leiden tot specialisatie, schaalvoordelen, veranderingen in de ruilvoet, de eliminatie van inefficiënties, hogere investeringen, meer productie, gediversifieerde export, lagere gemiddelde kosten, lagere prijzen en een verandering in de economische groeivoet.

Alemayehu & Haile (2002) stellen dat dit laatste het belangrijkste is voor ontwikkelingslanden, maar dat geen van de bestaande theorieën dit punt benadrukt. Volgens hen draagt regionale integratie in Afrika bij tot economische groei via een stabiel en gezond macro-economische beleid, een snelle accumulatie van menselijk en fysiek kapitaal en samenwerking op gebied van infrastructuur. Alemayehu & Haile stellen dat de gebrekkige infrastructuur de belangrijkste hinderpaal voor intraregionale handel in Afrika is en vragen zich af of regionale samenwerking en regionale economische integratie complementair of substituten zijn. De InterAfrica Group (2002) beschouwt gemeenschappelijke infrastructuurprojecten als een noodzakelijke basis voor regionale economische integratie, maar stelt dat regionale samenwerking niet mag verward worden met economische integratie zelf. Volgens mij zijn beide complementair in de zin dat regionale samenwerking op gebied van infrastructuur een belangrijke eerste stap voor regionale integratie in Afrika vormt.

De economische theorie voorspelt dus dat vrijhandel de welvaart in de wereld verhoogt doordat consumenten hun goederen en diensten op de meest efficiënte en goedkoopste plaats kunnen verwerven. Het is verleidelijk om hieruit te concluderen dat regionale handelsakkoorden welvaartverhogend werken. Viner zag echter in de jaren vijftig al in dat economische integratie door de voorkeurstarieven voor partnerlanden zowel een handelsscheppend als een handelsverleggend karakter heeft (Cuyvers, 2002).

RTA's bevorderen inderdaad de handel tussen hun leden (=handelsschepping). Dit fenomeen doet zich voor wanneer een lidstaat van de RTA een product dat voordien lokaal geproduceerd werd, begint te importeren uit andere lidstaten. Anderzijds behouden of vermeederen RTA's de bescherming ten opzichte van niet-leden. Hierdoor wordt import van efficiënte niet-partnerlanden vervangen door minder

efficiënte binnenlandse productie of import uit de partnerlanden (=handelsverlegging). RTA's kunnen ook een handelsverleggend effect langs exportzijde teweegbrengen. In dit geval zorgt de integratie ervoor dat lidstaten hun export van de rest van de wereld naar hun partnerlanden verschuiven (=exportverlegging). Wanneer het handelsscheppende effect groter is dan de handelsverleggende effecten, beschouwt men een RTA als welvaartsbevorderend voor haar lidstaten.

Salvatore (2004) haalt de condities aan waaronder het meer waarschijnlijk is dat een RTA tot handelsschepping en welvaartsverhoging leidt. Dit zijn hoge pre-unie handelsbelemmeringen van de lidstaten, een laag extern tarief, een groot aantal economisch belangrijke lidstaten, competitieve in plaats van complementaire leden, korte afstanden en veel handel tussen de lidstaten. Wanneer aan deze voorwaarden voldaan wordt, zal het handelsverleggende effect beperkt blijven.

Handelsverlegging moet echter niet enkel als negatief bestempeld worden. Het verhoogt immers de kans dat niet-leden tot de RTA willen toetreden waardoor een domino-effect gecreëerd kan worden en de wereldhandel meer geliberaliseerd wordt (Greenaway & Milner, 2002). Bovendien waren douane-unies tussen ontwikkelingslanden volgens Pomfret (2001) in het verleden vaak gericht op bescherming van beginnende industrie. Het doel is de markt vergroten ter ondersteuning van imports substitutie. In deze context betekent handelsverlegging niet noodzakelijk een kost voor de unie. Het is zelfs een voordeel wanneer het enige doel van de unie het vervangen van externe door interne productie is.

Volgens Alemayehu & Haile (2002) is imports substitutie een verkeerde strategie om regionale integratie te bereiken. De focus op binnenlandse productie kan immers een belemmering voor de arbeidsverdeling en specialisatie tussen de landen vormen. Dit is vooral het geval wanneer de initiële handelsstructuur tussen de lidstaten gelijkaardig is. Momenteel hebben de RTA's tussen ontwikkelingslanden een veel opener karakter dat gericht is op handelsexpansie in plaats van imports substitutie (Kirkpatrick & Watanabe, 2005).

Regionalisatie kan nog een ander nadelig effect teweegbrengen. Voor Afrikaanse landen zijn douanerechten nog vaak een belangrijke bron van inkomsten. Een RTA reduceert deze inkomsten zowel direct als indirect. Naast de eliminatie van tarieven tussen de leden, vindt er immers ook een verschuiving van de import uit niet-partnerlanden naar de tariefvrije partnerlanden plaats. Er moet dus

een afweging gemaakt worden tussen het verlies aan inkomsten op korte termijn en de verwachte lange termijn voordelen van regionale integratie.

De gelijkenissen en de verschillen tussen de Afrikaanse landen maken volgens de ECA (2004) regionale integratie en samenwerking dan weer voordelig. Veel Afrikaanse landen delen dezelfde grondstoffen en problemen waardoor samenwerking interessant wordt. Tegelijkertijd vertonen ze een aantal voorname verschillen: sommigen hebben hooggeschoolde werkers, sommige beschikken over oliebronnen, anderen hebben waterreserves die geschikt zijn voor waterkrachtcentrales te bouwen en ten slotte zijn er landen met goede academische instituten die geschikt zijn voor onderzoek en ontwikkeling. Door regionale integratie kunnen de comparatieve voordelen betere benut worden.

De InterAfrica Group (2002) haalt nog enkele specifieke redenen aan die regionale integratie voor Afrika aantrekkelijk maken. Ten eerste wantrouwen Afrikanen de grenzen die hen van elkaar scheiden. Continentale instellingen zoals de Afrikaanse Unie, de Economische Commissie voor Afrika en de Afrikaanse Ontwikkelingsbank hebben een sterke legitimiteit. Ten tweede delen Afrikaanse landen een gelijkaardige geschiedenis. Ze gebruiken vaak dezelfde talen en de kwalificaties van hun onderwijssystemen zijn in grote mate compatibel. Er zijn bovendien relatief weinig sociale en culturele belemmeringen voor migratie en gemengde huwelijken. Afrikanen genieten van dezelfde muziek en er is een echte culturele eenheid. Tegelijkertijd bewonderen ze de culturele diversiteit op het continent. Ook is er een reële economische integratie gaande op het informele niveau. De informele sector is in Afrika belangrijker, dynamischer en beter regionaal geïntegreerd dan de formele sector. Een verlaging van de douanerechten kan de formele sector in dezelfde richting stuwten. Ten slotte is er de uitdaging om samen een antwoord te vinden op de gemeenschappelijke problemen zoals marginalisatie in de WTO en de HIV/AIDS pandemie.

Toch blijft in Afrika het niveau van intraregionale handel gering. Dit is volgens de InterAfrica Group (2002) te wijten aan de zeer lage inkomens in Afrika, het hoge aandeel van landbouw in het BBP en de beperkte industrialisatie. Shams (2005) wijdt de trage vooruitgang van de intraregionale handel aan de bureaucratie. Hij beschouwt bureaucraten als ondynamische personen die niet van verandering houden zolang de bestaande structuren hun eigenbelang dienen. Ook twijfelt hij eraan of nationale politici bereid zijn om buitenlandse concurrentie tot de binnenlandse markt toe te laten. Andere redenen voor

de trage progressie zijn het gebrek aan complementariteit in handelsstructuren, de enge focus op intraregionale tariefreducties en een gebrek aan geloofwaardig beleid (Yang & Gupta, 2005).

We kunnen besluiten dat zowel de politieke als de economische gevolgen van regionale integratie onzeker zijn. Het is daarom bij de vorming van een RTA van groot belang om steeds rekening te houden met de specifieke omstandigheden waarin de deelnemende landen zich bevinden en om de juiste beleidskeuzes te maken. Het is vooral belangrijk om efficiënte compensatiesystemen te implementeren om conflicten te vermijden. Verder moet de infrastructuur verbeterd worden om internationale handel aantrekkelijker te maken. Bovendien is het belangrijk om een laag extern tarief te hanteren. In het andere geval zou de RTA wel eens tot een hoge mate van handelsverlegging en een daling van de welvaart kunnen leiden. Ten slotte moeten er sanctionerende instanties opgericht worden zodat landen die hun verplichtingen niet nakomen, gestraft kunnen worden.

Hoofdstuk 5 Gevalstudie over Afrika en de Doha onderhandelingen

De vraag rijst waarom er voor regionalisatie gekozen wordt in plaats van multilateralisme. Dit laatste heeft immers dezelfde gevolgen en bovendien is er geen sprake van handelsverlegging. De WTO (2003a) geeft verschillende antwoorden op deze vraag. Allereerst zijn er sommige landen die niet willen liberaliseren. Op selectieve wijze de douanerechten en de niet-tarifaire handelsbarrières verminderen is in dit geval de beste oplossing. De tweede reden die de WTO aanhaalt, is dat overheden voor sommige producten niet kunnen concurreren op de wereldmarkt. Regionale handelsakkoorden dienen dan om de concurrentie van meer efficiënte producenten buiten te sluiten. Dit laatste is duidelijk niet complementair met de multilaterale aanpak. Andere redenen voor regionalisatie zijn ten eerste dat sommige landen dieper met elkaar willen integreren dan de WTO voorschrijft, ten tweede de lagere transactiekosten wanneer er met minder partijen onderhandeld moet worden en ten derde de soms te trage multilaterale agenda (WTO, 2003a).

Regionale handelsakkoorden kunnen dus zowel bouwstenen als struikelblokken voor het multilaterale systeem zijn. Ryckaert (2003, p88) besluit in haar eindverhandeling: "de ideologieën van de WTO en regionalisme zijn verenigbaar. Of RTA's hinderen of helpen bij het streven naar multilateralisme hangt af van de doelstellingen die de RTA's nastreven en welke acties zij ondernemen." In deze gevalstudie over

de Doha onderhandelingen onderzoek ik of de multilaterale aanpak voor Afrika tot de gewenste resultaten leidt. Indien het antwoord negatief luidt, betekent dit dat regionale economische integratie de beste manier is om de handel te liberaliseren. In het andere geval primeert de multilaterale aanpak.

A De Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen

In 2005 hebben alle 191 lidstaten van de Verenigde Naties (VN) beloofd dat tegen 2015 de Millennium Ontwikkelingsdoelstellingen bereikt zullen zijn. De doelstellingen van de VN (2005) zijn onder meer: extreme honger en armoede halveren, universeel basisonderwijs, gelijkheid van man en vrouw, vermindering van de kindersterfte met twee derde, AIDS en andere ziektes intomen, de hoeveelheid mensen zonder veilig drinkwater halveren en ten slotte een handels- en financieel systeem ontwikkelen dat gebaseerd is op voorspelbare en niet discriminerende regels.

Het huidige handelssysteem van de Wereldhandelsorganisatie veroorzaakt grote moeilijkheden voor Afrika. Zo woont meer dan tien procent van de wereldbevolking in Afrika ten zuiden van de Sahara, maar bezit deze regio slechts een marktaandeel van één procent van de wereldexport. Indien dit aandeel met één procent zou stijgen, vertaalt dit zich in een stijging van het gemiddelde inkomen met twintig procent in deze regio. Dit stemt overeen met een bedrag van zeventig miljard dollar per jaar ofwel anderhalve keer het jaarlijkse bedrag dat nodig is om de Millenniumdoelstellingen van 2015 te bereiken (Oxfam, 2005). De vele problemen op het Afrikaanse continent (hoge schuldlasten, HIV/AIDS pandemie, corruptie en ongelijkheid,...) maken het echter moeilijk, zo niet onmogelijk, om de bijkomende obstakels van het huidige onrechtvaardige handelssysteem te overwinnen.

Onder het huidige systeem van de WTO kunnen rijke landen immers nog steeds maatregelen nemen die nefast zijn voor de armere landen. Denk maar aan de sterk gesubsidieerde landbouwproducten van de Europese Unie die miljoenen kleine boeren uit de ontwikkelingslanden bedreigen. Tegelijkertijd worden Afrikaanse landbouwproducten geweerd door middel van douanerechten en niet-tarifaire handelsbelemmeringen zoals excessieve regulering over het toegestane niveau van pesticiden in voedingswaren (Oxfam, 2005).

B De mislukking van Cancùn

Toen de industrielanden in 2001 een nieuwe ronde van handelsonderhandelingen wilden opstarten, de Doha ronde, waren de Afrikaanse landen er sterk tegen gekant. De maatregelen van de Uruguay ronde waren nog niet volledig geïmplementeerd en de Afrikaanse staten waren nog niet hersteld van de desastreuze gevolgen van de eenzijdige liberalisatie die hen was opgelegd door het Internationaal Monetair Fonds (IMF) en de Wereldbank in ruil voor leningen (Oxfam, 2005). De rijke landen beloofden daarom van de Doha ronde een ontwikkelingsronde te maken. De Ministeriële Conferentie van de WTO te Cancùn (Mexico), die plaatsvond van 10 tot 14 september 2003, veroorzaakte echter een grote ontgoocheling bij de Afrikanen. De ontwikkelingslanden hadden zich gegroepeerd in de G90 om meer invloed uit te oefenen, maar konden de Verenigde Staten en de Europese Unie niet tot belangrijke toegevingen overhalen.

Ben Hammouda (2005) van het *Centre Africain de Politique Commerciale* (Afrikaans Centrum voor Handelspolitiek, CAPC) reikt twee oorzaken aan voor de mislukking van de conferentie. Ten eerste zou de voorzitter van de conferentie de samenkomst vroegtijdig beëindigd hebben zonder de delegaties tijd te geven om de nodige consultaties te plegen. Ten tweede citeert hij Pascal Lamy, de toenmalige Europese Commissaris van Handel en sinds september 2005 Directeur-generaal van de WTO, die in de *Financial Times* van 17 september 2003 verklaarde dat de Wereldhandelsorganisatie een middeleeuwse instelling is waar het besluitvormingsproces dringend hervormd moet worden.

Het stijgende aantal leden van de WTO maakt het inderdaad moeilijk om de nodige consensus aan de onderhandelingstafel te bereiken. Koopmann (2005) doet daarom twee voorstellen om het besluitvormingsproces te hervormen. Eén mogelijke oplossing die hij aanreikt is de oprichting van een sturingscomité waarin elke wereldregio vertegenwoordigd wordt door een minimum aantal personen. De resultaten van dit comité worden vervolgens voorgesteld aan de volledige WTO die ze zal beoordelen. Het principe van consensus blijft hierbij behouden. De tweede potentiële hervorming die Koopmann aanreikt is die van de "variabele geometrie". Dit houdt in dat gelijkgezinde landen nieuwe regels kunnen opstellen die enkel op hen van toepassing zijn. Het risico van deze aanpak is volgens Koopmann echter dat het multilaterale systeem gefragmenteerd raakt, waardoor er verschillende klassen onder de WTO leden ontstaan. Persoonlijk zie ik niet in waarin deze aanpak verschilt van artikel 24 van de GATT en de

Enabling Clause. Bovendien bestaan er al verschillende klassen onder de WTO leden en kan regionale integratie voor ontwikkelingslanden een middel zijn om deze ongelijkheid te bestrijden.

C Hoopvol Hongkong tegemoet

Vanwege de mislukking van Cancùn wordt de hoop van de Afrikaanse landen gericht op de volgende Ministeriële Conferentie, die zou plaatsvinden in Hongkong van 13 tot 18 december 2005. In *“The Cairo Declaration and Road Map on the Doha Work Programme”* van 9 juni 2005 verklaren de Ministers van Handel van de lidstaten van de Afrikaanse Unie wat zij concreet verwachten en verlangen van deze Ministeriële Conferentie (Africa Union, 2005b). De Afrikaanse Unie stelt verder in dit document dat ontwikkeling de prioriteit blijft voor Afrika en dat dit weerspiegeld moet worden in het resultaat van de Hongkong conferentie. Ontwikkeling moet belichaamd worden in elk gebied van de onderhandelingen en de moeite die Afrika doet om de handel te liberaliseren moet volledig erkend en ingecalculeerd worden in de onderhandelingen. Er moet bovendien een adequate flexibiliteit voorzien worden om de ontwikkeling en de handelsbehoeften van het continent te ondersteunen (Cairo, art 9). De belangrijkste punten worden hieronder besproken.

C.1 Landbouw

De voorzitters van het Internationaal Monetair Fonds (IMF), de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en de Wereldbank stelden in de aanloop van de Ministeriële Conferentie te Cancùn al dat *“agriculture is of particular importance to the economic prospects of many developing countries, and reforming the current practices in global farm trade holds perhaps the most immediate scope for bettering the livelihoods of the world’s poor. Yet, developed countries impose tariffs on agriculture that are eight to ten times higher than on industrial goods. Many continue to use various forms of export subsidies that drive down world prices and take markets away from farmers in poorer countries [...] Much of this support depresses rural incomes in developing countries while benefiting primarily the wealthiest farmers in rich countries”* (Köhler, Johnston & Wolfensohn, 2003, p36).

Tangerman en Josling (2000) definiëren nog vijf andere problemen voor ontwikkelingslanden op gebied van landbouw. Allereerst krijgen vele ontwikkelingslanden momenteel een voorkeursbehandeling bij de

export naar hoogbeschermden markten van industrielanden. Door hervormingen en liberalisatie dreigen deze landen hun voorkeurspositie te verliezen. Malawi zou bijvoorbeeld tien procent van haar export verliezen indien de voorkeursbehandeling stopt (Page, 2005). Yang (2005) van het IMF stelt echter dat dit geen probleem vormt. Afrikaanse landen moeten er volgens hem voor zorgen dat de Doha ronde tot liberalisatie in alle sectoren in alle WTO lidstaten leidt. De vraag naar Afrikaanse producten in andere ontwikkelingslanden is de laatste decennia substantieel gestegen van veertien procent in 1980 naar dertig procent in 2004 (zie ook Anderson & Martin (2005) op p29). Een verbetering van de markttoegang tot deze landen zou volgens Yang (2005) het verlies van de voorkeurspositie compenseren.

Een tweede probleem dat Tangerman en Josling (2000) aanhalen, is dat de ontwikkelingslanden zeer kwetsbaar zijn voor fluctuaties op de wereldmarkt. De industrielanden dumpen hun gesubsidieerde producten op de wereldmarkt wanneer er een overschot bestaat. Ze verstoren op die manier de binnenlandse prijzen en ondermijnen zo de plaatselijke landbouw.

Ten derde worden volgens Tangerman en Josling (2000) de tarieven van de ontwikkelingslanden overgewaardeerd. De meeste van deze landen zijn hun handelspolitiek en landbouwbeleid immers drastisch aan het hervormen waardoor de actuele tarieven lager zijn dan degene die in de WTO-statistieken vermeld worden. Douanerechten vormen trouwens voor ontwikkelingslanden nog vaak een belangrijke bron van inkomsten en wanneer de tarieven verder moeten dalen, zullen er onvoldoende middelen beschikbaar zijn om deze hervormingen voort te zetten.

Ten vierde is er de hoge inflatie in de ontwikkelingslanden, die een vertekend beeld geeft van de binnenlandse landbouwsteun en ten slotte beschikken vele kleine ontwikkelingslanden over onvoldoende middelen om het exponentieel groeiend aantal internationale meetings en conferenties bij te wonen (Tangerman en Josling, 2000).

Om deze problemen te bekampen willen de Afrikaanse landen een verbeterde toegang tot de markt voor hun landbouwproducten, zowel in primaire als verwerkte vorm. Hiervoor moeten alle vormen van exportsubsidies op agrarische producten afgeschaft worden. De Afrikaanse landen moeten echter

voldoende beleidsruimte krijgen om hun landbouwgemeenschappen te ontwikkelen. Afrika moet met andere woorden een "Special and Differential Treatment" (SDT) krijgen (Cairo, art. 1).

SDT is gerechtvaardigd omdat ontwikkelingslanden een langere weg dan de ontwikkelde landen moeten afleggen. Bovendien krijgen de industrielanden ook een speciale behandeling op gebied van landbouw, katoen en textiel. Een argument voor SDT dat de laatste tijd vaker opduikt is dat sommige ontwikkelingslanden, voornamelijk de minst ontwikkelde landen (LDC's), weinig of niets te winnen hebben bij vrijhandel. Deze landen moeten dus op een andere manier beloond worden voor handelsliberalisatie. Het meest populaire argument voor SDT is volgens Page (2005) echter dat handel gebruikt moet worden als hulp. Ontwikkelde landen betalen door SDT meer dan de marktprijs voor een vaste hoeveelheid import uit ontwikkelingslanden en transfereren zo inkomen naar de traditionele leveranciers.

Anderson & Martin (2005) benadrukken echter dat er ook Zuid-Zuid concessies nodig zijn: meer dan de helft van de baten voor ontwikkelingslanden van globale landbouwhervormingen zou komen van liberalisatie door de ontwikkelingslanden zelf. De redenen hiervoor zijn de hoge landbouwtarieven in de ontwikkelingslanden en de groeiende handel tussen deze landen (zie ook Yang (2005) op p28).

In artikel tien en artikel elf van de verklaring van Cairo dringt de Afrikaanse Unie er vervolgens op aan dat de WTO lidstaten meewerken aan een stabiele en eerlijke prijs voor primaire goederen. Deze goederen zijn dominant in de meeste Afrikaanse economieën en de dalende prijzen zouden wel eens tot een crisis kunnen leiden. Ook moeten internationale, regionale en subregionale organisaties nauw samenwerken en de nodige financiële en technische ondersteuning bieden om de kosten die gepaard gaan met liberalisatie te dragen (Cairo, art 12-15).

C.2 Katoen

Voor Mali, Burkina Faso, Benin, Tsjaad en Kameroen zijn in hoge mate afhankelijk van de katoenproductie. Voor ongeveer tien miljoen mensen in deze landen is de teelt en verwerking van katoen zowat de enige optie om een inkomen te verwerven. Bovendien behoren deze West-Afrikaanse katoenproducenten tot de meest efficiënte ter wereld. De productiekost van katoen bedraagt in de

Verenigde Staten bijvoorbeeld 73 cent per pond en in Burkina Faso 21 cent per pond (Oxfam, 2005). Door de Amerikaanse exportsubsidies hebben de West-Afrikaanse katoenboeren echter zeer veel moeite om te concurreren op de wereldmarkt. Volgens Oxfam (2002) verloren in 2001 de Afrikaanse exporteurs van katoen \$302 miljoen ten gevolge van de katoensubsidies van de Verenigde Staten.

Op gebied van katoennijverheid verlangt de Afrikaanse Unie dan ook dat de ontwikkelde landen zo snel mogelijk, ten laatste op de Hongkong conferentie, hun exportsubsidies en binnenlandse steunmaatregelen voor katoen elimineren. Bovendien wil de Unie dat er een noodfonds opgericht wordt om Afrikaanse landen te steunen en moeten de minst ontwikkelde landen die katoen produceren en exporteren, quotavrije en tariefloze toegang krijgen tot de internationale katoenmarkt (Cairo, art 3).

Maiga, de Minister van Handel van Mali, stelt in (Hormeku, 2006) dat deze eisen volstrekt legitiem zijn. De Afrikanen vragen immers enkel dat de regels van de WTO toegepast worden. Als er op de Hongkong conferentie geen oplossing komt, ziet hij niet in welk nut de Doha onderhandelingen voor de West-Afrikaanse katoenlanden hebben. De Doha onderhandelingen zouden hierdoor geblokkeerd kunnen worden. Maiga stelt verder dat het beter is om in Hongkong te blijven dan met lege handen terug naar huis te keren.

C.3 Non Agricultural Market Acces (NAMA)

Niet-landbouwproducten worden gedefinieerd als de producten die niet onder Annex 1 van de "Agreement on Agriculture" van de WTO vallen. Het aandeel van deze producten in de Afrikaanse export is de voorbije tien jaar substantieel gestegen van ongeveer zeventig procent in 1995 naar plus minus negentig procent in 2004 (Santana, 2005).

Tabel 3 bevat WTO data van 2001 uit Oxfam (2005) waaruit de impact van het voorstel van de VS op enkele Afrikaanse landen blijkt. Sommige Afrikaanse landen vrezen dat ze onder het voorstel van de Verenigde Staten hun tarieven op niet-landbouwproducten in een grotere proportie moeten laten dalen dan de ontwikkelde landen. Dit zou resulteren in de-industrialisatie en op die manier de werkloosheid en armoede waarmee deze landen geconfronteerd worden verergeren.

Tabel 3 Scenario's van tariefverlaging onder het voorstel van de VS

Land	Average Bound Tariff	Average applied Tariff	C = 8	C = 12	C = 20	C = 50
Botswana	15,8	5,2	5,31	6,82	8,83	12,01
Egypte	28,3	21,2	6,24	8,43	11,72	18,07
Namibië	15,8	5,2	5,31	6,82	8,83	12,01
Zuid-Afrika	15,8	15,2	5,31	6,82	8,83	12,01
VS	3,2	3,9	2,29	2,53
EU	3,9	4,3	2,62	2,94

bron: Oxfam (2005)

Het resultaat is afhankelijk van welk scenario gebruikt wordt: hoe hoger de coëfficiënt c, hoe lager de tariefverlaging. De VS pleit voor één coëfficiënt voor alle WTO leden. Maar als bijvoorbeeld coëfficiënt 8 voor de Verenigde Staten gebruikt wordt en 12 voor Namibië leidt dit tot een tariefverlaging van $(3,2 - 2,29)/3,2 = 28\%$ voor de VS en $(15,8 - 6,82)/15,8 = 57\%$ voor Namibië. Zelfs wanneer c = 20 voor Namibië gebruikt wordt, bedraagt de tariefverlaging nog steeds meer dan die van de VS, namelijk 44%.

Uit bovenstaande tabel kan je dus afleiden dat er onder het Amerikaanse voorstel sprake is van meer dan volledige reciprociteit. De Afrikaanse ontwikkelingslanden zullen harder moeten snoeien in hun tarieven dan de rijke landen. Het voorstel van Pakistan met een coëfficiënt van 6 voor ontwikkelde landen en 30 voor ontwikkelingslanden blijkt wel op enige bijval te kunnen rekenen (Santana, 2005).

De Afrikaanse Unie hamert erop dat de principes van minder dan volledige reciprociteit en speciale en differentiële behandeling gerespecteerd moeten worden. De LDC's moeten bovendien vrijgesteld blijven van tariefverlagingverplichtingen (Cairo, art 5). Ook moeten ontwikkelde landen antidumping acties tegen de export van Afrikaanse LDC's stopzetten en de competitiviteit van de LDC's ondersteunen (Cairo, art 17).

C.4 Dienstensector

Volgens Mildner en Werner (2005) is de dienstensector ook voor de ontwikkelingslanden van groot belang. Diensten hebben immers zowel een significante invloed op de groei en efficiëntie van een breed gamma aan industrieën als op de algemene economische prestaties van elk land. Transport,

telecommunicatie en financiële diensten bijvoorbeeld bepalen de mobiliteit van goederen, kapitaal en arbeid

Toch hebben slechts enkele Afrikaanse landen voorstellen ingediend voor de onderhandelingen betreffende de liberalisering van de dienstensector. Ze willen kiezen welke sectoren ze openstellen en in welke mate. Ze vragen onder meer een betere toegang tot de markt van toerisme, professionele diensten en de bouwsector. Een middel dat hiertoe kan bijdragen is technische steun zodat Afrikaanse landen effectief kunnen deelnemen aan de fase waarin een project aan een land of een bedrijf toegekend wordt (Cairo, art 8).

Een mogelijke reden voor de geringe participatie van de Afrikaanse landen voor de dienstensector vinden we in statistieken van de WTO (2003b): het aandeel van de Afrikaanse export van commerciële diensten bedroeg in 2000 slechts twee procent van de wereldexport. De toerismesector is verantwoordelijk voor de helft van de inkomsten. Landbouwliberalisatie en NAMA zijn belangrijker voor deze landen.

D Conclusie: de uitkomst van Hongkong

Als succes gedefinieerd wordt als niet mislukken, dan was de Hongkong conferentie een succes. Volgens Das (2006), een consultant voor multilaterale organisaties, was de conferentie ontgoochelend, maar het feit dat ze niet mislukte beschouwt hij als een waardevolle prestatie. African Trade Network (2005) beschouwt het resultaat van de Hongkong conferentie regelrecht als een verlies voor Afrika. Het stopzetten van de exportsubsidies voor landbouw in 2013 verliest haar significantie wanneer er vergeleken wordt met de schade die Afrikaanse boeren lijden door de binnenlandse steunmaatregelen in de rijke landen. De binnenlandse steunmaatregelen in de EU bedragen volgens African Trade Network immers €550 miljard en de exportsubsidies €3 miljard. De rijke landen hebben bovendien een ontsnappingsroute voorzien: 2013 wordt enkel bevestigd wanneer alle modaliteiten vervuld zijn. Op gebied van markttoegang, tarieven op landbouwproducten en handelsversturende binnenlandse steun werd geen enkele vooruitgang geboekt (Das, 2006).

Ook de binnenlandse steunmaatregelen voor katoen, die de markt voor miljoenen West-Afrikaanse katoenboeren vernietigen, werden niet afgeschaft. De minst ontwikkelde landen zouden wel tariefvrije en quotaloze markttoegang krijgen voor de meeste van hun exportproducten tegen 2008, maar de mogelijkheid bestaat dat suiker en textiel hiervan uitgesloten worden (Das, 2006). Op gebied van niet-landbouwproducten (NAMA) worden Afrikaanse landen gedwongen drastische tariefverlagingen door te voeren. Er wordt immers geen formule toegepast waarbij ontwikkelingslanden proportioneel minder in hun tarieven moeten snoeien dan de industrielanden (Das, 2006). Volgens African Trade Network zal dit leiden tot de verdere ineenstorting van lokale industrieën, de-industrialisatie en werkloosheid.

Voor de dienstensector ten slotte wordt het recht om te kiezen welke sectoren men openstelt (en welke niet) ondermijnd. African Trade Network (2005) stelt: *“Annex C on services opens up for plurilateral and sectoral negotiations as well as increased foreign ownership in investment in service sectors - putting enormous pressures on African countries to open up sensitive service sectors to powerful corporations from the North.”*

De primaire sector, die het belangrijkste voor Afrika is, wordt dus in zeer beperkte mate geliberaliseerd. Afrika moet haar grenzen echter wel openstellen voor de secundaire en tertiaire sector. De kans is reëel dat de Afrikaanse landen niet klaar zijn voor deze hervormingen. Het wordt duidelijk dat tot dusver de Doha ronde geen ontwikkelingsronde is. De Afrikaanse landen kunnen hun belangen niet doordrukken op het multilaterale niveau. Het is daarom aangewezen om het pad van regionalisme te bewandelen.

Hoofdstuk 6 De Afrikaanse regionale economische gemeenschappen

A Inleiding

Afrika kent een lange geschiedenis wat regionale integratie betreft. Al in 1910 werd de Zuid Afrikaanse Douane Unie (SACU) opgericht en in 1919 kwam de Oost Afrikaanse Gemeenschap tot stand. Sindsdien zijn er een aantal regionale economische gemeenschappen (REG's) doorheen het continent opgericht, vooral in de jaren 1970. Momenteel zijn er een tiental regionale economische groeperingen in Afrika en is er geen enkel Afrikaans land dat geen lid is van minstens één REG. In dit hoofdstuk worden

de verschillende regionale economische gemeenschappen in Afrika besproken. Eerst komt de Afrikaanse Economische Gemeenschap aan bod. Deze gemeenschap werd in 1991 opgericht en streeft naar de eenmaking van de verschillende REG's.

A.1 Afrikaanse Economische Gemeenschap

In 1963 werd de Organisatie van Afrikaanse Eenheid (OAU) opgericht. Dit betekende het begin van het proces naar politieke en economische integratie in Afrika. In de beginjaren waren de intenties van de organisatie vooral politiek: de eenheid bevorderen, samenwerking intensifiëren, de territoriale integriteit bevorderen en alle vormen van kolonialisme uitroeien (OAU, 1963). In 1991 werd, met de oprichting van de Afrikaanse Economische Gemeenschap (AEC), de eerste stap van de OAU naar economische integratie gezet. Regionale economische gemeenschappen bestonden in Afrika al in het begin van de jaren 1960, maar er waren geen relaties met de OAU, aangezien deze zich louter op de politieke eenheid van Afrika richtte (Shams, 2005).

In het verleden lag steeds de hegemonie van één land aan de basis van regionale organisaties. De InterAfrica Group (2002) definieert drie verschillende manieren om de dominantie van één staat te bekampen via regionalisatie. Ten eerste kunnen kleinere landen de hegemonie indijken door het grote land op te nemen in een wijder systeem. Hierdoor wordt de macht afgezwakt omdat het grote land moet handelen volgens een bredere set van regels. Ten tweede kunnen kleinere landen samenwerken met de dominante macht om op die manier een aantal van de voordelen van het grote land te verwerven. Ten derde kunnen kleinere staten samenwerken om een alliantie te vormen tegen het grote land. Het dominante land kan ook zelf voordelen uit regionale integratie halen. Zo kunnen de economische, militaire en diplomatieke kosten verdeeld worden onder de verschillende lidstaten van de gemeenschap.

Met de oprichting van de AEC kwam hier verandering in. De AEC streeft naar een economisch geïntegreerde regio die heel Afrika omvat en baseert het regionalisme dus niet op de hegemonie van één of meerdere staten. De organisatie wil economische integratie realiseren door de activiteiten van alle Afrikaanse regionale economische gemeenschappen in dezelfde richting te sturen (Shams, 2005). Uit het overzicht van de lidstaten van de verschillende regionale economische gemeenschappen in de appendix van dit hoofdstuk blijkt dat dit niet eenvoudig zal zijn.

Het valt immers meteen op dat het simultane lidmaatschap van Afrikaanse landen in meer dan één regionale groepering wijdverspreid is. In de Oostelijke en Zuidelijke regio zijn sommige landen bijvoorbeeld zowel lid van de Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap (SADC) als van de Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika. In West-Afrika zijn veel landen lid van de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten (ECOWAS) en van de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (WAEMU). De Democratische Republiek Kongo is lid van maar liefst vier regionale economische gemeenschappen.

Over dit overlappende lidmaatschap bestaan twee tegengestelde visies. Sommigen stellen dat, zeker wanneer het om kleinere groepen binnen een grote groep gaat, overlappingen nuttig kunnen zijn. Deze benadering wordt de variabele geometrie genoemd. In de Afrikaanse context kunnen bijvoorbeeld Kameroen, Gabon en Tsjad vooruitgang boeken in de Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten (ECCAS) en tegelijkertijd hun voordelen van de Economische en Monetaire Gemeenschap van Centraal Afrika behouden. Bovendien kan in de afwezigheid van oorsprongsregels elk land dat lid is van een vrijhandelszone, door lid te worden van een andere vrijhandelszone een informeel uitbreidingsproces opstarten (Shams, 2005). De twee vrijhandelszones smelten dan samen tot één grote vrijhandelszone zonder dat er sprake van een verdrag is. Verder stelt Shams dat overlappend lidmaatschap een manier is om het overschot aan hoog opgeleide mensen, die anders politieke instabiliteit zouden veroorzaken, op te vangen. Politiek gezien is dit een klassieke manier om werkloosheid op te vangen maar op economisch vlak is dit een complete verspilling van middelen die ergens anders op efficiëntere wijze ingezet kunnen worden.

Anderen beargumenteren dat overlappend lidmaatschap een hindernis voor regionale integratie vormt. Het brengt extra lidmaatschaps- en personeelskosten teweeg en de oorsprongregels en douaneformaliteiten zijn volgens Alemayehu en Haile (2002) niet op elkaar afgestemd. Vooral bij een douane-unie zorgt dit voor problemen. Indien een van de lidstaten lid is van een andere vrijhandelszone kan het immers het gemeenschappelijke buitentarief niet toepassen ten opzichte van deze landen. Beide vrijhandelszones moeten dan samensmelten tot een douane-unie of het land moet een van beide vrijhandelszones verlaten (Shams, 2005).

De harmonisering van alle beleidslijnen door de Afrikaanse Economische Gemeenschap zal dus niet eenvoudig zijn maar betekent het einde van de overlappende lidmaatschappen. Het proces verloopt in zes fases. In de eerste fase (1994-1999) werden de regionale economische gemeenschappen versterkt en opgericht waar ze nog niet bestonden. Momenteel loopt de tweede fase (1999-2007). Deze fase houdt in dat de douanerechten en niet-tarifaire handelsbelemmeringen bevroren worden en dat de beleidslijnen geleidelijk aan geharmoniseerd worden. Er worden bovendien multinationale programma's in alle economische sectoren geïmplementeerd. De daaropvolgende fase vindt plaats van 2007 tot 2017. De verschillende vrijhandelszones en douane-unies zullen nauwer aaneensluiten door progressieve eliminatie van douanerechten, niet-tarifaire handelsbelemmeringen en een gezamenlijk buitentarief. De twee daaropvolgende jaren zullen de verschillende beleidslijnen verder op elkaar afgestemd worden, wat moet resulteren in het vrije verkeer van personen. Tussen 2019 en 2023 wordt dan de Afrikaanse Gemeenschappelijke Markt opgericht. Ten slotte (2023-28) zou dit moeten leiden tot een politieke federatie met een Afrikaanse bank, een Afrikaanse eenheidsmunt en een Afrikaans parlement.

Shams (2005) gaat niet akkoord met de strategie van de Afrikaanse Economische Gemeenschap. Hij stelt dat de focus van regionale integratie op economische groei moet liggen en niet op politieke ideologie. De Afrikaanse landen die klaar zijn voor regionale integratie moeten volgens hem de klassieke weg van centrische integratie volgen, waarbij de hegemonie van één land centraal staat. Hierbij beschikt het centrale land over een hoger BBP per capita, een grote bevolking, een betere productietechnologie en meer menselijk kapitaal dan de kleinere landen. Op basis van deze structuur veronderstelt Shams dat er een hiërarchie van producten en productie bestaat die verschillende factorintensiteiten vereisen. Door regionale integratie zal er dan een inhaalbeweging van de kleinere landen ontstaan doordat het dominante land een aantal productiesegmenten zal moeten afstaan aan de minder ontwikkelde partnerlanden. Dit staat het centrale land toe om naar een hoger productiesegment over te stappen. Dit resulteert in groei en ontwikkeling in alle deelnemende landen. De kleinere landen vinden in het grote centrale land een afzetmarkt voor hun producten en tegelijkertijd kan het dominante land haar nieuwe producten verkopen aan de kleinere partnerlanden.

Tabel 4 geeft alvast een overzicht van de intraregionale exportaandelen in tien verschillende regionale handelsblokken. Het is opvallend dat doorheen drie decennia het aandeel van de handel binnen de

RTA's niet substantieel gegroeid is. In de Economische en Monetaire Gemeenschap van Centraal Afrika (CEMAC) en de Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten (ECCAS) is er zelfs een significante daling.

Tabel 4 Intraregionale exportaandelen 1970-2001

	1970	1980	1985	1990	1995	2000	2001
CEMAC	4,8	1,6	1,9	2,3	2,2	1,2	1,3
COMESA	7,4	5,7	4,4	6,3	6,0	4,8	5,2
EAC	16,9	9,0	6,3	13,4	10,4	16,7	16,2
ECCAS	9,8	1,4	1,7	1,4	1,5	0,9	1,1
ECOWAS	2,9	9,6	5,1	8,0	9,0	9,6	9,8
SADC	4,2	0,4	1,4	3,1	10,6	11,9	10,9
WAEMU	6,2	9,9	8,7	12,1	10,3	13,0	13,5
ECGLC	...	0,1	...	0,5	0,8
MRU	...	0,8	...	0,0	0,7
AMU	...	0,3	...	2,9	2,6

bron: Kirkpatrick & Watanabe (2005) en Testas (2004)

Voor de Oost Afrikaanse Gemeenschap (EAC), de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten (ECOWAS), de Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap (SADC) en de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (WAEMU) schommelt de intraregionale export rond de tien procent van de totale export. De lidstaten van de Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika (COMESA) exporteren ongeveer vijf procent naar elkaar. Ze worden gevolgd door de Arabische Maghreb Unie (AMU) met een intraregionale exportratio van minder dan drie procent. De intraregionale export in de CEMAC, de ECCAS, de Economische Gemeenschap van de Grote Meren Landen (ECGLC) en de Mano Rivier Unie (MRU) bedraagt ongeveer één procent van hun totale export. In de volgende paragrafen van dit hoofdstuk wordt de intraregionale handel verder geanalyseerd. De aandacht gaat hierbij voornamelijk naar de handelsscheppende en handelsverleggende effecten uit. Deze effecten kunnen berekend worden met behulp van een zwaartekrachtmodel.

A.2 Het zwaartekrachtmodel

Het gebruik van het zwaartekrachtmodel om handelsstromen te verklaren heeft de laatste jaren aan populariteit gewonnen. Greenaway & Milner (2002) geven verschillende oorzaken waarom dit model meer en meer wordt toegepast om de handelseffecten van regionalisatie te onderzoeken. Ten eerste is er de sterke toename in het aantal regionale handelsovereenkomsten (RTA's) die het onderzoek naar

haar economische effecten gestimuleerd heeft. Ten tweede is het gebruik van dit model lange tijd controversieel gebleven omwille van het gebrek aan een theoretische ondersteuning en een aantal onopgeloste econometrische schattingsproblemen. Door een verfijning van de theoretische funderingen en de ontwikkeling van econometrische technieken is de controverse nu grotendeels verdwenen. Doorheen deze eindverhandeling keert het zwaartekrachtmodel geregeld terug om de impact van RTA's op de internationale handel te berekenen.

Zwaartekrachtmodellen worden geschat op basis van data van een grote groep landen. Ze veronderstellen dat, in de afwezigheid van een RTA, de handel tussen lidstaten van een regionaal handelsakkoord dezelfde relatie tot bruto binnenlands product, bevolking en afstand heeft als de landen in de steekproef. De modellen bevatten meestal één of meer regionale binaire variabelen die schatten of economische integratie al dan niet een significant effect op de internationale handel heeft.

Als voorbeeld om de werking uit te leggen, wordt het zwaartekrachtmodel van Kirkpatrick & Watanabe (2005) gebruikt. Dit model is zeer uitgebreid waardoor het de meeste aspecten die verwerkt zijn in de andere modellen omvat. Bovendien wordt dit model het vaakst gebruikt in deze eindverhandeling. Kirkpatrick & Watanabe hebben via hun model een analyse gemaakt van de invloed die de Oost Afrikaanse Gemeenschap op de intraregionale handel uitoefent. Ze gebruiken hiervoor data van 1970 tot 2001. Op basis van hun gegevens heb ik een gelijkaardige analyse gemaakt voor de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten en voor de Zuid-Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap. Het uitgebreide zwaartekrachtmodel van Kirkpatrick & Watanabe is als volgt gespecificeerd:

$$\begin{aligned} \ln M_{ij} = & \alpha + \beta_1 \ln Y_i + \beta_2 \ln Y_j + \beta_3 \ln V_{ij} + \beta_4 \ln P_i + \beta_5 \ln P_j + \beta_6 \ln D_{ij} + \beta_7 B_{ij} + \beta_8 \ln A_i \\ & + \beta_9 \ln A_j + \beta_{10} I_i + \beta_{11} I_j + \beta_{12} L_{ij} + \sum \gamma_{kij} R_{kij} + \sum \gamma_{k-j} R_{k-j} + \sum \gamma_{k-i} R_{k-i} + \ln \varepsilon_{ij} \end{aligned}$$

waarbij M_{ij} de waarde is van de import van land i afkomstig van land j ; Y_i en Y_j zijn het BBP van land i en land j ; V_{ij} is het absoluut verschil in BBP per capita tussen i en j en dient als proxy voor de gelijkheden en verschillen in vraagcurven (Linder hypothese), P_i en P_j zijn de populaties van i en j , D_{ij} is de afstand tussen de economische centra van i en j als proxy voor transportkosten, B_{ij} is een dummy die de waarde één krijgt wanneer i en j aan elkaar grenzen, A_i en A_j zijn de oppervlaktes van i en j , I_i en I_j zijn dummy's die de waarde één krijgen wanneer het land een eiland is, L_{ij} is een dummy die de

waarde één krijgt wanneer de landen dezelfde taal gebruiken en dient als proxy voor culturele gelijkenissen, R_{kij} is een dummy die de waarde één krijgt indien beide landen tot dezelfde RTA behoren, R_{ki-j} is een dummy die de waarde één krijgt wanneer het importland (i) tot een RTA behoort maar j niet, R_{k-j} krijgt de waarde één wanneer het exportland (j) tot een RTA behoort maar i niet. De β 's en de γ 's zijn parameters en $\ln \varepsilon$ is de storingsterm waarvan de verwachte waarde gelijk is aan nul.

Het model bevat dus de belangrijkste factoren die een invloed op de handel tussen twee landen uitoefenen. Op basis van deze factoren worden het handelspotentieel van een land en de handelsattractie tussen twee landen berekend. Het potentieel wordt beïnvloedt door economische grootte (BBP) en andere economische factoren zoals het niveau van economische ontwikkeling en geo- en demografische kenmerken zoals oppervlakte en bevolkingsgrootte. De mate van handelsattractie is onder meer afhankelijk van de transportkosten (afstand), culturele gelijkenissen (taal) en het gebruik van een gemeenschappelijke munteenheid.

De coëfficiënten van zowel het BBP van het importland als dat van het exportland hebben een positieve waarde en zijn significant op één procent in het model van Kirkpatrick & Watanabe en dat van Musila (2005). Dit impliceert dat economische grootte een positief effect op de handelsstromen heeft. De geografische parameters tonen de verwachte tekens. De oppervlaktecoëfficiënten vertonen negatieve waarden en zijn significant op één procent.

De coëfficiënten van bevolkingsgrootte en gemeenschappelijke landsgrenzen vertonen geen consistent patroon in het model van Kirkpatrick & Watanabe. Bij Musila heeft de dummy voor gemeenschappelijke landsgrens een positieve waarde wat betekent dat landen die aan elkaar grenzen een hogere handelsattractie op elkaar uitoefenen. Musila vindt negatieve coëfficiënten voor de bevolkingsgrootte (significantie vijf procent). Dit ondersteunt de stelling dat wanneer een land over een grote bevolking beschikt, er voldoende schaalvoordelen gegenereerd worden waardoor de behoefte naar internationale specialisatie verminderd wordt.

In de modellen van Kirkpatrick & Watanabe en Avom (2005) zijn de coëfficiënten voor het absolute verschil in BBP per capita tussen import- en exportland negatief en significant op één of vijf procent. Dit toont aan dat een inkomenskloof een negatieve invloed op de intraregionale handel heeft en

ondersteunt de Linder hypothese die stelt dat gelijkaardige inkomensniveaus het handelsvolume verhogen.

Musila vindt positieve waarden voor de coëfficiënten van de gemeenschappelijke taal dummy. Deze waarden zijn significant op één procent. Alemayehu & Haile (2002) vinden een sterke correlatie tussen de taaldummy's en de variabelen oppervlakte, BBP en BBP per inwoner. Wanneer ze het model schatten zonder deze variabelen blijkt dat Engels en Frans de verwachte positieve tekens hebben terwijl Arabisch en Swahili theoretisch onverklaarbare negatieve tekens opleveren. Bij Kirkpatrick & Watanabe hebben Engels en Frans eveneens een positieve invloed op de handel terwijl de impact van andere talen niet significant is. De afstandsparementen hebben in alle studies (Alemayehu & Haile, Kirkpatrick & Watanabe, Avom en Musila) een negatieve waarde en zijn significant op één procent wat erop wijst dat de afstand tussen handelspartners de handelsattractie vermindert.

Alemayehu & Haile nemen ook het macro-economische beleid in hun zwaartekrachtmodel op. Ze komen tot de conclusie dat een goed macro-economisch beleid met veel buitenlandse directe investeringen en een goede infrastructuur belangrijke determinanten van bilaterale handel in Afrika zijn. Politieke instabiliteit in de vorm van revoluties en de aanwezigheid van verschillende etnische groepen heeft een significante negatieve invloed op de handel.

Avom (2005) integreert ook monetaire aspecten in zijn zwaartekrachtmodel. Hieruit blijkt dat een depreciatie van de munt van het importland ten opzichte van de munt van het exportland de import uit dat land vermindert. De reden hiervoor is dat het duurder wordt om te importeren. Een depreciatie van de munt van het exportland ten opzichte van de munt van het importland vermeerderd de export met dit land als bestemming.

Vervolgens schatten alle auteurs of lidmaatschap van dezelfde RTA een significante invloed op het volume van de intraregionale handel uitoefent. Als bijvoorbeeld in het model van Kirkpatrick & Watanabe de coëfficiënt van R_{kij} een significante positieve waarde aanneemt, betekent dit dat er verwacht wordt dat, wanneer twee landen lid van dezelfde RTA zijn, de waarde van de intraregionale handel hoger ligt dan wanneer dit niet zo zou zijn. Het lijkt logisch dat er een positief verband tussen lidmaatschap van een RTA en het niveau van intraregionale handel bestaat, maar er zijn ongetwijfeld

RTA's waar geen effectieve liberalisatie plaatsgevonden heeft en waar het verrassend zou zijn om een positief verband te vinden (Greenaway & Milner, 2002). Voorbeelden van zulke RTA's in deze eindverhandeling zijn de Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten en de Economische Gemeenschap van de Grote Meren Landen.

In de modellen van Kirkpatrick & Watanabe en Musila wordt ook de openheid van een RTA voor import uit en export naar de rest van de wereld gereflecteerd. Er is sprake van handelsschepping in dit model wanneer de handel tussen de RTA leden sneller groeit dan de totale handel (RTA én rest van de wereld). Wanneer een daling van de import uit de rest van de wereld overeenstemt met een stijging van de import uit RTA-leden, vindt er handelsverlegging plaats. Een negatieve coëfficiënt van de export naar de rest van de wereld R_{k-ij} geeft een indicatie dat de RTA een negatieve invloed op de welvaart van niet-leden heeft. Dit wijst dus ook op exportverlegging.

B Oost Afrikaanse Gemeenschap

De Oost Afrikaanse Gemeenschap (EAC) is een douane-unie bestaande uit Kenia en Oeganda, lidstaten van COMESA, en Tanzania, een lid van SADC. Ze werd opgericht in 2001 en is de opvolger van achtereenvolgens de East African Common Services Organisation (°1961-†1967), de East African Community (°1967-†1977) en de East African Cooperation (°1996-†2001). De volgende stappen zijn een gemeenschappelijke markt, vervolgens een monetaire unie en uiteindelijk een politieke federatie. Volgens de InterAfrica Group (2002) is de Oost Afrikaanse Gemeenschap een veelbelovend model voor subregionalisme in Afrika. De focus ligt op een stijging van de subregionale handel en een verbetering van de economische groei. Ook volgens Shams (2005) kan de EAC, indien Kenia erin slaagt om een liberale economie in de regio te vestigen, een voortrekkersrol voor een bredere centrische integratie vervullen.

Volgens Busse & Shams (2005) heeft de EAC op enkele gebieden al een opmerkelijke vooruitgang geboekt. Voor Kenia liggen de intraregionale tarieven gemiddeld negentig procent lager dan haar externe tarief en ook Oeganda en Tanzania hebben hun intraregionale handel sterk geliberaliseerd. Bovendien is er een Hof van Justitie opgericht, wordt er gewerkt aan een concurrentiewet en bestaat er

een intensieve samenwerking op gebied van industrie, investeringen, ontwikkeling van de private sector, transport en communicatie, landbouw, energie, grondstoffen en milieu.

Uit tabel 4 blijkt dat in de Oost Afrikaanse Gemeenschap (EAC) het aandeel van intraregionale export gemiddeld hoger ligt dan de andere vermelde Afrikaanse RTA's. Dit zou te wijten kunnen zijn aan de lange geschiedenis van regionale samenwerking in de regio door de gemeenschappelijke kolonisatie (Kirkpatrick & Watanabe, 2005). Wanneer we de evolutie van de handel in de EAC overlopen, merken we op dat er een fluctuatie heeft plaatsgevonden. Na de ineenstorting van de EAC in 1977 merken we een daling van de intraregionale export op, gevolgd door een herleving in de jaren 90. In 2001 behaalde de EAC terug het niveau van 1970.

De data uit tabel 4 geven een indicatie over de significantie van intraregionale handelsstromen, maar zijn van beperkte waarde om de impact van RTA's op handel te bepalen. Het zwaartekrachtmodel is hiervoor wel geschikt. De theoretische achtergrond van dit model werd uitvoerig besproken in het vorige hoofdstuk. De volgende paragraaf gaat dieper op de resultaten van Kirkpatrick & Watanabe in. In de volgende twee topics worden de data van ECOWAS en SADC, waar deze auteurs nauwelijks of geen aandacht aan besteden, geanalyseerd.

Tabel 5 Coëfficiënten van intraregionale EAC handel

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Intra	2,28**	1,91**	1,49	1,51	0,62	0,42	0,18	0,26	0,04
import	0,60**	0,79*	0,37	0,20	0,83*	0,16	-0,17	0,11	0,16
export	1,33*	1,19*	1,25*	1,20*	1,39*	1,40*	1,83*	1,33*	1,29*
	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Intra	0,57	0,63	1,19	-0,76	1,32	1,86	1,02	0,46	0,02
import	0,06	0,68**	-0,04	0,24	0,31	0,11	0,73*	0,23	0,64**
export	0,61**	0,93*	0,51	0,77**	0,68**	0,79**	1,01*	0,68**	0,85*
	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Intra	0,63	0,36	1,01	1,29	1,55	1,10	1,60**	1,66**	1,19
import	0,21	0,57**	0,72*	1,69*	1,23*	1,47*	1,02*	0,68*	0,72*
export	0,79*	1,45*	1,94*	2,19*	1,74*	2,00*	1,28*	0,76*	1,07*
	1997	1998	1999	2000	2001	Gem.			
Intra	2,55*	1,09	1,79**	1,69**	1,86**	1,08			
import	0,43**	0,33	0,47**	0,39**	0,46**				
export	0,71*	0,50**	0,33	0,32	0,38				

Statistische significantie: *: 1 procent, **: 5 procent

bron: Kirkpatrick & Watanabe (2005)

In tabel 5 verwijst de eerste rij telkens naar de coëfficiënten van de intraregionale handel in de Oost Afrikaanse Gemeenschap. De tweede rij geeft de coëfficiënt weer van de import uit de rest van de wereld en de derde rij bevat de coëfficiënten van de export naar de rest van de wereld. De gemiddelde coëfficiënt van intraregionale handel in de EAC is positief en bedraagt 1,08. Dit wijst erop dat Kenia, Tanzania en Oeganda meer handel gedreven hebben dan verwacht ten gevolge van hun lidmaatschap van de EAC. De coëfficiënt is volatiel over de tijd en daalt van 2,28 in 1970 naar 0,04 in 1978, het jaar na de ineenstorting van de EAC. Uit de stijgende exportcijfers in deze periode blijkt dat de handel naar de rest van de wereld verschoof. Dit wijst erop dat de ineenstorting van de EAC een negatieve invloed op de intra-EAC handel had. In de jaren 1980 reflecteren de lage coëfficiënten de toenmalige afwezigheid van regionale integratie.

In 1997, het jaar na de oprichting van de East African Cooperation, haalt de coëfficiënt met 2,55 haar hoogste waarde. Volgens Kirkpatrick & Watanabe betekent dit dat de handelssamenwerking in de EAC de handelsgroei bevordert heeft. Musila (2005) bekritiseert het vergelijken van periodes waar geen integratie plaatsvond met periodes waarin wel integratie voorkomt omdat de pre-integratie periodes al lang vervlogen zijn. In dit geval stemmen de veranderingen van de intrahandelscoëfficiënt echter zeer sterk met de ontwikkelingen in de Oost Afrikaanse integratie overeen.

Opmerkelijk is dat in de jaren 1990 de importcoëfficiënt van 0,72 naar 0,46 daalt terwijl de coëfficiënt van intraregionale handel van 1,01 naar 1,86 stijgt. Dit wijst erop dat er import uit de rest van de wereld vervangen wordt door regionale import. Er vindt met andere woorden handelsverlegging plaats. De coëfficiënt van de export naar de rest van de wereld blijft steeds positief wat een indicatie geeft dat de Oost Afrikaanse Gemeenschap langs exportzijde geen negatieve invloed op de welvaart van niet-leden heeft. Er is bijgevolg geen exportverlegging.

Ook Busse & Shams (2005) vinden met hun partieel evenwichtsmodel bewijzen van handelsverlegging. De voordelen van dit model zijn dat er geen gedetailleerde informatie beschikbaar moet zijn en dat de goederen die het meest beïnvloed worden door de vorming van een douane-unie geïdentificeerd kunnen worden. Het nadeel van dit model is dat het geen rekening houdt met intersectorale verbanden en inkomenseffecten van tariefvoorroeken. Hierdoor worden enkele belangrijke aspecten van handelsliberalisatie uitgesloten.

Volgens Busse & Shams heeft de EAC douane-unie een impact van ongeveer \$16.867.000 op de intraregionale handel, waarvan \$9.846.000 te wijten is aan handelsverlegging en \$7.020.000 aan handelsschepping. Vooral Kenia is hiervoor verantwoordelijk met een aandeel van 95 procent van de totale handelscreatie en 91 procent van de totale handelsverlegging. Globaal heeft de Oost Afrikaanse Gemeenschap dus een negatieve invloed op de welvaart aangezien het handelsverleggende effect van de EAC groter is dan haar handelsscheppend effect.

Tabel 6 Aandeel van intraregionale export in de totale EAC handel per land

Exportland	Handelspartner			
	Kenia	Tanzania	Oeganda	Regionaal
Kenia	-	4,5%	9,7%	14,2%
Tanzania	2,1%	-	1,0%	3,1%
Oeganda	1,9%	0,5%	-	2,4%
EAC	0,8%	2,7%	5,9%	9,5%

bron: Kirkpatrick & Watanabe (2005)

Uit bovenstaande tabel blijkt dat 14,2 procent van de Keniaanse producten naar haar twee partnerlanden geëxporteerd worden . Voor Tanzania is dit slechts 3,1 procent en voor Oeganda 2,4 procent. In Tanzania en Oeganda bestaat dan ook de vrees dat de voordelen van regionale integratie ongelijk verdeeld zullen worden. Uit het onderzoek van Busse & Shams (2005) blijkt echter dat de handelsbalans van de drie Oost Afrikaanse landen significant zal verbeteren door lagere import uit de rest van de wereld en verbeterde export binnen de EAC. Uit hun data blijkt dat Tanzania zelfs meer zal verbeteren dan Kenia (\$95.226.000 versus \$76.732.000). Het effect op de balans van Oeganda bedraagt \$48.607.000. Busse & Shams vinden bovendien geen industrietak die significant meer voordelen uit de economische integratie behaalt. Niemand verliest bij de integratie en een transitiefonds is bijgevolg niet nodig. Zo een fonds is bovendien volgens Busse & Shams ook niet wenselijk omdat het een bron van monopoliewinsten en corruptie kan worden.

C Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten

De Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten (ECOWAS) werd opgericht in 1975 en bestaat dus meer dan 30 jaar. Deze gemeenschap heeft als doel de economische integratie te

versnellen en de politieke samenwerking tussen haar leden te bevorderen. Een gemeenschappelijk buitentarief wordt voorzien voor 2007. Op deze manier wil ECOWAS de levensstandaard van de bevolking in haar vijftien lidstaten verhogen, de economische stabiliteit handhaven en verbeteren, en bijdragen tot de verdere ontwikkeling van Afrika.

De volledige eliminatie van alle handelsbelemmeringen tussen ECOWAS lidstaten was voorzien tegen eind 1999, maar enkel Benin heeft deze doelstelling vervuld. Dit wil echter niet zeggen dat er geen vooruitgang in ECOWAS geboekt is. Volgens Musila (2005) hadden tegen 2000 acht lidstaten hun interne tarifaire handelbelemmeringen voor verwerkte producten opgeheven en twaalf landen hadden hun niet-tarifaire handelbelemmeringen verwijderd. Musila stelt ook dat er een aanzienlijke vooruitgang gemaakt is op gebied van vrij personenverkeer. Ook het transport- en communicatienetwerk in de ECOWAS is sterk verbeterd. ECOWAS is echter nog steeds geen gemeenschappelijke markt door een gebrek aan politieke wil.

De Mano Rivier Unie bestaat uit drie leden van ECOWAS (Guinea, Siërra Leoné en Liberia) en werd in 1973 opgericht om een douane- en economische unie te vestigen. De belangrijkste taak van deze unie is momenteel de vrede herstellen in een regio waarin het afgelopen decennium één van de grootste Afrikaanse humanitaire crisissen plaatsvond. Volgens International Alert (2005) vielen er meer dan een miljoen doden, nog eens drie miljoen mensen werden dakloos en meer dan 20.000 kinderen werden soldaat. Verder dan enkele gemeenschappelijke opleidingsinstituten en sectorale programma's gaat de samenwerking niet. De tweede regionale subgroep van ECOWAS is de West Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (WAEMU). Ik heb ervoor gekozen om zowel de fiscale als de monetaire aspecten van deze unie in deel III te bespreken om het overzicht te bewaren. In dit hoofdstuk beperk ik me tot de intraregionale ECOWAS handel in haar geheel.

Volgens Shams (2005) kan de ECOWAS regio echter beter in twee deelregio's opgesplitst worden om de politieke instabiliteit in de regio te beëindigen. Hij stelt voor dat de Franstalige landen in de WAEMU een onafhankelijk beleid vormen rond de hegemonie van Ivoorkust. De Engelstalige landen kunnen dan een andere regio bouwen met Nigeria als dominante kracht. Op lange termijn, op een hoger niveau van ontwikkeling, behoort een eenmaking van beide regio's tot de mogelijkheden.

In 1970, voor de oprichting van ECOWAS, bedroeg de intraregionale handel slechts 2,9% (zie tabel 4). In 1980, enkele jaren na de oprichting, nam de intraregionale export een aandeel van 9,6% van de totale export van de regio in. In 1985 bereikte de coëfficiënt haar dieptepunt, maar sindsdien blijft het aandeel van intraregionale export stijgen.

Tabel 7 Coëfficiënten van intraregionale ECOWAS handel (A)

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Intra	-0,75	0,23	1,36**	1,45**	1,78*	1,65*	1,96*	2,19*	2,56*
import	-0,36	-0,36	-0,59**	-0,20	-0,34	-0,52**	-0,58**	-0,05	-0,33
export	-0,63	-1,14*	-1,30*	-1,31*	-1,41*	-0,89**	-1,12*	-0,90**	-1,03*
	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Intra	2,12*	1,96*	1,30**	1,93*	1,76*	1,70*	1,04**	1,19**	1,57*
import	-0,55**	-0,71**	-0,64**	-0,89*	-0,41	-0,59**	0,15	-0,44**	-0,10
export	-1,09*	-1,77*	-1,64*	-1,91*	-1,23*	-0,50	-0,17	-0,47	-0,04
	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Intra	1,57*	1,48*	1,80*	1,02**	1,66*	1,22*	1,52*	1,64*	1,36*
import	-0,22	0,11	0,06	0,24	0,43**	0,51**	0,25	0,09	0,18
export	0,21	0,84*	0,90*	0,69*	0,40	0,87*	0,70*	0,48**	0,66*
	1997	1998	1999	2000	2001	Gem.			
Intra	1,79*	1,83*	1,32*	0,97**	1,44*	1,49			
import	-0,13	0,01	0,13	0,20	0,13				
export	0,58**	0,31	0,36	0,37	0,15				

Statistische significantie: *: 1 procent, **: 5 procent

bron: Kirkpatrick & Watanabe (2005)

Bovenstaande tabel bevat de coëfficiënten van intraregionale ECOWAS handel volgens zwaartekrachtmodel van Kirkpatrick & Watanabe (2005). In de vijf jaar voor de oprichting van ECOWAS was de gemiddelde coëfficiënt van intraregionale handel 0,8. Sinds haar oprichting bedraagt de coëfficiënt gemiddeld 1,6: een verdubbeling. De lidstaten van ECOWAS hebben dus meer handel gedreven dan algemeen verwacht. Dit is te wijten aan hun lidmaatschap van deze organisatie. De coëfficiënt blijft in vergelijking met EAC vrij constant gedurende de beschouwde jaren. De exportcoëfficiënt blijft negatief tot en met 1987. Hieruit blijkt dat er toen een exportverleggend effect plaatsvond. Sindsdien is er echter geen indicatie meer dat ECOWAS een negatief welvaartseffect op de rest van de wereld heeft.

Ook volgens het zwaartekrachtmodel van Musila (2005) heeft ECOWAS een handelsscheppend karakter en is er geen bewijs van handelsverlegging. De coëfficiënten van intraregionale handel en export naar de rest van de wereld zijn positief en de meeste zijn significant op een procent (zie tabel 8).

De coëfficiënten van import uit de rest van de wereld fluctueren van positief naar negatief maar zijn niet significant (zelfs niet op tien procent).

Tabel 8 Coëfficiënten van intraregionale ECOWAS handel (B)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Intraregio	0,925*	1,294*	1,193*	1,268*	1,297*	1,236*	1,194*	0,909*
import	0,005	0,100	0,070	0,111	0,069	-0,011	-0,012	-0,055
export	0,453*	0,510*	0,376*	0,408*	0,323*	0,405*	0,320*	0,023

*: coëfficiënten significant op 1%

bron: zwaartekrachtmodel van Musila (2005)

Cernat (2003) komt tot gelijkaardige resultaten, namelijk significante handelsschepping en geen bewijs van handelsverlegging. Bovendien komt hij tot de conclusie dat ECOWAS een matig handelsexpansief effect heeft. Dit betekent dat de import uit niet-leden hoger is dan verwacht werd. De empirische bewijzen ondersteunen de hypothese dat ECOWAS tot handelsverlegging zou leiden dus niet.

D Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap

De Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap (SADC) telt veertien lidstaten uit het zuidelijk deel van Afrika en is de opvolger van de Southern African Development Coordination Conference (SADCC °1980 - †1992). In alle programma's en verdragen van de SADC wordt de prioriteit aan de bestrijding van HIV/AIDS en het wegwerken van armoede geschonken. Vijf leden vormen de Zuidelijk Afrikaanse Douane-unie (SACU). Zuid-Afrika haalt het meeste voordeel uit deze douane-unie en daarom zijn er compensatiemechanismen ingebouwd ten voordelen van de kleinere lidstaten.

Lee (2002) stelt dat de SADC staten met een aantal specifieke problemen geconfronteerd worden om hun markten verder met elkaar te integreren. Allereerst bestaan er in de SADC onvoldoende schaalvoordelen en zijn alle leden, behalve Mozambique, ook lid van minstens één andere regionale economische organisatie. Dit overlappende lidmaatschap leidt volgens Lee tot complexiteit en interne conflicten omdat er in elke organisatie andere regels bestaan die de landen moeten naleven. Bovendien zijn er de economische hegemonie van Zuid-Afrika en het vrijhandelsakkoord van dit land met de Europese Unie (EU/SA FTA), die het onevenwicht en de instabiliteit in de regio in de hand zouden werken. De export van de overige SADC landen kan immers negatief beïnvloed worden door twee types

van handelsverlegging: enerzijds de verhoogde Europese concurrentie op de Zuid-Afrikaanse markt en anderzijds de verhoogde Zuid-Afrikaanse export naar de EU. Lee concludeert dat onder de huidige omstandigheden marktintegratie niet haalbaar is voor de SADC.

Uit het onderzoek van Thurlow en Holden (2002) blijkt echter dat de EU/SA FTA weinig impact heeft op de export van COMESA landen naar de EU of Zuid-Afrika (zie volgende topic). Dit kan erop wijzen dat Lee (2002) de impact van deze vrijhandelszone op de SADC overschat aangezien vier van de zes COMESA landen die Thurlow en Holden in hun onderzoek betrokken ook lid van de SADC zijn. Shams (2005) beschouwt de hegemonie van Zuid-Afrika bovendien als een positieve factor. Zuid-Afrika kan volgens hem de rol van motor voor economische groei in de regio vervullen. De initiatie van het proces voor centrische integratie vraagt volgens Shams echter om een beter regionaal beleid in termen van handelsliberalisatie en structurele aanpassingen.

In tabel 4 zien we nochtans dat sinds de oprichting van de SADC in 1992 de intraregionale handel sterk gestegen is. Voor de SACU-landen in het bijzonder geldt dat 70 tot 90 procent van de import van Botswana, Lesotho, Namibië en Swaziland afkomstig is uit de SACU zelf. De export is daarentegen sterk gericht op de rest van de wereld, voornamelijk de Europese Unie en de Verenigde Staten (Metzger, 2004).

Tabel 9 Coëfficiënten van intraregionale SADC handel

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978
Intra	1,28**	1,35**	1,34**	1,92*	1,30**	1,45**	1,09	1,51**	1,29**
import	0,11	0,06	-0,04	0,30	0,38	0,40	0,20	0,54**	0,45
export	-0,20	-0,20	0,03	-0,28	-0,02	0,04	0,15	0,18	0,29
	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Intra	1,36**	1,84*	1,59**	1,70*	2,23*	1,93*	1,30**	0,75	1,07**
import	0,27	-0,16	-0,03	0,07	0,19	0,20	0,87*	0,38	0,52**
export	0,37	0,05	0,20	0,04	0,16	0,72**	1,05*	0,77*	1,39*
	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Intra	1,17**	1,68*	1,19**	1,38*	1,03**	1,36*	1,78*	1,88*	2,44*
import	0,14	0,28	0,77*	0,62*	0,80*	0,50**	0,53**	0,36	0,37**
export	1,22*	1,51*	1,95*	1,26*	1,23*	1,23*	1,16*	1,11*	0,90*
	1997	1998	1999	2000	2001	Gem.			
Intra	2,50*	2,37*	2,36*	2,41*	2,27*	1,63			
import	0,17	0,40**	0,40**	0,15	0,04				
export	1,73*	0,87*	0,95*	0,82*	0,70*				

Statistische significantie: *: 1 procent, **: 5 procent

bron: Kirkpatrick & Watanabe (2005)

Uit tabel 9 blijkt dat gedurende de aanwezigheid van de SADCC (1980-1992) de coëfficiënt van intraregionale handel gemiddeld 1,4 bedroeg. Hieruit blijkt dat de SADCC een handelsbevorderend effect in de regio had. Sinds de oprichting van de SADC in 1993 bedraagt de gemiddelde waarde van de coëfficiënt 2,1. Het lijkt er dus op dat de economische integratie van de SADC de intraregionale handelsgroei bevordert heeft. Toch moet er voorzichtig omgesprongen worden met vergelijkingen tussen verschillende periodes. Er kunnen immers andere gebeurtenissen aan de basis van deze stijging liggen.

De daling van de import uit de rest van de wereld tussen 1992 en 2001 die gepaard gaat met een stijging van de intraregionale handel wijst op handelsverlegging. Sinds 1975 zijn de exportcoëfficiënten positief wat erop wijst dat er geen bewijs van exportverlegging plaatsvindt. Bovendien heeft de SADC een handelsexpansief karakter (Cernat, 2003).

E Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika

De Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika (COMESA) werd opgericht in 1981 als preferentieel handelsakkoord en telt twintig lidstaten en ruim 374 miljoen inwoners. COMESA promoot regionale economische integratie door handel en investeringen en wil in 2025 een eenheidsmunt lanceren. Het totale BBP van de regio bedraagt meer dan \$203 miljard. In 2001 elimineerden negen lidstaten, namelijk Djibouti, Egypt, Kenya, Madagascar, Malawi, Mauritius, Sudan, Zambia and Zimbabwe hun intra-COMESA handelstarieven. Drie jaar later werden ook Rwanda en Burundi lid van deze vrijhandelszone (FTA). De vrijhandelszone tussen deze elf landen omvat 54 procent van de bevolking en 80 procent van het BBP van de COMESA (COMESA, 2004).

Uit tabel 4 en data van Alemayehu & Haile (2002) blijkt dat voor de oprichting van de vrijhandelszone in 2001 de intraregionale handel rond de zes procent schommelde. Bovenop dit lage percentage wordt de intra-COMESA handel gedomineerd door een klein aantal lidstaten. Vooral Kenia, Mauritius, Zambia, Zimbabwe en Tanzania zijn bijzonder actief in de intraregionale handel (Alemayehu & Haile, 2002). Bovendien slagen de maatregelen tot regionale integratie er volgens deze auteurs niet in om de intraregionale handel positief te beïnvloeden.

Het COMESA jaarrapport van 2004 meldt echter dat de intra-FTA handel in 2003 met 20 procent steeg en de totale intra-COMESA handel met 5,8 procent. Het BBP van de regio groeit met gemiddeld drie tot vier procent per jaar. De intraregionale handel groeit dus sneller dan het BBP en de vrijhandelszone tussen elf COMESA landen levert de gewenste resultaten op.

Bovendien blijkt uit onderstaande tabel dat de meeste coëfficiënten positief en significant zijn op tien procent of beter. De eerste rij verwijst naar de intraregionale COMESA handel, de tweede en de derde duiden respectievelijk op de import uit en de export naar de rest van de wereld. De positieve en statistisch significante coëfficiënten duiden erop dat de COMESA een handelsscheppend effect heeft. Er is geen bewijs van handelsverlegging aangezien de meeste coëfficiënten van de import uit en de export naar de rest van de wereld positief en significant op tien procent zijn.

Tabel 10 Coëfficiënten van intraregionale COMESA handel

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Intraregio	0,723*	0,748*	0,575*	0,616*	0,499*	0,568*	0,461*	0,178***
import	0,225*	0,212*	0,175*	0,202*	0,125***	0,089	0,055	0,044
export	0,555*	0,451*	0,298*	0,296*	0,165***	0,247*	0,176***	-0,056

* : coëfficiënten significant op 1%

***: coëfficiënten significant op 10%

bron: zwaartekrachtmodel van Musila (2005)

Voor sommige producten vindt er wel handelsverlegging plaats. Kenia importeert bijvoorbeeld steeds meer suiker uit de regio terwijl het die voordien vooral buiten de regio haalde. Ook de intra-regionale handel in thee neemt toe en dit gaat gepaard met een daling van de Aziatische import (COMESA, 2004). Cernat (2003) vindt echter net als Musila (2005) geen bewijzen van handelsverlegging en spreekt van significante handelsschepping. De handel tussen COMESA landen bedraagt volgens Cernat meer dan het dubbel dan verwacht werd. Ook de handelsexpansie is vrij significant met een import uit niet-leden die dertig procent hoger ligt dan het verwachte niveau.

De COMESA wil inderdaad niet enkel de economieën van haar lidstaten beter integreren, maar streeft ook handelsexpansie na. *“A major focus of COMESA is in the improvements in efficiency that deeper integration will bring in terms of increasing the size of the regional market and supporting integration with the world economy, for instance, by working with member states to undertake analysis of the implications of Doha and European Economic Partnership Agreements to better inform negotiating*

positions” (Commission for Africa, 2005, p263). De COMESA streeft dus ook naar betere integratie met de rest van de wereld en voert onderzoek uit naar de effecten om een betere onderhandelingspositie te verwerven.

Volgens Yang & Gupta (2005) zijn economische partnerships met de Europese Unie uitermate geschikt om de institutionele capaciteit en de geloofwaardigheid van het beleid in Afrika te verbeteren. Bovendien biedt de EU een belangrijke afzetmarkt en gaat de liberalisatie verder dan louter tariefreducties. Thurlow & Holden (2002) hebben de effecten van de vrijhandelszone tussen de Europese Unie en Zuid-Afrika (EU/SA FTA) onderzocht.

Thurlow & Holden stellen dat het economische partnerschap tussen de Europese Unie en Zuid-Afrika weinig invloed heeft op de export van COMESA landen naar deze twee landen. Thurlow en Holden hebben zes COMESA landen geselecteerd waarvan de waarde van de handel met de EU en Zuid-Afrika het belangrijkste is, voor zowel het land zelf als voor de COMESA in haar geheel. Uit onderstaande tabel blijkt dat er nagenoeg geen verandering is in de export naar de EU en dat enkel Malawi en Mauritius in het slechts denkbare scenario belangrijke exportverliezen naar Zuid-Afrika lijden. Dit komt volgens Thurlow en Holden in grote mate doordat de geëxporteerde producten complementair zijn met de Europese en Zuid-Afrikaanse producten en door de preferentietarieven die al aan de COMESA landen toegekend waren. De EU/SA FTA heeft bijgevolg een zeer beperkt handelsverleggend effect op de COMESA landen.

Tabel 11 Invloed EU/SA FTA op geselecteerde COMESA landen

Land	Verandering exports naar Zuid-Afrika		Verandering exports naar EU	
	Basisscenario	Worst case	Basisscenario	Worst case
Egypte	-0,04%	-0,30%	0%	0%
Kenia	-0,08%	-0,39%	-0,01%	-0,04%
Malawi	-0,29%	-1,22%	0%	0%
Mauritius	-0,47%	-2,90%	0%	0%
Zambia	-0,04%	-0,38%	0%	-0,01%
Zimbabwe	-0,08%	-0,40%	-0,01%	-0,03%

bron: Thurlow & Holden (2002)

F Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten

De Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten (ECCAS) omvat elf lidstaten en werd opgericht in 1983. In 1999 werden er te Malabo op de Conferentie van Staats- en Regeringshoofden van ECCAS drie prioriteiten geformuleerd om een gemeenschappelijke Centraal Afrikaanse markt te creëren:

- het bewaren van vrede, veiligheid en stabiliteit vermits dit essentiële voorwaarden zijn voor economische en sociale ontwikkeling
- het ontwikkelen van fysische, economische en monetaire integratie
- het ontwikkelen van een autonoom financieringsmechanisme voor ECCAS.

Het integratieproces van de Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten staat nog in haar kinderschoenen. In tabel 4 is duidelijk te zien dat sinds de oprichting van ECCAS de intraregionale handel minder dan twee procent van de totale handel bedraagt. De organisatie heeft daarom een studie laten uitvoeren over de wenselijkheid van een vrijhandelszone (ECA, 2004).

Onderstaande tabel geeft weer dat de meeste coëfficiënten van intraregionale ECCAS handel negatief zijn maar niet significant op tien procent. Er is dus geen bewijs voor handelsschepping. De coëfficiënten van import uit en export naar de rest van de wereld fluctueren van positief naar negatief maar de meeste zijn statistisch verwaarloosbaar. De enkele significante importcoëfficiënten zijn positief en geven bijgevolg geen indicatie dat de ECCAS handelsverlegging teweegbrengt.

Tabel 12 Coëfficiënten van intraregionale ECCAS handel

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Intraregio	-0,226	-0,263***	-0,164	-0,007	-0,072	-0,130	-0,182	-0,094
import	0,029	0,013	-0,003	0,112***	0,126***	0,086	0,082	0,091
export	0,021	0,028	-0,044	0,007	0,037	0,031	-0,060	-0,170**

***: coëfficiënten significant op 10%

bron: zwaartekrachtmodel van Musila (2005)

Musila (2005) wijdt de negatieve coëfficiënten van intraregionale ECCAS handel aan het feit dat vele lidstaten er niet in slagen om hun douanerechten te verlagen en hun niet-tarifaire handelsbelemmeringen te verwijderen. Bovendien worden sommige delen van de ECCAS overspoeld door sociaal-politieke instabiliteit, wat de regionale economische integratie bemoeilijkt.

Hierbij denk ik voornamelijk aan de Democratische Republiek Kongo, Burundi en Rwanda die samen de Economische Gemeenschap van de Grote Meren Landen (ECGLC) vormen. De ECGLC werd in 1976 opgericht en haar doelstelling is de samenwerking en het beheer van gemeenschappelijke belangen te bevorderen. De hydro-elektrische generatoren die Kivu, Burundi en Rwanda voorzien van elektriciteit is hier een belangrijk voorbeeld van (INICA, 2005). De drie landen hebben een preferentieel handelsakkoord gesloten maar het integratieproces staat sinds 1994 stil door conflicten in de regio.

G Arabische Maghreb Unie

De Unie van Arabische Maghreb-landen (AMU) werd in 1989 opgericht om de intraregionale handel substantieel te laten toenemen. Ze groepeerde de vijf Maghreb-landen Marokko, Algerije, Libië, Mauritanië en Tunesië. De doelstellingen van de AMU zijn regionale stabiliteit en vrije circulatie van goederen, diensten en productiefactoren. De nadruk ligt op gezamenlijke economische projecten en op de ontwikkeling van landbouw, industrie, handel en voedselveiligheid.

De vijf Maghreb landen verschillen sterk in oppervlakte, bevolkingsgrootte en grondstoffen. Marokko en Tunesië hebben een marktgeoriënteerde economie terwijl Algerije en Libië over een meer centraal geleide economie beschikken. De Mauritaanse economie is nog grotendeels gebaseerd op zelfvoorzienende landbouw (Encyclopedia of Business, 2006). Toch hebben deze landen veel gemeenschappelijke kenmerken zoals cultuur, godsdienst, geschiedenis, taal en traditie. Bovendien staan ze voor dezelfde economische en sociale uitdagingen, zoals minder economische afhankelijkheid van Europa.

Sinds 1990 hebben de vijf landen meer dan dertig multilaterale akkoorden getekend maar er zijn er slechts vijf geratificeerd door alle leden van de unie. Er heeft dus nog bijna geen multilaterale handelsliberalisatie plaatsgevonden en de handelsrelaties tussen de verschillende staten rust voornamelijk op bilaterale basis (IMF, 2003). Ook Darrat & Pennathur (2002) en Testas (2004) stellen dat er bijna geen vooruitgang gemaakt is in het bereiken van de doelstellingen van de AMU. Uit tabel 4 blijkt zelfs dat de intraregionale handel lichtjes gedaald is sinds de oprichting van de Arabische Maghreb Unie. Daarom hebben Darrat & Pennathur onderzocht of de economieën van Algerije, Marokko en

Tunesië wel integreerbaar zijn. Hiervoor gebruiken ze de co-integratie methodologie van Johansen-Juselius (JJ test). Libië en Mauritanië werden niet opgenomen wegens gebrek aan data.

Tabel 13 JJ co-integratie testresultaten (1969-1998)

	Trace Test		Maximale eigenwaarde test				
	H0: r = 0	H1 r >= 1	Test statistics	KW (95%)	H1 r >= 1	Test statistics	KW (95%)
A. BBP			36,09**	34,87		24,75**	22,04
B. Geldaanbod			26,74**	24,05		23,11**	17,68
C. Monetaire Basis			24,72**	24,05		19,63**	17,68

** verwerp nulhypothese op significantieniveau 95%

data: Darrat & Pennathur (2002)

Uit zowel de trace test als de maximale eigenwaarde test blijkt dat de resultaten van de JJ test voldoende groot zijn om de nulhypothese te verwerpen op significantieniveau 95 procent (zie tabel 13). Er is dus co-integratie tussen de drie Arabische Maghreb landen op gebied van bruto binnenlands product, geldaanbod en monetaire basis. De JJ test biedt bijgevolg een sterk bewijs dat de economieën van Marokko, Algerije en Tunesië sterk gerelateerd zijn aan elkaar waardoor verdere integratie mogelijk is.

Tabel 14 Gonzalo-Granger drijvende kracht test (1969-1998)

Nulhypothese	Likelihood ratio statistics	KW (95%)	KW (90%)
BBP			
Algerije is geen drijvende kracht	16,18**	5,99	4,61
Marokko is geen drijvende kracht	16,18**	5,99	4,61
Tunesië is geen drijvende kracht	5,13*	5,99	4,61
Geldaanbod			
Algerije is geen drijvende kracht	5,48**	5,99	4,61
Marokko is geen drijvende kracht	14,83**	5,99	4,61
Tunesië is geen drijvende kracht	6,41**	5,99	4,61
Monetaire basis			
Algerije is geen drijvende kracht	8,48**	5,99	4,61
Marokko is geen drijvende kracht	20,22**	5,99	4,61
Tunesië is geen drijvende kracht	8,33**	5,99	4,61

* verwerp nulhypothese op significantieniveau 90%

** verwerp nulhypothese op significantieniveau 95%

bron: Darrat & Pennathur (2002)

Uit de Gonzalo-Granger test (zie tabel 14) blijkt bovendien dat elk van de drie landen significant tot de co-integratie bijdraagt. Het is dus niet zo dat één bepaald land de drijvende kracht vormt en alle verantwoordelijkheid draagt voor regionale integratie. Elk land moet dus verdienste krijgen bij toekomstige succesvolle integratie en geen van hen kan de verantwoordelijkheid ontlopen in geval van een mislukking (Darrat & Pennathur, 2002).

De volgende stap van Darrat & Pennathur was nagaan of de creatie van de AMU tot deze economische en financiële integratie heeft bijgedragen. Ze gebruiken de JJ test om te onderzoeken of er co-integratie in de periode voor de oprichting van de AMU bestond. Uit onderstaande tabel blijkt dat er in de periode 1969-1988 geen indicatie van co-integratie tussen de drie Maghreb landen op significantieniveau 90 procent was. Aangezien de creatie van de AMU sindsdien de belangrijkste (en misschien zelfs de enige belangrijke) gebeurtenis was die in de regio plaatsvond, geven deze resultaten volgens Darrat & Pennathur een aanwijzing dat de AMU significant tot een versterking van de economische en financiële banden tussen haar lidstaten heeft bijgedragen.

Tabel 15 JJ co-integratie testresultaten (1969-1988)

	Trace Test		Maximale eigenwaarde test				
	H0: $r = 0$	H1 $r \geq 1$	Test statistics	KW (90%)	H1 $r \geq 1$	Test statistics	KW (90%)
A. BBP			26,08*	31,93		15,64*	22,04
B. Geldaanbod			25,89*	31,93		18,25*	19,86
C. Monetaire Basis			18,44*	31,93		9,65*	19,86

* verwerp nulhypothese op significantieniveau 90%

data: Darrat & Pennathur (2002)

Toch blijven de effecten van economische integratie op handel in de AMU beperkt. Testas (1997) heeft deze effecten vanuit Algerijns standpunt geschat. Hij komt tot de vaststelling dat door de vorming van een douane-unie de intraregionale import van Algerije met 55 miljoen Algerijnse dinar (ongeveer 630.000 euro) per jaar zou stijgen. 69 procent hiervan zou afkomstig zijn van handelsschepping en 31 procent van handelsverlegging. De impact op het BBP van Algerije bedraagt minder dan één procent.

Een later onderzoek van Testas (2004) verklaart waarom de vorming van een douane-unie zo weinig invloed op de intraregionale handel in de AMU heeft. Uit zijn zwaartekrachtmodel blijkt dat er geen sterke relatie tussen de regionale Maghreb handel en de hoogte van de douanerechten bestaat. Ook de bevolkingsgrootte, het BBP, de afstand tussen de commerciële centra en de culturele gelijkenissen blijken niet significant voor het niveau van intraregionale handel. Testas (2004) stelt dat de gelijkenis van de economische structuren van de Arabische Maghreb landen en de afwezigheid van complementariteit ertussen de belangrijkste factor is die de intra-Maghreb handel belemmert.

Testas (1997) haalt nog enkele specifieke redenen aan voor de beperkte impact van een douane-unie in de regio. Ten eerste zijn er maar vijf leden, terwijl er geldt dat hoe groter de unie is, hoe meer de deelnemende landen van regionale integratie profiteren. Ten tweede is de elasticiteit van het exportaanbod van de Maghreb-landen laag (gelijk aan 0,32) wegens de inflexibele productiesystemen. In principe moeten de elasticiteiten hoog zijn zodat wanneer de douanerechten verdwijnen de productie snel zal stijgen om de plaats van de import uit niet-Maghreb landen in te nemen. Ten slotte is de AMU economisch onbelangrijk waardoor ze geen gunstig ruilvoeteffect kan teweegbrengen. Het aandeel van de AMU in de wereldhandel bedraagt slechts 0,9 procent.

H Conclusie

De Oost Afrikaanse Gemeenschap wordt beschouwd als een veelbelovend model voor regionale integratie en zou een voortrekkersrol kunnen vervullen voor verdere economische integratie in het oosten van Afrika. De EAC heeft inderdaad een duidelijke invloed op de intraregionale handel maar er zijn significante aanwijzingen van handelsverlegging. Het handelsverleggende effect zou bovendien wel eens groter kunnen zijn dan het handelsscheppende effect waardoor de Oost Afrikaanse Gemeenschap welvaartsverlagend zou werken.

Voor de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten wordt in 2007 een extern douanetarief voorzien. ECOWAS vertoont sterke verschijnselen van handelsschepping en er zijn bovendien geen bewijzen van handelsverlegging. Het voorstel om deze gemeenschap op te splitsen in

twee deelregio's lijkt me bijgevolg onnodig. Dit zou bovendien tot een verlaging van de welvaart kunnen leiden aangezien de kans op handelsverlegging groter wordt in een kleinere unie.

Ook de Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap lijkt tot handelsschepping te leiden. De intraregionale handel is sinds 1992 sterk gestegen maar er vindt ook handelsverlegging plaats. Het is onduidelijk welk effect het grootste is. Lee ziet de economische hegemonie van Zuid-Afrika in de regio als een negatieve factor voor regionale integratie. Er bestaan echter compensatiemechanismen en Zuid-Afrika kan bovendien als een motor voor economische groei fungeren.

De Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika omvat een vrijhandelszone van elf landen die 54 procent van de bevolking en 80 procent van het BBP van COMESA uitmaken. Er zijn indicaties van handelsschepping en geen bewijzen van handelsverlegging, tenzij voor sommige producten zoals suiker en thee. COMESA streeft bovendien naar economische partnerships met de Europese Unie. Dit leidt tot handelsexpansie en geeft positieve signalen aan de buitenwereld. De vrijhandelszone tussen de Europese Unie en Zuid-Afrika zou bovendien zeer beperkte handelsverleggende effecten veroorzaken.

Voor de Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten bevindt de regionale integratie zich nog in de beginfase. Dit blijkt uit het feit dat er geen handelsscheppende of handelsverleggende effecten gevonden worden. De voornaamste reden voor de trage vooruitgang van het integratieproces is de sociaal-politieke instabiliteit in de regio.

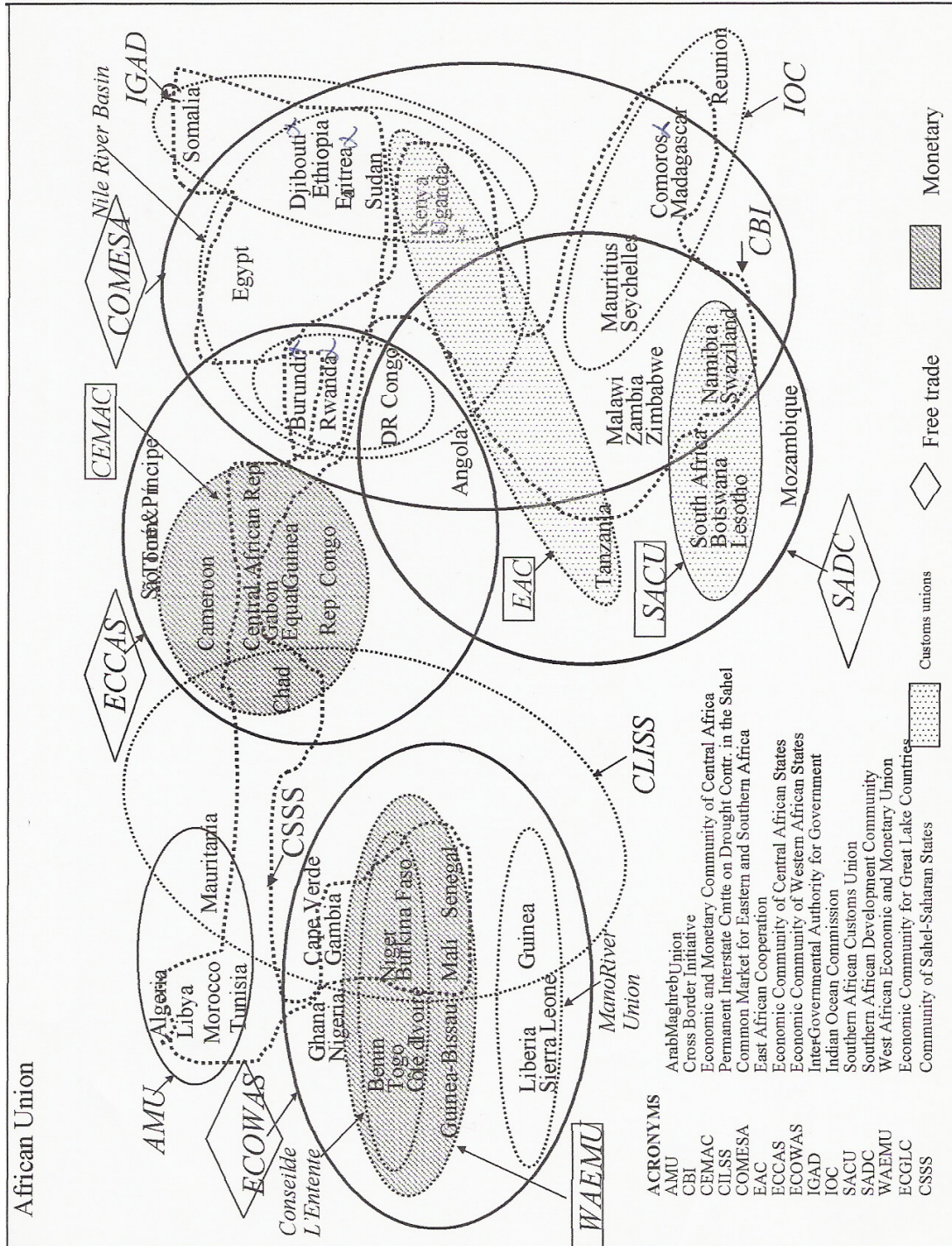
De Arabische Maghreb Unie blijkt significant bijgedragen hebben tot de macro-economische integratie in de regio. Toch is de intraregionale handel lichtjes gedaald sinds de oprichting van de AMU. De belangrijkste oorzaak hiervan ligt in het gebrek aan complementariteit tussen de economische structuren in de Maghreb landen. Diepere integratie is echter zeker mogelijk maar hiervoor moeten alle lidstaten hun verantwoordelijkheid opnemen. In de regio bevindt er zich immers geen land dat de enige drijvende kracht voor verdere integratie kan zijn.

De Afrikaanse Economische Gemeenschap streeft naar een economisch geïntegreerde regio die het Afrikaanse continent omvat. De AEC baseert economische integratie dus eerder op politieke ideologie

dan op de economische realiteit. In bepaalde regio's staat het integratieproces veel verder dan in andere. In welke mate is het dan realistisch om deze beleidslijnen op elkaar af te stemmen? Er zal bijvoorbeeld een belangrijke inhaalbeweging van de ECCAS landen moeten komen. De vraag is in welke mate het economisch wenselijk is dat de andere regio's zich dieper integreren met een instabiele regio zoals Centraal Afrika. En zou het niet logischer zijn dat de AMU toenadering tot de Europese Unie zoekt aangezien zich daar de belangrijkste handelspartners van de Maghreb landen bevinden? Het zou bovendien waarschijnlijk beter zijn om de integratie te baseren op de hegemonie van een of meerdere landen, zoals het geval is in ECOWAS rond Kameroen en Ivoorkust en in COMESA rond Zuid-Afrika en Egypte. Het is immers enkel in deze twee regio's dat er expliciete welvaartsverhogende effecten plaatsvinden.

Appendix

Figuur 3 Overzicht van de Afrikaanse REG's

bron: Yang & Gupta (2005)

Deel III Monetaire integratie in Afrika

Het streven naar een gemeenschappelijke Afrikaanse munt wordt sinds geruime tijd gezien als een instrument voor Afrikaanse eenheid. Al bij de oprichting van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (OAU) in 1963, behoorde één enkele Afrikaanse munteenheid tot de doelstellingen van de politieke leiders van het continent. In 2001, bij de hervorming van de OAU in de Afrikaanse Unie (AU), werd het project nieuw leven ingeblazen om de uitdagingen van de globalisatie aan te gaan. In augustus 2003 kondigde de associatie van de gouverneurs van de Afrikaanse centrale banken aan dat ze naar een gemeenschappelijke munt en een Afrikaanse centrale bank zouden streven tegen 2021. De strategie van de Afrikaanse Unie bestaat erin om eerst monetaire unies te creëren in vijf bestaande regionale economische gemeenschappen, namelijk de Arabische Maghreb Unie, de Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika, de Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten, de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten en de Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap, en vervolgens deze unies samen te voegen.

In dit deel worden eerst de kosten en baten van een monetaire unie voor Afrika overlopen. Vervolgens worden de drie bestaande regionale monetaire unies in Afrika besproken. Dit zijn de Economische en Monetaire Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten, de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie en het Gemeenschappelijk Monetair Gebied in Zuidelijk Afrika. De aandacht gaat hierbij uit naar de mate waarin monetaire unies de regionale integratie bevorderen. De volgende stap is nagaan of de creatie van nieuwe of de uitbreiding van bestaande monetaire zones een goede zaak is voor de Afrikaanse landen. Ten slotte wordt onderzocht of een eenheidsmunt voor Afrika wenselijk is.

Hoofdstuk 1 Algemene monetaire theorie

A Kosten van een monetaire unie

Wanneer een land afstand van haar nationale munteenheid doet, verliest het ook een instrument voor haar economisch beleid. Het land kan immers geen nationale monetaire politiek meer voeren. Dit houdt in dat een land dat tot een monetaire unie toetreedt geen invloed meer kan uitoefenen op de prijs van

haar munt, op de hoeveelheid geld in omloop of op de intrestvoet op korte termijn. Dit brengt een aantal macro-economische kosten teweeg.

Stel bijvoorbeeld dat Senegal en Togo een monetaire unie vormen waarbij er geen mobiliteit van arbeid tussen de landen bestaat en de lonen niet flexibel zijn. Wanneer consumenten om een of andere reden hun voorkeur van Senegalese naar Togolese producten verschuiven, zal de werkloosheid in Senegal stijgen en zal er in Togo een opwaartse druk op het prijsniveau ontstaan. Doordat de lonen in Senegal niet kunnen dalen en de Senegalese arbeiders niet naar Togo kunnen verhuizen, zal Senegal in de onevenwichtige situatie blijven verkeren. In Togo bestaat er een vraagoverschot naar arbeid waardoor een opwaartse druk op de lonen ontstaat. Hierdoor stijgen de prijzen in Togo en worden de Senegalese producten terug competitief. De economie in Senegal komt bijgevolg terug in evenwicht ten koste van inflatie in Togo.

Wanneer beide landen geen lid van een monetaire unie waren, konden ze hun eigen nationale monetaire beleid voeren. Volgens de eerste theorie van Mundell, winnaar van de Nobelprijs voor Economie in 1999, had Senegal haar intrestvoet kunnen verlagen om de vraag te laten stijgen en zo het werkloosheidsprobleem op te lossen door haar munt te laten depreciëren en Togo had het tegengestelde kunnen doen om inflatoire druk te vermijden.

Samengevat, wanneer de lonen inflexibel zijn en de arbeidsmobiliteit beperkt is, hebben landen die een monetaire unie vormen het moeilijker om zich aan te passen aan asymmetrische vraagschokken. De Grauwe (2005) stelt dan ook dat een monetaire unie tussen twee of meerdere landen optimaal is wanneer er voldoende loonflexibiliteit of voldoende arbeidsmobiliteit is.

Maar wanneer landen door asymmetrische schokken getroffen worden, is het volgens De Grauwe ook belangrijk dat er een publiek verzekeringsmechanisme bestaat dat voor inkomenstransfers tussen de landen zorgt. Op deze manier moet niet één land de kosten van de schok dragen maar worden de lasten verdeeld. Hierdoor ontstaat wel het risico dat de inkomenstransfers het aanpassingsmechanisme door loonsveranderingen en arbeidsmobiliteit zal hinderen. Dit probleem wordt "moral hazard" genoemd. Dit fenomeen doet zich ook binnen landen zoals België, Duitsland en Italië voor.

Een privaat verzekeringssysteem, waarbij de financiële markt volledig geïntegreerd is, vermindert het risico op "moral hazard". Stel bijvoorbeeld zoals voordien dat een asymmetrische schok een negatieve invloed heeft op Senegal en een positieve op Togo. Door de negatieve schok maken de Senegalese bedrijven verlies waardoor de Senegalese aandelprijzen zakken. Wanneer de aandelenmarkt volledig geïntegreerd is, bezitten ook Togolezen aandelen van deze bedrijven. De Togolezen dragen dus een deel van de kosten van de economische achteruitgang in Senegal. De Senegalezen profiteren op hun beurt van de stijgende aandelprijzen in Togo omdat zij ook Togolese aandelen bezitten. Toch blijft een publiek mechanisme noodzakelijk omdat de arme werkloze Senegalezen geen Togolese aandelen bezitten. Hierdoor compenseert het private mechanisme deze mensen op een onvoldoende wijze.

Een verschillende voorkeur met betrekking tot inflatie en werkloosheid is een andere reden waarom de introductie van een gemeenschappelijke munt vaak kostelijk genoemd wordt. De landen in een monetaire unie moeten een inflatievoet overeenkomen om de vaste wisselkoers te behouden. Ze komen op deze manier op een punt van de Phillips-curve terecht dat niet optimaal is. Sommige landen zullen minder inflatie en meer werkloosheid kennen dan gewenst is en andere zullen meer inflatie en minder werkloosheid moeten aanvaarden. Op lange termijn is de Phillips-curve echter een verticale rechte. Hierdoor kan de monetaire autoriteit van een land op lange termijn geen optimale combinatie van werkloosheid en inflatie kiezen. Het feit dat een land in een monetaire unie geen individuele monetaire politiek kan volgen, vormt dus op lange termijn geen verlies omdat deze politiek toch geen lagere werkloosheid kan teweegbrengen.

Omdat de Afrikaanse landen een hoge graad van specialisatie kennen, ondergaan ze grote vraagschokken die meestal niet dezelfde goederen omvatten en dus asymmetrisch verlopen. De Afrikaanse lonen zijn volgens Kingdon, Sandefur & Teal (2005) flexibel ten opzichte van de werkloosheid. De elasticiteit bedraagt -0,1 wat betekent dat een stijging van de werkloosheid met tien procent zal resulteren in een daling van de lonen met één procent. Dit is vergelijkbaar met de situatie in de Verenigde Staten en Canada. Masson & Patillo (2004) stellen dat de arbeidsmobiliteit in sommige Afrikaanse regio's hoger is dan in Europa, maar nog steeds gelimiteerd en politiek gevoelig. Bovendien bestaat er momenteel geen systeem dat voor inkomenstransfers tussen de Afrikaanse landen zorgt. De voorwaarden die De Grauwe (2005) voor een optimale monetaire unie stelt, zijn dus niet voldaan.

De meest revolutionaire aanpassing aan de theorie van de monetaire unie komt van een paper uit 1973 van Mundell zelf die door McKinnon (2004) terug opgevist werd. Op basis van wat hij Mundell II noemt, stelt hij dat een hoge graad van specialisatie als buffer voor economische schokken kan dienen. Een land met een gespecialiseerde economie profiteert van een monetaire unie doordat het risico gedeeld wordt met de landen die een verschillende inkomstenbasis hebben. Wanneer een land een economische schok ondergaat, worden de andere landen niet getroffen en kunnen ze tijdelijk steun aan het herstellende land bieden.

McKinnon (2004) besluit dat er slechts twee redenen voor een land bestaan om geen monetaire unie met haar handelspartners te vormen, namelijk zwakke publieke financiën en een gebrek aan een stabiele monetaire standaard. Aangezien de dollar en de euro beide als een stabiele monetaire standaard in het huidige internationale systeem gebruikt kunnen worden, blijven de resterende obstakels voor optimale monetaire integratie relatief beperkt. De Grauwe (2005) tempert het optimisme van McKinnon. Hij beklemtoont dat Mundell II enkel voor tijdelijke schokken geldt aangezien het onwaarschijnlijk is dat de andere landen permanent het getroffen land zullen steunen.

B Baten van een monetaire unie

De baten van een monetaire unie bevinden zich voornamelijk op het microniveau van de economie. De afschaffing van nationale munten en de overstap naar een gemeenschappelijke munteenheid kan leiden tot een hogere economische efficiëntie. De transactiekosten bij het omwisselen van munteenheden verdwijnen en dit resulteert in een grotere prijstransparantie. Bovendien verdwijnt het risico van onzekere toekomstige bewegingen van de wisselkoers, waardoor bedrijven een grotere zekerheid over hun toekomstige opbrengsten hebben. Uit het vorige deel van deze eindverhandeling blijkt echter dat door onder meer een gebrek aan infrastructuur de handel tussen Afrikaanse landen zeer beperkt is. De vraag blijft dus of bovenvermelde effecten belangrijke voordelen voor Afrika zullen opleveren.

Hoofdstuk 2 De bestaande monetaire zones in Afrika

Wanneer we de toekomst van monetaire integratie in Afrika analyseren, is het interessant om eerst de drie voorbeelden van monetaire unies in Afrika te bestuderen. Dit zijn de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (WAEMU) en de Centraal Afrikaanse Economische en Monetaire Gemeenschap (CEMAC), die samen de CFA zone vormen, en het Gemeenschappelijk Monetair Gebied (CMA), gebaseerd op de Zuid-Afrikaanse Rand. Deze monetaire unies hebben het voordeel dat ze geruime tijd actief zijn. De monetaire unie in zuidelijk Afrika dateert van de beginjaren van de twintigste eeuw en de CFA zone werd aan het einde van de tweede wereldoorlog gevormd. De effecten van monetaire integratie zouden zichzelf dus al duidelijk gemaakt moeten hebben. Het is duidelijk dat de ervaringen in deze monetaire unies relevanter voor de andere voorgestelde monetaire unies in Afrika zijn dan bijvoorbeeld data van de Europese Unie. De Afrikaanse landen delen immers speciale eigenschappen, zoals een gelijkaardig niveau van institutionele ontwikkeling, en beschikken over gemeenschappelijke kenmerken die we in de Europese Unie niet terugvinden.

A De CFA zone: CEMAC en WAEMU

In de jaren 1930 en 1940 creëerde Frankrijk individuele munteenheden in haar Afrikaanse protectoraten. Initieel waren deze munten gekoppeld aan de Franse frank en aan het einde van de tweede wereldoorlog werden ze samengevoegd in de "*franc des Colonies Françaises d'Afrique*". De vaste wisselkoers bedroeg één CFA frank voor twee Franse frank. De CFA werd uitgegeven door de Franse Centrale Bank voor Overzeese Gebieden tot de onafhankelijkheidsgolf in de jaren 1960, wanneer twee Afrikaanse centrale banken werden opgericht. Verdere hervormingen in de jaren 1970 verschoven meer controle naar de regionale centrale banken maar Frankrijk blijft de gemeenschappelijke munt steunen. Zo garandeert Frankrijk nog steeds de omwisselbaarheid van de CFA frank en beschikt het land over een vertegenwoordiger in de beheerraad van de twee Afrikaanse centrale banken.

Traditioneel wordt de CFA zone gezien als één muntunie maar eigenlijk bestaat de CFA zone uit een koppeling van twee munteenheden, één in Centraal Afrika en de ander in West-Afrika. De Bank van Centraal Afrikaanse Staten (BEAC) in Yaoundé, Kameroen is verantwoordelijk voor het monetaire

beleid in de Economische en Monetaire Gemeenschap van Centraal Afrika (CEMAC). De zes CEMAC landen delen de "*franc de la Coopération Financière Africaine*", kortweg de Centraal Afrikaanse CFA frank, en zijn allen lid van de Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten (ECCAS). De Centrale Bank van West-Afrikaanse Staten (BCEAO) in Dakar, Senegal beheert de monetaire politiek van de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (WAEMU). De gemeenschappelijke munt van de acht WAEMU lidstaten is de West-Afrikaanse CFA frank. Alle lidstaten van WAEMU behoren tot de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten (ECOWAS).

De CFA munten worden enkel als wettig betaalmiddel aanvaard binnen de grenzen van de desbetreffende muntzone, ze zijn beide gegarandeerd omwisselbaar en behouden een vaste pariteit van € 1 = CFA 655,96 (Ajayi, 2005). Deze koppeling aan de euro leidt volgens Masson & Patillo (2004) tot een lagere inflatie in de CFA zone dan in de rest van sub-Sahara Afrika. Maar wanneer de inflatie in de CFA zone niet op het niveau van de euro zone gehouden kan worden, resulteert dit in een overwaardering van de CFA. Hierdoor kunnen de economische problemen van 1994 terugkeren. Toen moest de CFA frank met vijftig procent gedevalueerd worden. Dit leidde tot de oprichting van de CEMAC en de WAEMU.

A.1 Economische en Monetaire Gemeenschap van Centraal Afrika

Het verdrag tot oprichting van de Economische en Monetaire Gemeenschap van Centraal Afrika (CEMAC) werd getekend in 1994. Het duurde echter nog tot 1998 voordat de CEMAC in werking trad. Officieel is het een douane-unie maar het gemeenschappelijke douanetarief blijkt regelmatig te verschillen van land tot land en is vaak zelfs hoger dan de tarieven van voor 1994 (Avom, 2005). Van de zes leden van de CEMAC is de Centraal Afrikaanse Republiek het enige land dat geen olie produceert. Dit land is hierdoor het zwakke broertje in de regio met een aandeel van minder dan vier procent in het nominale BBP van CEMAC. De dominante economische spelers zijn Kameroen en Gabon met aandelen in het BBP van ongeveer veertig en twintig procent (IMF, 2005).

Zoals hoger vermeld, elimineert een gemeenschappelijke munteenheid de transactiekosten voor regionale handel omdat de aankoop van goederen uit buurlanden niet langer het omwisselen van munten vereist. Bovendien ontstaat er een grotere prijstransparantie en verdwijnt het wisselkoersrisico.

Uit het zwaartekrachtmodel van Masson & Patillo (2004) blijkt dat de CFA zone hierdoor een positief effect van 2,5 procent heeft op de intraregionale handel in CEMAC. Het effect van CEMAC-lidmaatschap bedroeg 2,8 procent in totaliteit. Hieruit kunnen we afleiden dat de handel in CEMAC niet veel hoger ligt dan wat gebruikelijk is voor een gewone muntunie. Volgens het zwaartekrachtmodel van Avom (2005) heeft het lidmaatschap van CEMAC een positieve maar geen significante impact op de intraregionale handel.

De oorzaak hiervan is dat deze landen weinig handel met elkaar drijven omdat ze voornamelijk ruwe olie naar raffinaderijen buiten Afrika exporteren. Door die homogene productie is de kans op asymmetrische schokken wel beperkt. Dit vermindert de mogelijke kosten van monetaire integratie. Voor een toekomstige verhoging van de intraregionale handel is de CEMAC volgens Avom (2005) voornamelijk afhankelijk van het dynamisme van de Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten (ECCAS) en de relaties met de rijke landen.

Naast een verhoging van de intraregionale handel is macro-economische convergentie een tweede doelstelling van regionale en monetaire integratie. In 1999 werd een regionaal Convergentie, Stabiliteit, Groei en Solidariteit Pact ingevoerd. Dit pact definieert een aantal convergentiecriteria die alle CFA landen tegen 2006 moesten bereiken. De primaire criteria zijn een positieve fiscale balans, een inflatie van minder dan drie procent en een publieke schuld van minder dan zeventig procent ten opzichte van het BBP.

Tabel 16 CEMAC: Staat van de convergentiecriteria in 2004

Land	Fiscale balans in %BBP	Inflatie	Publieke schuld/BBP ratio
	≥ 0	≤ 3	≤ 70
Centraal Afrikaanse Republiek	-0,7	2,1	75,8
Chad	1,4	-5,4	38,0
Congo	5,2	1,4	157,4
Eq. Guinea	11,9	4,2	4,2
Gabon	8,0	0,4	53,3
Kameroen	2,4	0,4	52,8
CEMAC	4,8	0,4	58,4
# geslaagden	5	5	4

bron: Reunion des ministres de l'economie et des finances de la zone franc (2005)

Uit bovenstaande tabel blijkt dat in 2004 de Centraal Afrikaanse Republiek een tekort op de fiscale balans had en een te hoge schuldenratio. In Equatoriaal Guinea was de inflatie te hoog. De Congolese schuldenratio bedroeg in 2004 meer dan het dubbele dan vereist. Globaal gezien worden de convergentiecriteria echter bereikt.

A.2 West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie

In 1994 werd de West-Afrikaanse Monetaire Unie (WAMU) omgevormd tot de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (WAEMU). WAEMU brengt een groep landen met opmerkelijke demografische, politieke en economische verschillen samen. In 2002 bedroeg het gemiddelde inkomen in de regio \$351 per capita op een totale bevolking van bijna 74 miljoen. Ondanks de recente conflicten is Ivoorkust de dominante economische speler in WAEMU. Ivoorkust was in 2002 verantwoordelijk voor bijna veertig procent van de regionale output en het BBP per capita bedraagt er \$708. De zwakste speler in de regio is Guinea-Bissau met een BBP per capita van \$160 (World Bank, 2004).

Voor de hervorming van de WAEMU was regionale integratie geen uitgesproken behoefte, maar door de zwakke economische prestaties in het begin van de jaren 1990 groeide het besef dat grotere economische convergentie de toekomstige groei en ontwikkeling van de CFA landen zou vereenvoudigen. Een jaar na haar hervorming stichtten de WAEMU landen wettelijke, administratieve en financiële instellingen die het geraamte van de nieuwe Unie zouden vormen. WAEMU heeft twee hoofddoelstellingen: 1) de creatie van een gemeenschappelijke markt door een douane-unie en geharmoniseerde indirecte belastingswetgeving en 2) de coördinatie van het economische beleid dat versterkt wordt door regionale bewakingsprocedures. Momenteel is de WAEMU een douane-unie met een gemeenschappelijk buitentarief dat in 2000 ongeveer twaalf procent bedroeg. In 1997 kwam de creatie van een regionale WAEMU aandelenmarkt tot stand, maar niet alle landen beschikken over genoteerde bedrijven (Ajayi, 2005).

Ajayi (2005) heeft de intraregionale handel in de West-Afrikaanse CFA landen (=WAEMU) bestudeerd. Volgens hem wijzen de statistieken van het IMF erop dat de creatie van ECOWAS de CFA landen ertoe heeft aanzet om meer handel te drijven met de landen buiten hun monetaire zone. Het lijkt er bovendien op dat de CFA landen relatief meer geïntegreerd zijn (zowel met elkaar als met de andere

West-Afrikaanse landen) dan de andere leden van ECOWAS. Uit Ajayi's zwaartekrachtmodel blijkt dat het gebruik van een gemeenschappelijke munt de intraregionale handel verhoogt met een factor $e^{0.8} = 2,23$ en dat het effect van tot ECOWAS behoren, het niveau van intraregionale handel bijna verdubbelt ($e^{0.67} = 1,95$). Volgens Masson & Patillo (2004) bedraagt het effect van WAEMU-lidmaatschap op de intraregionale handel veel meer dan wat typisch verwacht wordt van een muntunie (9,4 procent in plaats van 2,5 procent van de totale handel). Dit wijst er op dat de WAEMU-landen inderdaad veel dieper geïntegreerd zijn dan wat het geval zou zijn indien het louter om een gewone muntunie ging. Bovendien blijkt uit onderzoek van Carrère (2004) dat muntunies de positieve effecten van RTA's versterken, terwijl ze de handelsverleggende effecten afzwakken.

Van den Boogaerde & Tsangarides (2005) hebben de externe competitiviteit van de WAEMU onderzocht. Ze hebben bewijzen gevonden van een erosie van de competitiviteit. Maatstaven van de reële wisselkoers geven aan dat de WAEMU landen een deel van de gewonnen competitiviteit door de devaluatie in 1994 verloren hebben. De exportaandelen zijn gezakt ten opzichte van de EU en de VS, maar gestegen ten opzichte van de rest van Afrika. Andere indicatoren van de competitiviteit wijzen op blijvende structurele rigiditeit in de regio. Deze rigiditeit uit zich in de factormarkten, de kwetsbaarheid van het binnenlandse prijsniveau aan fluctuaties in de landbouwproductie, weinig diversificatie in productie en export en een gebrek aan inwerkingtreding van regionale integratieprogramma's.

Tabel 17 WAEMU: Staat van de convergentiecriteria in 2004

Land	Fiscale balans in %BBP	Inflatie	Publieke schuld/BBP ratio
	≥ 0	≤ 3	≤ 70
Benin	0,5	0,9	41,1
Burkina Faso	-1,6	-0,4	47,1
Guinea Bissau	-9,4	0,9	331,3
Ivoorkust	-1,1	1,4	84,1
Mali	0,1	-3,1	66,5
Niger	-2,2	0,2	75,5
Senegal	1,5	0,5	50,3
Togo	2,6	0,4	96,5
WAEMU	-0,3	0,5	69,1
# geslaagden	4	8	4

bron: Reunion des ministres de l'economie et des finances de la zone franc (2005)

Voor de WAEMU gelden dezelfde convergentiecriteria als voor de CEMAC. Uit bovenstaande tabel blijkt dat iedereen de inflatienorm haalt. De andere twee criteria worden slechts door vijftig procent van de

WAEMU-landen behaald. Volgens van den Boogaerde & Tsangarides (2005) blijft de fiscale convergentie beperkt door de zeer divergente evolutie van de investeringen en de schuldenlast. Er is volgens hen wel een verbetering van de homogeniteit van belastinginkomsten en overheidsuitgaven.

Sinds 2002 is de financiering van overheidstekorten verschoven van de centrale bank naar de uitgifte van obligaties op de regionale kapitaalmarkt. Het volume overheidsobligaties is beperkt, maar de uitgifte van obligaties heeft de ontwikkeling van de kapitaalmarkt wel ondersteund en de bevolking gewend gemaakt aan sparen via de zekerhedenmarkt (BCEAO, 2006).

Van den Boogaerde en Tsangarides (2005) stellen dat de inter-bank handel er stilletjes aan wat bovenop komt, maar beperkt blijft tot handel tussen afdelingen van bankgroepen die doorheen de regio opereren. Volgens deze auteurs moeten de WAEMU landen een meer gediversifieerd aanbod van financiële instellingen en instrumenten ontwikkelen om de investeringskansen en de groeimogelijkheden in de regio volledig te benutten.

Volgens Ajayi (2005) bestaat het gevaar dat de CFA Zone conflicten in de ECOWAS regio kan veroorzaken. In 1995 zorgde een devaluatie van de CFA frank er bijvoorbeeld voor dat de handel tussen de CFA landen sterk steeg ten koste van de handel met de andere ECOWAS-staten. Ajayi hamert er dan ook op dat de samenwerking tussen WAEMU en ECOWAS versterkt moet worden.

B Het Gemeenschappelijk Monetair Gebied

Het Gemeenschappelijk Monetair Gebied (CMA) is een monetaire zone in het zuiden van Afrika die bestaat uit Namibië, Zuid-Afrika, Lesotho en Swaziland. Met een bevolking van ongeveer 43 miljoen mensen en de grootste economie in sub-Sahara Afrika domineert Zuid-Afrika haar kleinere buurlanden. Elk land heeft een eigen centrale bank, monetair beleid en munteenheid. De Zuid-Afrikaanse Reservebank (SARB) fungeert echter als ontlener bij hoge nood voor Lesotho en Namibië. In deze landen is de Zuid-Afrikaanse Rand (ZAR) immers een wettelijk betaalmiddel. Swaziland verwierp de ZAR in 1986 maar deze munt wordt er toch nog vaak gebruikt. De Namibische dollar (NAD), de Lesothoiaanse Loti (LSL) en de Swazische Lilangeni (SZL) zijn daarentegen geen wettelijk betaalmiddel in Zuid-Afrika, noch worden ze er frequent gebruikt (Metzger, 2004). Er bestaat geen vaste wisselkoers

tussen deze munten, maar ze worden sinds jaar en dag als evenwaardig beschouwd (Masson & Patillo, 2004).

Metzger (2004) klaagt aan dat de SARB een te grote invloed op het monetaire beleid van de CMA uitoefent. Bovendien opereert deze centrale bank niet onafhankelijk van de Zuid-Afrikaanse overheid. Ook Namibië heeft hierover recent kritiek geuit. Tito Mboweni, gouverneur van de SARB, erkent de problematiek en stelt in een interview met Sherbourne (2003) dat de oprichting van een gemeenschappelijke centrale bank de beste wijze is om het monetaire beleid te democratiseren.

Volgens Masson & Patillo (2004) is de omvang van de intraregionale handel en arbeidsmobiliteit hoog. Dit resulteert in substantiële integratie, vooral voor Zuid-Afrika, Lesotho en Swaziland. Het is echter moeilijk om iets te besluiten over het effect van de muntunie op de handel in de CMA. Opmerkelijk is dat er veel migranten van CMA landen in Zuid-Afrika werken en goederen of geld terugsturen naar hun thuisland. Dit kan volgens Metzger (2004) een vertekend beeld van de intraregionale handel en financiële stromen veroorzaken. Maar dit betekent ook dat de baten van de vermindering in transactiekosten en de afwezigheid van wisselkoersvolatiliteit waarschijnlijk groter zijn dan de kosten van het verlies aan monetaire autonomie (Masson & Patillo, 2004).

De voorbije dertig jaar is er sprake van convergentie in de CMA. In de Zuidelijk Afrikaanse Douane-Unie (SACU), die de CMA en Botswana omvat, is de convergentie echter groter. Convergentie lijkt dus niet afhankelijk te zijn van het gebruik van dezelfde munteenheid (Masson & Patillo, 2004). Wel moet opgemerkt worden dat de Botswaanse pula gekoppeld is aan een korf van munteenheden die voor zestig tot zeventig procent uit Zuid-Afrikaanse rand bestaat. Dit is de reden waarom Botswana vaak een onofficieel lid van de CMA wordt genoemd (Metzger, 2004).

Tabel 18 CMA: geselecteerde indicatoren (1998-2001)

Land	Fiscale balans in %BBP	Inflatie	Publieke schuld/BBP ratio
Lesotho	-6,4	7,7	14,4
Namibië	-3,5	6,2	...
Swaziland	-1,3	7,7	22,2
Zuid-Afrika	-1,6	5,8	45,5

bron: Masson & Patillo (2004).

Opvallend in bovenstaande tabel zijn de hoge inflatiecijfers: ze reiken van gemiddeld 5,8 procent in Zuid-Afrika tot 7,7 procent in Lesotho en Swaziland. Alle landen kampen bovendien met een fiscaal tekort. In de CMA bestaan er geen convergentiecriteria, maar indien we de criteria van de CFA zone zouden hanteren, slagen de CMA landen enkel op gebied van schuldenratio. Die bedraagt voor elk land ruimschoots minder dan zeventig procent.

C Conclusie

De Economische en Monetaire Gemeenschap van Centraal Afrika (CEMAC) heeft een zeer beperkte invloed op de intraregionale handel. Dit is voornamelijk te wijten aan het feit dat vijf van deze zes landen voornamelijk olie produceren en exporteren naar gebieden buiten de regio. Voor de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie (WAEMU) ligt de invloed op de intraregionale handel wel een stuk hoger dan wat voor een gewone muntunie wordt verwacht. Voor het Gemeenschappelijk Monetaire Gebied (CMA) is de intraregionale handel substantieel, maar het is onduidelijk in welke mate dit te wijten is aan de gemeenschappelijke munt.

Op vlak van convergentiecriteria behaalt de CEMAC de hoogste score. Op de Centraal Afrikaanse Republiek na, behalen alle leden twee van de drie criteria. In WAEMU ligt de inflatie op hetzelfde niveau als de CEMAC, maar zijn er fiscale tekorten en wordt er zwak gescoord op de publieke schuldratio. De CMA scoort goed op de schuldratio maar kampt met fiscale tekorten en een hoge inflatie. Misschien vormen de oprichting van een onafhankelijke centrale bank en de invoering van convergentiecriteria hiervoor een oplossing. Ook een vorm van externe hulp zou voordelig voor de CMA landen kunnen zijn aangezien het succes van de CFA Zone in grote mate te danken is aan de Franse betrokkenheid.

Het risico op asymmetrische schokken ligt hoger in de CMA en in de WAEMU dan in CEMAC. Zolang deze schokken tijdelijk zijn, vormen ze volgens Mundell II geen belemmering voor monetaire integratie. WAEMU beschikt over een beperkt privaat verzekeringsmechanisme in de vorm van de WAEMU aandelenmarkt. In de CMA en CEMAC bestaat er geen verzekeringsmechanisme om economische schokken op te vangen.

De CFA zone en het Gemeenschappelijk Monetair Gebied kunnen voor conflicten zorgen met de andere landen van de regionale gemeenschap waarin ze gevestigd zijn. Een devaluatie kan er bijvoorbeeld voor zorgen dat de handel tussen de leden van de monetaire zone sterk stijgt ten koste van de handel met de omliggende landen. Het is dus belangrijk dat er een goede samenwerking tussen de CMA en de SADC en tussen de CFA zone en de ECOWAS en ECCAS nagestreefd wordt.

Het is bijgevolg moeilijk om te besluiten of het bestaan van een monetaire unie automatisch geassocieerd wordt met een sterke verhoging in regionale handel en beleidscoördinatie. Het duurde tot de devaluatie in 1994 voordat er vooruitgang werd gemaakt in de regionale integratie in de CFA zone. In de CMA zone is er behalve monetaire afspraken geen enkele vorm van macro-economische coördinatie, zoals beperkingen op fiscale tekorten. Een monetaire unie leidt dus niet onvermijdelijk tot een verhoogde regionale integratie. Het stimuleren van regionale handel zou bijgevolg niet het belangrijkste argument mogen zijn om monetaire unies in Afrika op te richten.

Hoofdstuk 3 Een eenheidsmunt voor Afrika?

In dit hoofdstuk wordt onderzocht of de strategie van de Afrikaanse Unie om eerst monetaire unies te creëren in vijf bestaande regionale economische gemeenschappen, namelijk AMU, COMESA, ECCAS, ECOWAS en SADC, en vervolgens deze unies samen te voegen tot één Afrikaanse monetaire zone realistisch is. Uit het vorige hoofdstuk bleek dat een verhoging van de regionale handel niet het centrale argument mag zijn voor een monetaire unie. Daarom ligt de focus op de invloed van monetaire integratie op het bruto binnenlands product van de verschillende landen. Een monetaire unie kan bijvoorbeeld voor meer fiscale discipline en een lagere inflatie zorgen waardoor het BBP in reële termen stijgt.

A West-Afrikaanse Monetaire Zone in ECOWAS

De West-Afrikaanse Monetaire Zone (WAMZ) is een groep van vijf ECOWAS landen die tegen 2009 een gemeenschappelijke munt, de ECO, willen introduceren. De vijf lidstaten zijn Gambia, Ghana, Guinea, Nigeria en Siërra Leone. Liberia, toonde interesse om tot deze monetaire zone toe te treden,

maar werd geweigerd omdat haar economie niet stabiel genoeg is voor monetaire integratie. De bedoeling is dat deze vijf landen zullen samensmelten met de acht WAEMU landen om zo één monetaire zone in ECOWAS te creëren.

Ondanks het hogere BBP in de regio is het aandeel van de handel tussen WAMZ-landen veel lager dan die tussen de WAEMU landen (zie tabel 19). Volgens Masson & Patillo (2004) mag dit echter geen hinderpaal vormen voor monetaire integratie tussen deze landen. Het is immers mogelijk dat de goede cijfers voor WAEMU te wijten zijn aan decennia van economische samenwerking en een gemeenschappelijke munt.

Tabel 19 ECOWAS, intraregionale handel, 2002

	Export (% van totale export)	Import (% van totale import)
ECOWAS	11,0	10,1
WAEMU	12,7	8,9
WAMZ	3,6	4,6

bron: Masson & Patillo (2004)

Door de heterogeniteit van de productie in West-Afrika en het feit dat deze landen meestal afhankelijk zijn van één exportproduct, ondergaan de lidstaten van ECOWAS vaak asymmetrische schokken. Vooral Nigeria krijgt te maken met schokken, die negatief gecorreleerd zijn aan die in de andere economieën in de regio (Masson & Patillo, 2004). Dit is duidelijk te wijten aan het feit dat Nigeria ruwe olie exporteert terwijl de andere landen olie importeren. Op basis van Mundell II en de ervaringen in de WAEMU landen met monetaire integratie kunnen we echter stellen dat deze heterogeniteit niet noodzakelijk het belang van een gemeenschappelijke muntunie ondermijnt. Maar volgens Masson & Patillo kan de grootte van Nigeria ongewenste bewegingen in de reële wisselkoers van de regio veroorzaken, waardoor het een zeer onstabiele partner wordt.

De inflatie in de vijf WAMZ landen verloopt ongecoördineerd en er is weinig indicatie van convergentie naar de vooropgestelde ratio van vijf procent (Ajayi, 2005). Naast inflatie, biedt economische groei een tweede maatstaf voor economische convergentie. Voor Gambia, Ghana, Guinea en Nigeria bedraagt de groeivoet voor de periode 1990-2003 gemiddeld tussen de drie à vier procent. Siërra Leone is de slechte leerling van de klas met een negatieve groei van 0,77 procent (World Bank, 2004).

Masson & Patillo (2004) hebben onderzocht wat de effecten zouden zijn wanneer de WAEMU en de WAMZ samengevoegd zouden worden. Uit onderstaande tabel blijkt dat enkel vier van de vijf WAMZ landen baten hebben bij de vorming van een monetaire unie in ECOWAS. Alle WAEMU landen verliezen bij een uitbreiding van de CFA zone (Guinea-Bissau werd niet opgenomen wegens gebrek aan data en omdat het pas in 1997 lid werd van WAEMU). Op economische basis is een monetaire unie van alle ECOWAS landen momenteel dus niet wenselijk voor de WAEMU landen.

Tabel 20 Effecten van ECOWAS Monetaire Unie

Land	Effect BBP
Benin	-8,24%
Burkina Faso	-6,62%
Ivoorkust	-9,57%
Mali	-7,05%
Niger	-7,52%
Senegal	-9,80%
Togo	-8,31%
Gambia	1,43%
Ghana	12,20%
Guinea	-5,42%
Nigeria	17,99%
Sierra Leone	11,04%

bron: Masson & Patillo (2004)

Het is dus belangrijk dat de WAMZ landen eerst hun monetaire integratie tot een goed einde brengen. Ajayi (2005) geeft deze landen hiervoor drie tips. Ten eerste doen de landen er best aan om fiscale hervormingen door te voeren omdat de douanetarieven nog te hoog liggen. Een systeem van een centraal georganiseerde belasting op toegevoegde waarde (BTW) biedt een veelbelovend alternatief voor douanerechten. BTW wordt geïnd na elke fase van het productieproces in plaats van aan de grens. Dit vergemakkelijkt de regionale integratie maar vereist wel een effectief mechanisme voor de herverdeling van de inkomsten. Een tweede tip om de monetaire unie te ondersteunen, is een beroep doen op externe steun. Het succes van de CFA Zone is in grote mate te danken aan de Franse betrokkenheid en een gelijkaardige bron van externe hulp zou voordelig zijn voor de WAMZ landen. Ajayi denkt hierbij voornamelijk aan de Afrikaanse Unie, het IMF en de Wereldbank. Ten slotte moet WAMZ proberen om politieke stabiliteit te garanderen. Van de vijf lidstaten werd in 2000 enkel Ghana als een vrij land beschouwd.

B Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap

De meest voor de hand liggende weg naar monetaire integratie in de Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap (SADC) is de uitbreiding van het Gemeenschappelijk Monetaire Gebied (CMA). Masson & Patillo (2004) hebben de effecten van zo een uitbreiding onderzocht (zie tabel 21). Er wordt een onderscheid gemaakt tussen een asymmetrische unie waarin Zuid-Afrika het monetaire beleid voert en een symmetrische unie waarin de leden de monetaire verantwoordelijkheid delen. Mauritius werd niet in het onderzoek opgenomen omdat het niets te winnen heeft bij monetaire integratie vanwege de lage overheidsuitgaven en inflatie.

Tabel 21 Effecten van SADC Monetaire Unie

	Effect BBP symmetrisch	Effect BBP asymmetrisch
Angola	23,14%	24,09%
Botswana	8,49%	12,66%
Congo	22,36%	24,11%
Lesotho	-1,91%	0,71%
Malawi	12,38%	16,85%
Mozambique	13,92%	17,32%
Namibië	-3,68%	1,45%
Seychellen	25,44%	24,40%
Swaziland	-3,69%	1,44%
Tanzania	4,27%	8,93%
Zambia	11,30%	15,01%
Zimbabwe	14,28%	17,65%
Zuid-Afrika	-3,92%	1,53%

bron: Masson & Patillo (2004)

Uit bovenstaande tabel blijkt dat een asymmetrisch systeem de beste resultaten oplevert. Enkel voor de Seychellen zijn de voordelen groter bij een symmetrisch systeem. De Seychellen hebben volgens Masson & Patillo hoge overheidsuitgaven en zouden een lossere monetaire politiek verkiezen dan degene die door Zuid-Afrika gevoerd wordt. De economische logica stelt dat het best is dat de Zuid-Afrikaanse Reserve Bank het monetaire beleid voortzet. Dit betekent dat de SADC monetaire zone eigenlijk een Zuid-Afrikaanse rand zone zou worden.

C Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika

De vooruitzichten voor monetaire integratie in de Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika (COMESA) zijn ingewikkeld door overlappend lidmaatschap in regionale organisaties. Negen van de twintig COMESA landen zijn ook lid van de Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap (SADC). Kenya en Uganda zijn lid van de Oost Afrikaanse Gemeenschap (EAC) en Burundi en Rwanda behoren ook tot de Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten (ECCAS). Masson & Patillo (2004) hebben het effect van een monetaire unie op veertien COMESA landen onderzocht (zie tabel 22).

Tabel 22 Effecten van COMESA Monetaire Unie

	Netto-effect op BBP
Angola	18,44%
Egypte	-1,21%
Ethiopia	8,49%
Kenia	-2,51%
Madagascar	-4,85%
Malawi	4,43%
Mauritius	-24,06%
Namibië	-12,78%
Seychellen	25,67%
Sudan	2,69%
Swaziland	-12,69%
Uganda	-6,84%
Zambia	1,81%
Zimbabwe	5,21%

bron: Masson & Patillo (2004)

Uit bovenstaande tabel blijkt dat het BBP van de helft van de geselecteerde landen zou dalen ten gevolge van monetaire integratie. Alle SADC landen, behalve de Seychellen, hebben meer te winnen bij een asymmetrische SADC monetaire unie dan bij de monetaire unie die hier voorgesteld wordt. De winnaars van monetaire integratie zijn de landen die volgens Masson & Patillo een zwakke fiscale discipline kennen: Angola, Ethiopië, Seychellen, Sudan en Zimbabwe.

D Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten

De Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten (ECCAS) bestaat uit elf landen, waarvan er zes lid zijn van de CFA zone. Burundi en Rwanda zijn lid van de COMESA, en Angola en de Democratische Republiek Kongo zijn zowel lid van de COMESA als van de SADC. Het kleine Sao Tomé & Príncipe is het enige ECCAS lid dat niet deel uitmaakt van een andere regionale organisatie. Angola en Kongo kunnen lid worden van de zuidelijke monetaire zone en Burundi en Rwanda van de oostelijke zone waardoor de geplande Centraal Afrikaanse monetaire zone eigenlijk zo goed als volledig is.

E Arabische Maghreb Unie

De Arabische Maghreb Unie (AMU) overweegt een “caisse d’émission” (“currency board”) als tussenstap naar monetaire integratie. De bekendste voorbeelden van currency boards zijn Hongkong en tot enkele jaren geleden Argentinië. De essentie van dit regime is dat de monetaire autoriteit de uitgave van de thuis-munt volledig ondersteunt door bezit van de ankermunt. Dit is de vreemde munt waaraan de thuis-munt gekoppeld is (De Grauwe, 2005). Voordelen zijn volledige convertibiliteit, transparantie van het automatische aanpassingsmechanisme en meer budgettaire en monetaire discipline van de overheid wat tot minder inflatie leidt (Jedlane, 2005). De recente geschiedenis heeft echter aangetoond dat currency boards landen niet beschermen tegen speculatieve aanvallen. Het meest dramatische voorbeeld is Argentinië, dat zijn currency board in 2002 verliet (De Grauwe, 2005).

Om dit te vermijden is het volgens Jedlane (2005) belangrijk dat er aan een aantal voorwaarden voldaan is. De institutionele voorwaarden zijn de aanwezigheid van belangrijke reserves en deviezen (minstens honderd procent van de monetaire basis) en een goede keuze van de ankermunt. Langs de ene kant moet er een sterke economische, commerciële en institutionele integratie zijn met het land (of de zone) van de ankermunt. Tegelijkertijd moet de ankermunt door een groot aantal concurrerende landen gebruikt worden om het risico op een devaluatie te vermijden. In 1998 heeft de Argentijnse export bijvoorbeeld sterk geleden onder een Braziliaanse devaluatie. De structurele voorwaarden voor een currency board zijn een goede concurrentiepositie van de bedrijven, gezonde publieke financiën; een flexibele arbeidsmarkt; een hoge graad van openheid; een gezond, voorzichtig en

geïnternationaliseerd bankwezen en, specifiek voor de AMU landen, de uitwerking van een uitstapstrategie naar een monetaire unie. Jedlane heeft onderzocht of de Maghreb landen Algerije, Marokko en Tunesië aan deze voorwaarden voldoen.

De drie landen voldoen volgens Jedlane aan de eerste institutionele voorwaarde. In 2002 bedroeg het niveau van reserves en deviezen voor Algerije, Marokko en Tunesië respectievelijk 206, 150 en 113 procent van hun monetaire basis. Als ankermunt raadt Jedlane de euro aan omdat de Europese Unie de belangrijkste commerciële partner van de Maghreb is. Bovendien gebruiken enkele grote concurrenten van de Maghreb de euro (Spanje, Italië en Portugal).

De concurrentiepositie van de Maghreb landen wordt als zwak beschouwd. Marokko en Tunesië zijn in grote mate afhankelijk van textielexport en kunnen mede door de slechte kwaliteit van hun producten de concurrentie met China niet aan. Algerije is een transitie-economie met een markt die gedomineerd wordt door verliesmakende publieke ondernemingen. Op vlak van financiën kampt enkel Marokko met een budgettair tekort (5,4 procent van het BBP in 2004). Verder kennen de Maghreb landen een relatief inflexibele arbeidsmarkt en een lage graad van openheid. Enkel het Marokkaanse banksysteem is op korte termijn gezond en stabiel. Op gebied van voorzichtigheid en internationalisatie scoren de drie banksystemen slecht. De omschakeling van een currency board naar een monetaire zone lijkt zeker mogelijk. Een currency board zorgt voor convergentie, zowel tussen de Maghreb landen onderling als met de eurozone. Eerst moet er wel gezorgd worden voor een vrijhandelszone.

Jedlane besluit dat een currency board de economische en monetaire integratie in de AMU zal bevorderen. De Maghreb landen zijn hier echter nog niet klaar voor. De currency board kan wel een aanzet zijn tot een versnelling van de economische, monetaire en financiële hervormingen.

F Conclusie

In de Economische Gemeenschap van Centraal Afrikaanse Staten staat de monetaire integratie bijna op punt en in de Zuidelijk Afrikaanse Ontwikkelingsgemeenschap is de vorming van een monetaire zone op basis van de rand zeker mogelijk, aangezien enkel Mauritius geen voordelen uit monetaire integratie in deze regio blijkt te halen.

Een uitbreiding van de West-Afrikaanse Economische en Monetaire Unie zou een slechte zaak zijn voor deze groep landen. De keuze van de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten om eerst een West-Afrikaanse Monetaire Zone (WAMZ) tussen de overige ECOWAS landen te vormen is dus logisch. Wanneer de tijd rijp is, kunnen beide zones samengevoegd worden. Er moeten eerst wel nog een aantal hindernissen overwonnen worden voordat er een goede basis voor monetaire integratie in de WAMZ gelegd is.

De situatie in de Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika is ingewikkeld doordat een groot aantal lidstaten ook lid van één van de hoger vermelde organisaties is. De landen die ook lid zijn van de SADC hebben bijvoorbeeld meer baat bij een SADC monetaire zone dan bij een COMESA monetaire zone. De vorming van een monetaire zone in de Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika lijkt enkel voordelig te zijn voor landen met een slecht fiscaal regime.

De Arabische Maghreb Unie streeft naar een currency board als tussenstap naar een monetaire unie. Dit lijkt een goede weg te zijn, maar er is nog veel werk voordat de noodzakelijke voorwaarden voor een currency board vervuld zijn.

In elke van de vijf zones worden maatregelen in de richting van monetaire integratie genomen. Een gemeenschappelijke Afrikaanse munt behoort dus tot de mogelijkheden. Maar is het al die moeite wel waard en zal het een belangrijke oplossing voor de Afrikaanse problemen vormen? De bestaande Afrikaanse monetaire zones bewijzen dat een monetaire unie niet noodzakelijk tot een verhoging van de regionale handel leidt. Momenteel kan monetaire integratie ten hoogste een lagere inflatie veroorzaken, maar het biedt geen garantie op economische groei. Monetaire integratie kan bovendien de aandacht afleiden van belangrijke hindernissen voor regionale integratie, zoals slechte infrastructuur, corruptie en ongedisciplineerd fiscaal beleid.

Algemene conclusie

Om haar economische doelstellingen te bereiken en het regionalisatieproces te leiden, is het belangrijk dat de Afrikaanse Unie goed gestructureerd is. Uit deze eindverhandeling blijkt dat de Afrikaanse Unie een goed gestructureerde democratische instelling is die over een efficiënt besluitvormingsproces beschikt. Er zijn geen lidstaten die hun veto kunnen uitspreken en technisch gezien kan elke beslissing met gewone meerderheid der stemmen genomen worden. De unie staat wel nog voor een aantal belangrijke uitdagingen zoals de oprichting van het Hof van Justitie en financiële instellingen en de verdere uitbouw van het Pan-Afrikaanse Parlement. De vraag is in welke mate de lidstaten bereid zullen zijn om hun soevereiniteit aan deze supranationale instellingen af te staan en in welke mate ze financiële bijdragen zullen leveren. De Economische, Sociale en Culturele Raad is een goed middel om de bevolking en de private sector in het integratieproces te betrekken.

Uit de gevalstudie over Afrika en de Doha onderhandelingen van de Wereldhandelsorganisatie blijkt dat de Afrikaanse landen hun belangen niet kunnen doordrukken op het multilaterale niveau. De primaire sector, die het belangrijkste voor Afrika is, wordt in zeer beperkte mate geliberaliseerd. Het stopzetten van de exportsubsidies voor landbouw in 2013 verliest haar significantie wanneer er vergeleken wordt met de schade die Afrikaanse boeren lijden door de binnenlandse steunmaatregelen in de rijke landen. Aan deze steunmaatregelen en aan de markttoegang en tarieven op landbouwproducten wordt niet geraakt. Afrika moet haar grenzen echter wel openstellen voor de secundaire en tertiaire sector. De kans is reëel dat de Afrikaanse landen niet klaar zijn voor deze hervormingen en dat dit tot de-industrialisatie zal leiden. Het wordt duidelijk dat tot dusver de Doha ronde geen ontwikkelingsronde is. Het is daarom aangewezen om het pad van regionalisme te bewandelen.

Zowel de politieke als de economische gevolgen van regionale integratie zijn echter onzeker. Het is daarom bij de vorming van een regionaal handelsakkoord van groot belang om steeds rekening te houden met de specifieke omstandigheden waarin de deelnemende landen zich bevinden en om de juiste beleidskeuzes te maken. Het is vooral belangrijk om efficiënte compensatiesystemen te implementeren om conflicten te vermijden. Verder moet de infrastructuur verbeterd worden om internationale handel aantrekkelijker te maken. Bovendien moeten er sanctionerende instanties opgericht worden zodat landen die hun verplichtingen niet nakomen, gestraft kunnen worden. Ten slotte

is het belangrijk om een laag extern tarief te hanteren. In het andere geval zou regionalisatie wel eens tot een hoge mate van handelsverlegging en een daling van de welvaart kunnen leiden.

Enkel in de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse Staten en de Gemeenschappelijke Markt voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika vinden er expliciete welvaartsverhogende effecten plaats. In deze twee regionale economische gemeenschappen is de integratie gebaseerd rond de hegemonie van een of meerdere landen. De Afrikaanse Unie streeft naar een economisch geïntegreerde regio die het Afrikaanse continent omvat en baseert economische integratie dus eerder op politieke ideologie dan op de economische realiteit. Deze aanpak lijkt me niet realistisch. Er zal bijvoorbeeld een belangrijke inhaalbeweging van de ECCAS landen moeten komen. De vraag is in welke mate het economisch wenselijk is dat de andere regio's zich dieper integreren met een instabiele regio zoals Centraal Afrika. En zou het niet logischer zijn dat de AMU toenadering tot de Europese Unie zoekt aangezien zich daar de belangrijkste handelspartners van de Maghreb landen bevinden? De weg van centrische integratie, waar regionalisatie gebaseerd is op de economische hegemonie van een of meerdere landen, lijkt tot betere resultaten te leiden en is daarom de aangewezen weg naar economische ontwikkeling van het Afrikaanse continent.

De Afrikaanse Unie streeft naar de creatie van een eenheidsmunt. De strategie bestaat erin om eerst monetaire unies te creëren in vijf bestaande regionale economische gemeenschappen. In elke van de vijf zones worden maatregelen in de richting van monetaire integratie genomen. Een gemeenschappelijke Afrikaanse munt behoort dus tot de mogelijkheden. Maar is het al die moeite wel waard en zal het een belangrijke oplossing voor de Afrikaanse problemen vormen? De bestaande Afrikaanse monetaire zones bewijzen dat een monetaire unie niet noodzakelijk tot een verhoging van de regionale handel leidt. Momenteel kan monetaire integratie ten hoogste een lagere inflatie veroorzaken, maar het biedt geen garantie op economische groei. Monetaire integratie kan bovendien de aandacht afleiden van belangrijke hindernissen voor regionale integratie, zoals slechte infrastructuur, corruptie en ongedisciplineerd fiscaal beleid.

Tot slot, de Afrikaanse Unie beschikt over een efficiënt besluitvormingsproces maar blijkt niet te verschillen van haar voorganger de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid. Er wordt nog steeds gestreefd naar economische en monetaire integratie op basis van politieke ideologie in plaats van op

economische realiteit. Het zou beter zijn dat de Afrikaanse Unie zich beperkt tot het wegwerken van de factoren die regionale integratie belemmeren. Ten eerste het op elkaar afstemmen van de verschillende regionale handelsakkoorden zodat conflicten vermeden worden. Een tweede taak die voor de Afrikaanse Unie weggelegd is, is een instantie oprichten die sanctionerend optreedt wanneer lidstaten hun economische verplichtingen op regionaal gebied niet nakomen. Ten slotte moet de Afrikaanse Unie werken aan een verbetering van de infrastructuur. Wat de Afrikaanse Unie niet moet doen is zich vastpinnen op een datum om een politiek en economisch verenigd Afrika te stichten. Voor de Afrikaanse Unie is er dus eerder een ondersteunende dan een leidinggevende rol in het regionalisatieproces weggelegd.

Lijst van de geraadpleegde werken

Boeken en Rapporten

- COMESA (2004), *Annual Report 2004*, Lusaka, Zambia, 74p.
- COMMISSION FOR AFRICA (2005), *Our Common Interest – Report of the Commission for Africa*, Glasgow, Verenigd Koninkrijk, 462p.
- CUYVERS e.a. (2002), *Internationale economie*, Uitgeverij Garant, Antwerpen-Apeldoorn, 528p.
- DE GRAUWE (2005), *Economics of Monetary Union 6th ed.*, Oxford University Press, Oxford, 282p.
- ECA (2004), *Assessing Regional Integration in Africa*, ECA Policy Research Report, United Nations Economic Commission for Africa, Addis Ababa, Ethiopia, 278p.
- LEFEBVRE (1997), *Tekst en organisatie*, Uitgeverij Acco, Leuven, 135p.
- MASSON & PATILLO (2004), *The Monetary Geography of Africa*, Brookings Institution, Washington DC, Verenigde Staten, 217p.
- NEPAD (2005), *Annual Report 2003/2004*, NEPAD Secretariat, Zuid-Afrika, 68p.
- POMFRET (2001), *The Economies of Regional Trading Agreements*, Oxford University Press, New York, United States, 442p.
- REUNION DES MINISTRES DE L'ECONOMIE ET DES FINANCES DE LA ZONE FRANC (2005), *Comité de convergence – Rapport aux Ministres*, Parijs, 55p.
- RYCKAERT (2003), *Analyse van de verhoudingen tussen de Wereldhandelsorganisatie en regionalisme*, Limburgs Universitair Centrum, Diepenbeek. Eindverhandeling, 103p.
- SALVATORE (2004), *International Economics Eight Edition*, John Wiley & Sons, Inc, Verenigde Staten, 826p.
- SCHIAVONE (2005), *International organizations: a dictionary and directory*, Houndmills: Palgrave Macmillan, 390p.
- TANGERMAN & JOSLING (2000), *The Interests of Developing Countries in the WTO Agricultural Negotiations*, p105-124 in *A positive agenda for developing countries: issues for future trade negotiations*, Verenigde Naties, New York en Genève 508p.
- WORLD BANK (2004), *World Development Indicators 2004*.
- WTO (2003a): *World Trade Report 2003*, Wereldhandelsorganisatie, Genève, 262p.
- WTO (2003b), *Measuring Trade in Services*, Genève, 53p.
- WTO (2005), *International Trade Statistics 2005*, Genève, 258p.

Papers

AJAYI (2005), *Regional Financial and Economic Integration in West Africa*, 67p, Department of Economics, Stanford University.

ALEMAYEHU & HAILE (2002), *Regional Economic Integration in Africa: A Review of Problems and Prospects with a Case Study of COMESA*, 25p, School of Oriental and African Studies, Londen, Verenigd Koninkrijk.

ANDERSON & MARTIN (2005), *Greater Market Access in Agriculture is the Key to Doha Success*, *Intereconomics* November/December 2005, p308-311.

AVOM (2005), *Les déterminants des échanges dans la CEMAC: une évaluation empirique*, *Économie Appliquée*, 2005 n°2, p127-153.

BEN HAMMOUDA (2005), *Doha Round entre promesses, désillusions et résignations*, Centre Africain de Politique Commerciale (CAPC) Travail en cours nr 14, maart 2005.

BUSSE & SHAMS (2005), *Trade Effects of the East African Community*, *The Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy* Volume 6 Number 1 2005, p 62-83, Saskatoon, Canada.

CARRERE (2004), *"African Regional Agreements: Impact on Trade with or without Currency Unions"*, *Journal of African Economies*, June 13(2); p199-239, Centre for the Study of African Economies, Oxford.

CERNAT (2003): *Assessing South-South Regional Integration: same issues, many metrics*, 33p, Policy issues in international trade and commodities study series n° 21, United Nations Conference on Trade and Development, New York.

DARRAT & PENNATHUR (2002), *Are the Arab Maghreb countries really integratable? Some evidence from the theory of cointegrated systems*, *Review of Financial Economics* 11 (2002), p79-90, Elsevier Science Inc.

DAS (2006), *Hong Kong Ministerial of the Doha Round of Multilateral Trade Negotiations: Achieving a low-level equilibrium*, 22p, Toronto, Canada.

GREENAWAY & MILNER (2002), *Regionalism and Gravity*, *Scottish Journal of Political Economy*, vol. 49 n° 5, p574-585, Blackwell Publishers Ltd.

IMF (2005), *Central African Economic and Monetary Community – Recent Developments and Regional Policy Issues*, 43p, IMF Country Report No. 05/403, International Monetary Fund, Washington DC.

INTERAFRICA GROUP (2002), *The Economic Dimension to the African Union*, 11p, Issues Paper for the African Union Symposium, Economic Commission For Africa, Addis Ababa, Ethiopia.

- JEDLANE (2005), *“Des caisses d’émission au Maghreb?”*, 31p, Document de Recherche n°2005-18, Laboratoire d’Economie d’Orléans, Orléans, Frankrijk.
- KINGDON, SANDEFUR & TEAL (2005), *Labor Market Flexibility, Wages and Incomes in sub-Saharan Africa in the 1990s*, 39p, Centre for the Study of African Economies, Oxford, Verenigd Koninkrijk.
- KIRKPATRICK & WATANABE (2005), *Regional trade in Sub-Saharan Africa: an analysis of East African Trade Cooperation, 1970-2001*, The Manchester School Vol 73 No 2 March 2005, p141-164, Blackwell Publishing Ltd, Oxford and The University of Manchester, Verenigd Koninkrijk.
- KOOPMANN (2005), *Doha Development Round Perspectives*, Intereconomics, July/August 2005, p235-240.
- LEE (2002), *Regionalism in Africa: a part of problem or a part of solution*, 24p, Polis/R.C.S.P./C.P.S.R. Vol.9, Numéro Spécial 2002, Centre d’étude d’Afrique noire, Bordeaux, Frankrijk.
- McKINNON (2004), *Optimum Currency Areas and Key Currencies: Mundell I versus Mundel II*, Journal of Common Market Studies, Special Issue November 42(4): p689-715.
- METZGER (2004), *The Common Monetary Union in Southern Africa: A Typical South-South Coordination Effort?*, 11p, Deutsches Ubersee-Institut, Hamburg, Duitsland.
- MILDNER & WERNER (2005), *Progress or Stagnation? Services Negotiations in the WTO Doha Development Round*, Intereconomics may/june 2005, p158-168.
- MUSILA (2005), *The Intensity of Trade Creation and Trade Diversion in COMESA, ECCAS and ECOWAS: A Comparative Analysis*, Journal of African Economies, Volume 14, Number 1, p117-141.
- NKUHLU (2005), *The New Partnership for Africa’s Development: The Journey So Far*, 19p, NEPAD Secretariat, June 2005.
- OXFAM (2002), *Cultivating Poverty: the Impact of US Cotton Subsidies on Africa*, 37p, Oxfam Briefing Paper 30.
- OXFAM (2005), *Africa and the Doha Round*, 41p, Oxfam Briefing Paper 80, November 2005.
- PAGE (2005), *Special and Differential Treatment in the Doha Round*, Intereconomics November/December p322-325
- SANTANA (2005), *Challenges to the NAMA Negotiations: Finding New Solutions to Old Problems*, Intereconomics November/December 2005, p311-317
- SHAMS (2005), *The Drive to Economic Integration in Africa*, 11p, HWWA Discussion Paper 316 May 2005, Hamburg Institute of International Economics, Hamburg, Duitsland.

TESTAS (1997), *Economic Gains from Integration among Developing Countries, The Case of the North Africa Arab Maghreb Union (AMU)*, Development Policy Review vol. 15 (1997), p173-201, Blackwell Publishers, UK.

TESTAS (2004), *Analysis of Factors Constraining Intra-Maghreb Trade*, Journal of Development and Economic Policies, volum 6, no. 2 – June 2004, p73-93, Arab Planning Institute, Kuwait.

THURLOW & HOLDEN (2002), *The Impact of the EU-SA Free Trade Agreement on Selected COMESA Countries*, 13p, University of Natal, Durban, Zuid-Afrika.

VAN DEN BOOGAERDE & TSANGARIDES (2005), *Ten Years After the CFA Franc Devaluation: Progress Toward Regional Integration in the WAEMU*, 30p, IMF Working Paper 05/145, International Monetary Fund, Washington DC, VS.

YANG (2005), *Africa in the Doha Round: Dealing with Preference Erosion and Beyond*, 25p, IMF Policy Discussion Paper, African Department, November 2005.

YANG & GUPTA (2005), *Regional Trade Arrangements in Africa: Past Performance and the Way Forward*, 44p, IMF Working Paper 05/36, February 2005.

Artikels, verdragen en websites

AEC VERDRAG (1991), *Treaty Establishing The African Economic Community*, beschikbaar op www.africa-union.org, geraadpleegd op 5 oktober 2005.

AFRICA UNION (2005a), *An Efficient and Effective African Union for a New Africa*, www.africa-union.org, geraadpleegd op 7 juli 2005.

AFRICA UNION (2005b), *The Cairo Declaration and Road Map on the Doha Work Programme*, beschikbaar op www.sarpn.org.za, geraadpleegd op 5 december 2005.

AFRICAN TRADE NETWORK (2005), *Hong Kong Outcomes for Africa: EVERYTHING BUT DEVELOPMENT*, African Trade Network 22/12/2005, beschikbaar op www.twnafrica.org, geraadpleegd op 9 februari 2006.

BCEAO (2006), Banque Centrale des États de l'Afrique de l'Ouest, www.bceao.int, geraadpleegd op 12 april 2006.

ENCYCLOPEDIA OF BUSINESS (2006), *Arab Maghreb Union*, beschikbaar op www.referenceforbusiness.com, geraadpleegd op 10 maart 2006.

HORMEKU (2006), *African cotton countries demand concrete results at Hong Kong*, TWN-Africa 9 januari 2006, beschikbaar op www.twnafrica.org, geraadpleegd op 8 februari 2006.

IMF (2003), *Directory of Economic, Commodity and Development Organizations -Arab Maghreb Union (AMU)*, beschikbaar op www.imf.org, geraadpleegd op 10 maart 2006.

INICA (2005), *Initiative for Central Africa*, www.inica.org, geraadpleegd op 25 november 2005.

INTERNATIONAL ALERT (2005), *Developing peace constituencies in the Mano River Union*, www.international-alert.org, geraadpleegd op 25 november 2005.

KOHLER, JOHNSTON & WOLFENSOHN (2003), *Cancún and the Doha agenda. The key challenges*, OECD Observer nr 239 September 2003, p36.

OAU (1963), *Organisation for African Unity Charter*, beschikbaar op www.oau-creation.com, geraadpleegd op 25 februari 2006.

SHERBOURNE (2003), *Tito Mboweni, Gouvernor of the South African Central Bank, on monetary policy*, IPPR interview no 7, October 2003, beschikbaar op www.ippr.org.na, geraadpleegd op 27 november 2005.

SAIIA (2005): *SOUTH AFRICAN INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS: Regionalisation and Africa's Search for Economic Renewal*, www.saiia.org.za, geraadpleegd op 8 juli 2005.

VN (2005), *UN Millennium Development Goals*, www.un.org/millenniumgoals, geraadpleegd op 26 november 2005.

Auteursrechterlijke overeenkomst

Opdat de Universiteit Hasselt uw eindverhandeling wereldwijd kan reproduceren, vertalen en distribueren is uw akkoord voor deze overeenkomst noodzakelijk. Gelieve de tijd te nemen om deze overeenkomst door te nemen en uw akkoord te verlenen.

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

Regionalisatie van de internationale economie : de Afrikaanse unie

Richting: **Licentiaat in de toegepaste economische wetenschappen**

Jaar: **2006**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt houdt in dat ik/wij als auteur de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij kan reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

U bevestigt dat de eindverhandeling uw origineel werk is, en dat u het recht heeft om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. U verklaart tevens dat de eindverhandeling, naar uw weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

U verklaart tevens dat u voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen hebt verkregen zodat u deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal u als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze licentie

Ik ga akkoord,

Walter REYNDERS

Datum: